

บทที่ 4

การวิเคราะห์กระบวนการทัศน์ด้านสิ่งแวดล้อม

ในศตวรรษที่ 21 เป็นที่ชัดเจนว่าปัญหาที่สร้างความวิตกกังวลให้มวลมนุษยชาติ ในทุกทวีปทั่วโลกได้แก่ ปัญหาวิกฤติระบบนิเวศ ผลกระทบอันเป็นรูปธรรมที่สำคัญของวิกฤติ ระบบนิเวศได้แก่ ภัยพิบัติ การขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ มลพิษการสูญเสียความหลากหลาย ทางชีวภาพ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) ซึ่งเป็น ปัญหาที่สำคัญและเป็นปัญหาใหญ่ในระดับความอยู่รอดของโลกใบนี้ แม้ประชาคมโลกได้ร่วมมือ กันสร้างกลไกทางกฎหมายระหว่างประเทศหลายฉบับเพื่อให้ภาคีสมาชิกนำไปอนุวัติกฎหมาย ภายในของแต่ละประเทศเพื่อแก้ปัญหาวิกฤติระบบนิเวศ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความยั่งยืนแต่ก็ ไม่สามารถแก้ไขปัญหาคือ ยิ่งไปกว่านั้นปัญหาก็ทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนประเทศ ไทยซึ่งเป็นภาคีสมาชิกของสหประชาชาติก็ได้ให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมตลอดจนนำกลไก กฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศมาปรับใช้ภายในประเทศแต่ก็พบว่าเครื่องมือดังกล่าวก็ ไม่สามารถแก้ปัญหาให้บรรลุเป้าหมายได้เช่นเดียวกัน

จากการศึกษาพบว่าสาเหตุของปัญหาดังกล่าวมาจากกิจกรรมการพัฒนาของมนุษย์ภายใต้ โลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยมีกลไกทางกฎหมาย (Legal Mechanism) ภายใต้โลกทัศน์ เดียวกันเป็นเครื่องมือสนับสนุน มีหลักฐานในทางวิชาการที่แสดงให้เห็นว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ ก่อตัวขึ้นหลังยุคปฏิวัติเกษตรและอุตสาหกรรมและทวีความรุนแรงขึ้นจนกลายเป็นวิกฤติระบบ นิเวศ ในขณะที่กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งควรจะเป็นกลไกที่สำคัญในการ สร้างกรอบและกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมและกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติตลอดจน แก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม กลับกลายเป็นกลไกที่นอกจากไม่ได้ช่วยปกป้องคุ้มครองหรือแก้ไขปัญหาลแล้ว ยังส่งเสริมให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมทวีความรุนแรงขึ้นจนยกระดับกลายเป็นวิกฤติระบบนิเวศอย่าง ที่ เป็นอยู่ในปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่ากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับสากล และระดับประเทศล้วนอยู่ภายใต้กระบวนการทัศน์ทางกฎหมายที่สำคัญ 2 สาย ได้แก่ กระบวนการทัศน์ทาง กฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric Legal Paradigm) ซึ่งเป็นกระบวนการทัศน์สาย หลักที่ประชาคมโลกรวมถึงประเทศไทยใช้เป็นแนวทางในการบัญญัติและพัฒนากฎหมาย

สิ่งแวดล้อม กับกระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco-centric Legal Paradigm) ที่มีพัฒนาการมายาวนานกว่าแบบแรก และเคยมีอิทธิพลเป็นอย่างมากทั้งในโลกตะวันตกและปรากฏในชื่อที่แตกต่างกันในหลากหลายวัฒนธรรมทั่วโลกก่อนที่กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางจะพัฒนาขึ้นในโลกตะวันตก

งานวิจัยนี้นำเสนอว่า กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดวิกฤตระบบนิเวศ โดยเกิดจากการที่กระบวนทัศน์นี้ไม่ยอมรับถึงความมีอยู่จริงของสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right) หรือกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) ซึ่งส่งผลให้บทบัญญัติของกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมภายใต้กระบวนทัศน์นี้ไม่ให้การรับรอง “สิทธิของธรรมชาติ (Rights of Nature)” หรือ สิทธิของสรรพชีวิตและสรรพสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ในโลกธรรมชาตินั้นเอง จากการศึกษาพบว่า การที่ธรรมชาติไม่มี “สิทธิ” หรือ “สถานะในทางกฎหมาย” ทำให้การละเมิดประโยชน์สุขของสรรพสิ่งในธรรมชาติไม่ใช่สิ่งผิด นอกจากนี้ ในการวิเคราะห์ในช่วงถัดไปจะเห็นได้ว่าแม้กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางจะดูเหมือนเน้นประโยชน์สุขของมนุษย์ แต่ในความเป็นจริงแล้ว กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางไม่เพียงไม่ตระหนักรับรอง สิทธิของธรรมชาติ เท่านั้น แต่ไม่ได้ตระหนักรับรอง สิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ด้วยเช่นกัน เพราะมนุษย์ก็อยู่ในธรรมชาติการละเมิดสิทธิของธรรมชาติจึงเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี จึงกล่าวได้ว่า นอกจากกฎหมายสิ่งแวดล้อมภายใต้กระบวนทัศน์นี้จะไม่ให้ความคุ้มครองระบบนิเวศอย่างเพียงพอแล้ว ยังเอื้อให้เกิดการทำลายระบบนิเวศจนนำไปสู่วิกฤตอีกด้วย

ทางออกที่งานวิจัยนี้เสนอก็คือ การรับรอง “สิทธิของธรรมชาติ (Rights of Nature)” และการพัฒนากฎหมายสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับสากลและระดับประเทศภายใต้แนวทางของกระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง อันเป็นกระบวนทัศน์ที่ยอมรับถึงความมีอยู่จริงของสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right) ของสรรพชีวิตและสรรพสิ่งในธรรมชาติ รวมทั้งสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ด้วยเช่นกัน กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางยอมรับว่า สรรพชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์มีสิทธิตามธรรมชาติที่จะดำรงอยู่ในสภาพที่ดีและเจริญงอกงามได้เท่าเทียมกับมนุษย์ และสิทธิมนุษยชนตลอดจนสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีจะได้รับการรับประกันเมื่อกฎหมายให้การรับรอง “สิทธิของธรรมชาติ”

เนื่องจากการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอการ “รับรองสิทธิของธรรมชาติ” ดังนั้น หัวใจสำคัญในการวิเคราะห์ทั้งสองกระบวนทัศน์นี้จึงได้แก่ เรื่อง “สิทธิ” ทั้งในประเด็น “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” ตามแนวทางของกระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กับ “สิทธิของธรรมชาติ” ตามแนวทางของกระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง แต่อย่างไร

ก็คือ การจะคุ้มครองโลกธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นนอกจากจะต้องรับรองสิทธิของธรรมชาติแล้วยังจำเป็นต้องสร้างกรอบความเข้าใจในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติใหม่ด้วยการเปลี่ยนแปลง “กระบวนทัศน์” (Paradigm shift) หรือเปลี่ยนวัฒนธรรมทางกฎหมายไปสู่วัฒนธรรมที่ยอมรับคุณค่าและเคารพสิทธิของธรรมชาติด้วยงานวิจัยนี้จึงให้ความสำคัญต่อการศึกษาวเคราะห์กรอบแนวคิด (Conceptual Framework) ที่เรียกว่า “กระบวนทัศน์” อันประกอบไปด้วย โลกทัศน์ นิติปรัชญา แนวคิด ทฤษฎี และหลักการซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของบทบัญญัติแห่งสิทธิที่เกี่ยวข้องกับการปกป้องรักษาธรรมชาติ ระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อมทั้ง 2 กระบวนทัศน์ด้วยบทที่ 4 ของงานวิจัยนี้จึงประกอบไปด้วยประเด็นวิเคราะห์ 3 ประเด็น ดังนี้

1. กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric Legal Paradigm)

ในงานวิจัยนี้กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง หมายถึง ชุดกรอบแนวคิดในมิติของกฎหมายภายใต้โลกทัศน์ทางด้านสิ่งแวดล้อมจริยธรรม นิติปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง อันเป็นกระบวนทัศน์กระแสหลักที่ประชาคมโลกใช้ในการกำหนดระเบียบ แบบแผน กฎ หรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับสากลและระดับประเทศมาตลอดสามศตวรรษที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันการวิเคราะห์กรอบความคิดและรากฐานของกระบวนทัศน์นี้ ซึ่งได้แก่ โลกทัศน์ทางด้านสิ่งแวดล้อม จริยธรรม นิติปรัชญา แนวคิด และทฤษฎีแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง จะทำให้เกิดความเข้าใจว่า ทำไมงานวิจัยนี้จึงนำเสนอว่ากระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง คือ สาเหตุที่สำคัญของวิกฤติระบบนิเวศ และชี้ให้เห็นว่ากระบวนทัศน์นี้เป็นอุปสรรคต่อการรับรอง “สิทธิของธรรมชาติ” ซึ่งงานวิจัยนี้นำเสนอให้เป็นทางออกที่มีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาวิกฤติระบบนิเวศอย่างไรบ้าง

1.1 โลกทัศน์ จริยธรรม ปรัชญา จริยธรรม แนวคิดและทฤษฎีที่อยู่เบื้องหลังกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

1) โลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Environmental Worldview)

โลกทัศน์ทางด้านสิ่งแวดล้อมหมายถึง “ระบบความคิด ปรัชญาความเชื่อที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ” ซึ่งส่งผลต่อการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในมิติทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม โลกทัศน์ทางด้านสิ่งแวดล้อมเป็นรากฐานสำคัญของทัศนคติ ค่านิยม นิติปรัชญา จริยธรรม แนวคิด ทฤษฎีที่เป็นรากฐานสำคัญในการสร้างเครื่องมือหรือกลไกทางกฎหมายที่กำหนดบทบาทความสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อธรรมชาติ

แนวคิดอันเป็นหัวใจสำคัญของโลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางได้แก่ “มนุษย์” คือศูนย์กลางหรือเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดใน โลก มนุษย์แยกออกจากและอยู่เหนือธรรมชาติชีวิตของมนุษย์ เป็นเพียงสิ่งเดียวที่มีคุณค่าโดยกำเนิด (Intrinsic Value) ในขณะที่สิ่งมีชีวิตอื่นๆ เช่น สัตว์ พรรณพืช แร่ธาตุต่างๆ ล้วนเป็นเพียงทรัพยากรที่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ได้โดยชอบธรรมเพื่อผลประโยชน์ของมวลมนุษยชาติเท่านั้น (Sarah E. Boslaugh, 2017, ออนไลน์) โลกทัศน์นี้นอกจากจะเชื่อว่ามนุษย์เป็นเพียงสิ่งเดียวที่มีคุณค่าโดยกำเนิดแล้ว ยังเชื่อว่ามนุษย์มีคุณค่าสูงกว่าสรรพชีวิตและสรรพสิ่งอื่น ๆ ในธรรมชาติอีกด้วย ภายใต้โลกทัศน์แบบนี้ธรรมชาติจึงมีไว้เพื่อตอบสนองมนุษย์เท่านั้น (รูปภาพที่ 4.1)

รูปภาพที่ 4.1 Anthropocentric Worldview (Thomas Berry, Online)

ภาพที่ 4.1 แสดงให้เห็นลำดับความสำคัญและบทบาทในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติภายใต้โลกทัศน์ทางด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งเมื่อพิจารณาจะเห็นว่าในระบบนิเวศภายใต้โลกทัศน์แบบนี้ มนุษย์วางตนอยู่เหนือทุกสรรพสิ่งในระบบนิเวศโดยมองว่าธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุเท่านั้น ซึ่งส่งผลต่อทัศนคติ อุดมการณ์และการกำหนดให้มนุษย์มีสิทธิที่จะอยู่เหนือกว่าและมีสิทธิใช้ประโยชน์หรือกระทำการใด ๆ กับธรรมชาติหรือระบบนิเวศก็ได้ เพื่อตอบสนองผลประโยชน์ของมนุษย์เท่านั้น โลกทัศน์เช่นนี้ใช้เกณฑ์ “มนุษย์” เป็นศูนย์กลางของการกำหนดทิศทางในการพัฒนารวมถึงการกำหนดกฎเกณฑ์ ระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีมุมมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในลักษณะที่มองว่า มนุษย์อยู่ภายนอกและอยู่เหนือธรรมชาติ มนุษย์เป็นสายพันธุ์ที่มีคุณค่า และมีสถานะทางศีลธรรมหรือมูลค่าสูงกว่าสัตว์อื่นๆ ส่วนธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุสิ่งของและทรัพย์สินที่มนุษย์ครอบครองได้ ใช้ประโยชน์ได้ และทำลายได้ และด้วยเหตุที่โลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมเป็นเสมือนเมล็ดพันธุ์แห่งธรรมศาสตร์ โลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมเช่นนี้จึงส่งผลโดยตรงต่อจริยธรรม ปรัชญาแนวคิด ทฤษฎีรวมถึงประเด็นว่าด้วยสิทธิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติด้วย

2) จริยธรรม (Ethics)

หลักจริยธรรมแบบอรรถประโยชน์ (Utilitarianism Ethics) เป็นหลักจริยธรรมที่ถูกนำมาใช้สนับสนุนกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ลัทธิอรรถประโยชน์ก่อตัวขึ้นในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาและขยายอิทธิพลผ่านยุคปฏิวัติเกษตร และเฟื่องฟูที่สุดในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นยุคเดียวกันกับที่ปรัชญาสำนักกฎหมายบ้านเมือง (Positivism Legal Philosophy) เข้ามามีบทบาทและมีอิทธิพลต่อการปฏิรูปกฎหมายในช่วงศตวรรษที่ 19 ด้วยหลักการอันเป็นหัวใจสำคัญของจริยธรรมแบบอรรถประโยชน์ที่ว่า “หลักการสำหรับตัดสินความถูกต้องของทุกการกระทำ ดูจากแนวโน้มของการกระทำนั้น ๆว่าจะเพิ่มพูนหรือลดทอนความสุข (Happiness) ของผู้ที่อาจได้รับประโยชน์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นการกระทำที่ส่งเสริมหรือต่อต้านความสุข” หลักจริยธรรมนี้เป็นแนวคิดของเบนธัม (Jeremy Bentham) นักปรัชญาสำนักกฎหมายปฏิฐานนิยม หรือ สำนักกฎหมายบ้านเมือง (Jeremy Bentham, Encyclopedia of Philosophy, 2018, Online) หลักการสำคัญของจริยธรรมเชิงอรรถประโยชน์สอดคล้องกับแนวคิดอันเป็นแก่นของสำนักกฎหมายบ้านเมืองที่ต้องการเน้นสภาพบังคับที่เด็ดขาดของกฎหมายและพยายามแยกตัวออกจากศีลธรรมและจริยธรรม จนทำให้สำนักกฎหมายปฏิฐานนิยมต่อต้านนิติศาสตร์เชิงจริยศาสตร์ (Ethical Jurisprudence) ที่อิงทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) (Jeremy Bentham, p. 293, อ้างใน จริฎ โฆษณานันท์, หน้า 46) บทบาทของลัทธิอรรถประโยชน์ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนผ่านการสนับสนุนของนักคิดฝ่ายปฏิฐานนิยมทางกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นเบนธัม ออสติน หรือฮาร์ท ปรัชญาเมธีคนสำคัญของสำนักกฎหมายบ้านเมืองพากันอ้างอิงลัทธิอรรถประโยชน์เป็นฐานความคิดในการต่อต้านระบบคิดแบบอภิปรัชญา (Metaphysic) และปฏิเสธแนวคิดเรื่อง สิทธิตามธรรมชาติ (Natural Rights) ตามหลักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) ด้วยแนวคิดเช่นนี้ประกอบกับการพยายามแยกจริยธรรมออกจากกฎหมายได้ส่งผลให้นักปรัชญาสำนักนี้ปฏิเสธการรับรองสิทธิใด ๆ ที่มีฐานที่มาแห่งสิทธิจากสิทธิตามธรรมชาติหรือกฎหมายธรรมชาติ ดังนั้น จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับ “สิทธิ” ตามแนวทางของนักกฎหมายสายปฏิฐานนิยมไม่ครอบคลุมไปถึงสัตว์และสรรพชีวิตอื่น ๆ ในธรรมชาติ ซึ่งเป็นเหตุให้ในขณะที่สังคมหรือเผ่าพันธุ์มนุษย์พัฒนาขึ้นในหลายด้านและประโยชน์สุขของมนุษย์ได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของสรรพชีวิตเหล่านั้นกลับเสื่อมโทรมลงเรื่อย ๆ และประโยชน์สุขของสิ่งเหล่านั้นก็ถูกละเมิดโดยมนุษย์เพิ่มขึ้นอยู่ตลอดเวลา โดยไม่ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายอย่างเพียงพอ หลักจริยธรรมแบบอรรถประโยชน์ประกอบกับปรัชญากฎหมายแบบปฏิฐานนิยมที่เน้นประโยชน์สุขของมนุษย์เป็นสำคัญส่งผลให้ การละเมิดประโยชน์สุขของธรรมชาติหรือแม่ธรณีไม่ใช่เรื่องถูกหรือผิดและไม่เป็นประเด็นจริยธรรมในทางกฎหมาย

3) นิติปรัชญา (Legal Philosophy)

นิติปรัชญา (Legal Philosophy) สำคัญอย่างยิ่งยวดต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมายเนื่องจากนิติปรัชญาเป็นจุดกำเนิดหรือฐานความคิดของกฎหมายต่าง ๆ ในงานวิจัยนี้นิติปรัชญาที่สำคัญได้แก่ นิติปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิเสธหรือยอมรับ “สิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right) หรือกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law)” เพราะมีความเกี่ยวข้องโดยตรงต่อการบัญญัติกฎหมายที่จะปฏิเสธหรือยอมรับ “สิทธิของธรรมชาติ (Rights of Nature)” ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของงานวิจัยนี้และจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าปรัชญากฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric Legal Philosophy) ที่ต่อต้านหลักกฎหมายธรรมชาติและสิทธิตามธรรมชาติ ได้แก่ ปรัชญากฎหมายแบบปฏิฐานนิยมหรือปรัชญากฎหมายบ้านเมือง (Legal Positivism) ซึ่งก่อรูปขึ้นอย่างเป็นทางการเป็นระบบในศตวรรษที่ 19 ในยุคเฟื่องฟูของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ปรัชญากฎหมายบ้านเมืองจึงให้น้ำหนักกับแนวคิดและประสบการณ์แบบวิทยาศาสตร์ของมนุษย์ และต่อต้านแนวคิดแบบอภิปรัชญา (Metaphysic) ซึ่งเป็นแนวคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติ ผนวกกับแนวคิดที่ว่า “กฎหมายคือคำสั่งของรัฐาธิปัตย์” ทำให้นักกฎหมายสำนักนี้ยอมรับเพียงกฎหมายที่ผ่านกระบวนการทางนิติบัญญัติและต่อต้านแนวคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักกฎหมายธรรมชาติที่สนับสนุนความมีอยู่ของสิทธิตามธรรมชาติ (The Natural rights) ของ Plato ซึ่ง Jeremy Bentham นักปรัชญาสำนักกฎหมายบ้านเมืองมีความเห็นแตกต่างออกไปโดยมองว่า จำเป็นต้องสร้างทฤษฎีทางกฎหมายที่สนับสนุนความชอบธรรมของการใช้อำนาจรัฐในการตรากฎหมายต่าง ๆ ขึ้นบังคับใช้ให้มีสภาพเด็ดขาด โดยสอดคล้องกับบริบททางการเมืองการปกครองในยุคนั้นที่ต้องการปฏิรูปกฎหมายให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมของอังกฤษในช่วงการปฏิวัติอุตสาหกรรม แม้การปฏิรูปจะเป็นสิ่งจำเป็น แต่การมีจุดเน้นตามหลักคิดของลัทธิอรรถประโยชน์ได้นำไปสู่การบัญญัติกฎหมายที่เน้นผลประโยชน์สูงสุดของปัจเจกบุคคลเป็นเป้าหมายหลัก อิทธิพลของจริยธรรมแบบอรรถประโยชน์ทำให้สำนักนี้มองว่ากฎหมายที่ดีคือ “กฎหมายที่ก่อให้เกิดความสุขมากที่สุดแก่บุคคลจำนวนมากที่สุด” (W. Friedmann, 1979, p. 170 อ้างถึงใน ปรีดี เกษมทรัพย์, 2553) การที่ลักษณะเด่นของปรัชญากฎหมายบ้านเมืองสอดคล้องกับบริบทการพัฒนาของสังคมในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมและยุคโลกาภิวัตน์ทำให้ตลอด 3 ศตวรรษที่ผ่านมาปรัชญากฎหมายของสำนักนี้มีอิทธิพลเป็นอย่างมากจนจัดได้ว่าเป็นปรัชญากฎหมายสายหลักสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ทั้งนี้ การที่สำนักกฎหมายบ้านเมืองต่อต้านหลักกฎหมายธรรมชาติและสิทธิตามธรรมชาติ อีกทั้งยังแยกจริยธรรมออกจากกฎหมาย ทำให้นักกฎหมายสำนักกฎหมายบ้านเมืองไม่อาจยอมรับถึงความมีอยู่จริงของสิทธิตามธรรมชาติของสรรพชีวิตในชุมชนธรรมชาติได้ ดังนั้น

จึงเป็นไปได้เลยที่แนวคิดการยอมรับ “สิทธิของธรรมชาติ” จะได้รับการยอมรับจากนักกฎหมาย
สำนักกฎหมายบ้านเมือง

4) แนวคิด (Concept)

แนวคิด (Concept) เป็นมโนทัศน์หรือกลุ่มความคิดที่อยู่เบื้องหลังและเป็นเหตุผลในการสนับสนุนผลักดันให้เกิดกฎหมายหรือสิทธิต่าง ๆ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็มีแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังเช่นกัน แนวคิดที่สำคัญภายใต้กระบวนการทบทวนทศวรรษทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ได้แก่ แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งเป็นแนวคิดที่เริ่มมีอิทธิพลต่อกรอบแนวทางการพัฒนาของสังคมโลกนับตั้งแต่ประเทศภาคีสมาชิกรวมทั้งประเทศไทยได้ร่วมลงนามในเอกสารระหว่างประเทศในการประชุมสุดยอดโลกทางด้านสิ่งแวดล้อม (Earth Summit) ที่ประเทศบราซิลเมื่อปี ค.ศ. 1992 ที่มีการกำหนดกรอบการพัฒนาอย่างยั่งยืนไว้และเป็นพันธกรณีที่ประเทศสมาชิกต้องปฏิบัติตาม โดยมีเป้าหมายไปสู่ความยั่งยืน และมุ่งเน้นการพัฒนาที่รักษาคุณภาพของ 3 มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม หลังจากนั้นเป็นต้นมาคำว่า “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ได้กลายเป็นแนวคิดที่มีการนำมาใช้กันอย่างกว้างขวางรวมถึงประเทศไทยด้วย

มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ไว้หลากหลายแบบ แต่คำนิยามที่เป็นต้นแบบของแนวคิดนี้ได้แก่คำนิยามของ World Commission on Environment and Development ที่ให้ไว้ในรายงาน Brundtland ภายใต้ชื่อ “Our Common Future” ความว่า “การพัฒนาอย่างยั่งยืนคือการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำให้คนในรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง” และเมื่อพิจารณาการพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทของสิ่งแวดล้อม ศาสตราจารย์ ดร. สุณีย์ มัลลิกะมาลย์ นักกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่มีชื่อเสียงของประเทศไทยอธิบายว่า แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามแนวทางของประเทศที่พัฒนาแล้วซึ่งได้รับการยอมรับในระหว่างประเทศนั้นมีแนวคิดเชิงปรัชญาที่สนับสนุนอยู่เบื้องหลัง 2 แนวคิด คือ Anthropocentric Philosophy เป็นแนวปรัชญาที่ยึดเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง และ Biocentric Philosophy เป็นแนวปรัชญาที่ยึดเอาธรรมชาติเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง (สุณีย์ มัลลิกะมาลย์, 2545, หน้า 11-12) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าแม้แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะมีเป้าหมายเพื่อให้เกิด “ความยั่งยืน” แต่ด้วยอิทธิพลของปรัชญาและจริยธรรมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่เป็นกระบวนการทศวรรษกระแสหลักซึ่งแผ่ขยายอิทธิพลไปเกือบทั่วโลกไม่เว้นแม้แต่ในเวทีสหประชาชาติ ส่งผลให้กรอบแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนยังมีความโน้มเอียงไปในทางมุ่งพุงเศรษฐกิจและสังคม โดยยึดถืออรรถประโยชน์ของมนุษย์เป็นเกณฑ์ยิ่งกว่ามุ่งคุ้มครองโลกธรรมชาติ (Earth)

คำนิยามการพัฒนาอย่างยั่งยืนใน The Brundtland's Report ทำให้นักวิชาการหลายคน (Costanza and Daly, 1992; El Serafy, 1991; Ekins et al., 2003) มองว่า ปัจจัยสำคัญที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการตอบสนองความจำเป็นของมนุษย์ทั้งในปัจจุบันและอนาคตก็คือ “ต้นทุน” โดยได้จำแนกต้นทุนเพื่อความยั่งยืนออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ “ต้นทุนภาคการผลิต (Manufactured Capital)” ที่ประกอบไปด้วยวัตถุดิบและเครื่องมือต่างๆ ตลอดจนโครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนกระบวนการผลิต “ต้นทุนมนุษย์ (Human Capital)” ซึ่งหมายถึงศักยภาพของมนุษย์ในการทำงาน “ต้นทุนทางสังคม (Social Capital)” คือ องค์กรและเครือข่ายทางสังคมต่างๆ และ “ต้นทุนทางธรรมชาติ (Natural Capital)” เช่น ทรัพยากรและบริการทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งแยกย่อยได้อีกเป็น ต้นทุนทางธรรมชาติที่สร้างใหม่ได้และต้นทุนทางธรรมชาติที่สร้างใหม่ไม่ได้ และมีการเสนอแนะว่าปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามคำนิยามของ “the Brundtland Report” นั้น ได้แก่ ความสามารถในการรักษาต้นทุนที่มีอยู่ในปัจจุบันไม่ให้หมดไปจนลดทอนความสามารถของคนในอนาคตที่จะตอบสนองความจำเป็นของตนเอง เงื่อนไขนี้ได้ก่อให้เกิดข้อถกเถียงตามมาว่า มนุษย์จำเป็นต้องรักษาต้นทุนทั้งหมดเอาไว้หรือไม่และต้นทุนแต่ละประเภทสามารถทดแทนกันได้หรือไม่ สุดท้ายแล้วข้อถกเถียงนี้จึงนำไปสู่การจัดระดับการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Weak vs. Strong Sustainability, 2017, Online) ซึ่งแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนอาจแบ่งได้เป็น 2 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบอ่อน (Weak Sustainable Development) หมายถึงการพัฒนาที่สามารถนำเอาต้นทุนต่าง ๆ มาทดแทนกันได้และแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบแข็ง (Strong Sustainable Development) (Harwick, et al, 1998) หมายถึงต้นทุนธรรมชาติไม่สามารถจะนำสิ่งอื่นมาทดแทนได้ซึ่งJane Roberts (2004) ซึ่งได้อธิบายความแตกต่างของการพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบอ่อนกับแบบแข็งไว้อย่างละเอียดแล้วในบทที่ 2

หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบอ่อน (Weak Sustainable Development) เป็นแนวทางการพัฒนา ที่ Salow, RM กล่าวว่า “ได้รับอิทธิพลจากระบอบทุนนิยมโดยเป็นส่วนขยายทฤษฎีนิโคลาสติค” (Salow, RM, 1994) ที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจและรวมสิ่งแวดล้อมเอาไว้ในค่าใช้จ่ายเพื่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งหมายความว่าสิ่งแวดล้อมเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถวัดและแลกเปลี่ยนได้ (Trade-off) เมื่อกำหนดถึงประโยชน์หรือผลกำไร (Costanza, R., Norton, B. & Haskell, BJ, 1992) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบอ่อนเน้นการรักษาต้นทุนของมนุษย์มากกว่าต้นทุนทางธรรมชาติและมองว่าต้นทุนแต่ละแบบนี้ทดแทนกันได้ โดยโน้มเอียงไปในทางที่มองว่าต้นทุนมนุษย์สามารถแทนที่ต้นทุนทางธรรมชาติได้ ซึ่งหมายความว่าแนวคิดนี้ยอมรับให้ต้นทุนทางธรรมชาติร่อยหรอลงไปตราบเท่าที่ต้นทุนของมนุษย์ยังคงอยู่และสืบต่อไปให้คนในรุ่นถัดไปได้ Van Den Bergh นักเศรษฐศาสตร์กล่าวว่า มาตรการการจัดการสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ของ

World Bank จัดอยู่ในรูปแบบการพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบอ่อน ไม่ว่าจะเป็น หลักการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment) หลักเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม รวมถึงการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เน้นบริบททางการเมืองและสังคมระดับชาติโดยไม่พึงเสียงประชาชนหรือค่านิยมท้องถิ่น การพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบอ่อนเป็นแนวทางที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางแม้จะคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมอยู่บ้างในการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Cabeza-Gutes, M., (1996) จุดอ่อนของแนวทางนี้คือ “การยึดหยุ่นทางด้านสิ่งแวดล้อม (Van den Bergh, J., 2007, Online) เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนถูกพัฒนาขึ้นภายใต้โลกทัศน์ด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งทำให้แนวทางนี้เน้น “สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี” มากกว่า “สิทธิของสิ่งแวดล้อมในตัวเอง” ด้วยปรัชญาที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง สิทธิใด ๆ ที่กฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศรับรองจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ของมนุษย์มากกว่าเพื่อประโยชน์ของสิ่งแวดล้อมหรือสรรพชีวิตอื่น ๆ ในธรรมชาติ

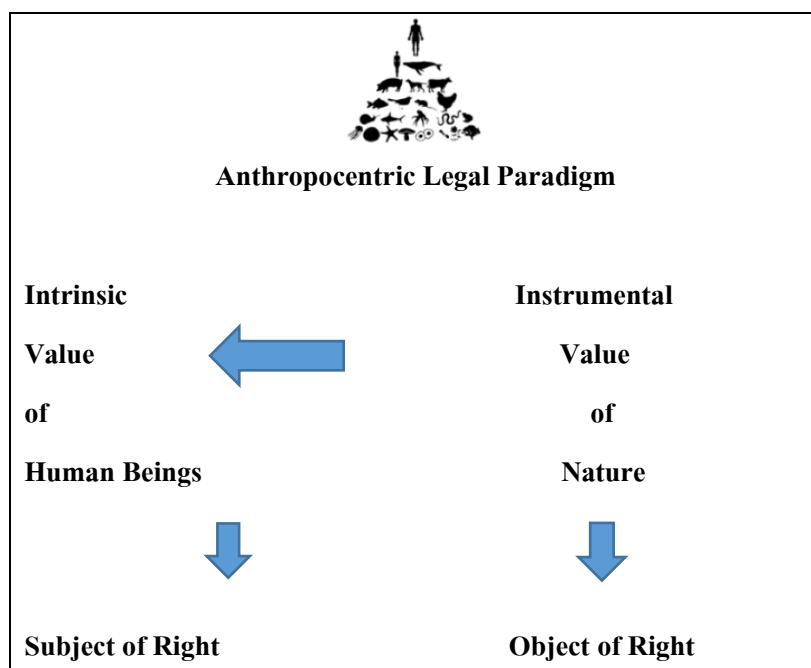
5) ทฤษฎี (The Theory)

ทฤษฎีกฎหมายมีความสำคัญต่อทฤษฎีนิติแห่งกฎหมายเนื่องจากทฤษฎีทางกฎหมายเป็นบ่อเกิดของกฎหมายอีกทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อการค้นหาเหตุผล เจตนารมณ์ของกฎหมายนั้น ๆ ส่งผลให้การศึกษากฎหมายและบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพ

ทฤษฎีสื่อสิทธิในสิ่งแวดล้อม (The Environmental Right Theory) เป็นทฤษฎีของกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยมีสาระสำคัญว่า “สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์และบุคคลแต่ละคนเป็นผู้ทรงสิทธิที่จะสงวนรักษาและควบคุมคุณภาพของสิ่งแวดล้อมเพื่อความสุขสบายของตนเองได้ เมื่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมถูกคุกคามเนื่องจากมลพิษก็สามารถบังคับตามวัตถุประสงค์นี้ได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าได้เกิดความเสียหายหรือภัยอันตรายขึ้นกับชีวิต ทรัพย์สิน และสุขภาพอนามัยของผู้คนนั้นมากน้อยเพียงใดหรือไม่” จึงเป็นหน้าที่ของมนุษย์ทุกคนที่ต้องดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้ดำรงอยู่ตลอดไปเพื่อมนุษย์จะได้ดำรงชีพอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีทั้งรุ่นปัจจุบันและอนาคตได้อย่างยั่งยืน (दनयसु सरलमप, อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2527, หน้า 329) ประกอบกับแนวคิดหลักมรดกกรรมกันของมนุษยชาติ (Common Heritage of Mankind) ได้มีการเสนอเรื่องความห่วงใยร่วมกันของมวลมนุษยชาติเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีสาระสำคัญว่า ผลกระทบจากการบริหารทรัพยากรที่ไม่ถูกต้อง ฯลฯ จนนำไปสู่แนวคิดสิทธิในสิ่งแวดล้อมจากการศึกษาพบว่าแนวคิดเรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมได้ปรากฏขึ้นมาพร้อมกับพัฒนาการด้านสิทธิมนุษยชนเนื่องจากผลของความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมที่กระทบต่อสุขอนามัยของมนุษย์รวมถึงความวิตกกังวลของมวลมนุษยชาติต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่สร้างความเสียหายให้กับมนุษย์และระบบนิเวศเป็นอย่างมาก

จึงได้เกิดกระแสการเรียกร้องให้มีการรับรอง “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” เช่น สิทธิในการมีส่วนร่วมตัดสินใจ (Rights to Participation) สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (Rights to information) สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (Rights to Access to Justice) เป็นต้น ซึ่งสิทธิตามที่กล่าวมานี้เป็นสิทธิที่กฎหมายรับรองให้มนุษย์เป็นประธานแห่งสิทธิหรือผู้ทรงสิทธิในสิ่งแวดล้อมแต่ธรรมชาติไม่เคยได้รับการยอมรับในทางกฎหมายให้เป็นผู้มีสิทธินอกจากเป็นวัตถุแห่งสิทธิตามทฤษฎีนี้เท่านั้น

จากกระบวนการที่ประกอบไปด้วยโลกทัศน์ จริยธรรม ปรัชญา แนวคิดและทฤษฎีที่สำคัญทั้ง 5 ประการที่กล่าวมาข้างต้นเป็นกรอบแนวคิดของกระบวนการทัศน์สายหลักที่มีความสัมพันธ์ต่อกระบวนการนิติบัญญัติกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมมายาวนานกว่า 3 ศตวรรษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็น “สิทธิ” ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ระบบนิเวศ ดังนี้ (ดูรูปภาพที่ 4.2)

รูปภาพที่ 4.2 อิทธิพลของกระบวนการทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่มีผลกระทบต่อ “สิทธิ”

จากรูปภาพที่ 4.2 แสดงให้เห็นอิทธิพลของกระบวนการทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่ส่งผลกระทบต่อ “สิทธิ” กล่าวคือ โลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่มองเห็นธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุ (Object) ที่มีไว้เพื่อสนับสนุนประโยชน์ของมนุษย์ และมนุษย์เท่านั้นที่มีคุณค่า โดยผลของทัศนะเช่นนี้จึงส่งผลกระทบต่อแนวคิดทางกฎหมาย ได้แก่ นิติปรัชญา จริยธรรม แนวคิด ทฤษฎี และหลักการที่อยู่เบื้องหลังการบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อม โดยผลของกรอบแนวคิดพื้นฐาน (Conceptual Framework) แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางย่อมส่งผล

ต่อบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติในช่วงกว่า 3 ศตวรรษที่ผ่านมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่ยืนอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ของมนุษย์ สิทธิของมนุษย์ และหากแม้ว่าจะมองเห็นความสำคัญของธรรมชาติ ระบบนิเวศก็เป็นการมองเห็นในเชิงมูลค่ามิใช่ในเชิงคุณค่าแต่อย่างใด ด้วยอิทธิพลแบบ Anthropocentric Approach ทำให้สิทธิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

(1) มนุษย์เท่านั้นเป็นผู้มีทรงสิทธิตามกฎหมายในฐานะประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right)

(2) ธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Right)

(3) สิทธิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิของมนุษย์ทั้งสิทธิในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและหมายรวมถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมด้วย

ลักษณะที่สำคัญที่กล่าวมานี้ปรากฏให้เห็นในกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่มีอิทธิพลแผ่ขยายไปเกือบทั่วโลกในช่วงของการพัฒนาคลื่น 3 ลูก จึงกล่าวได้ว่าประชาคมโลกได้ดำเนินกิจกรรมการพัฒนาด้วยเครื่องมือทางกฎหมายสายหลักที่เรียกว่า “กระบวนการทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง” หรือกล่าวอีกนัยก็คือการพัฒนาที่ผ่านมายอมรับกระบวนการทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางเป็นกลไกในการพัฒนาและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั่นเอง

1.2 การยอมรับกระบวนการทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่ากระบวนการทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางได้รับการยอมรับในมิติทางกฎหมายมาตั้งแต่ช่วงของการพัฒนาคลื่น 3 ลูก กล่าวคือ ช่วงปฏิวัติเกษตรอุตสาหกรรมและโลกาภิวัตน์ ที่แผ่ฝั่งอยู่ในทัศนคติ อุดมการณ์ของคนในสังคม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ปรากฏออกมาอย่างเป็นรูปธรรมในบทบัญญัติแห่งสิทธิที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่สำคัญของสิทธิภายใต้กรอบคิดของกระบวนการทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง 3 ประการที่กำหนดให้มนุษย์เท่านั้นเป็นผู้มีทรงสิทธิตามกฎหมายในฐานะประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right) ธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Right) และสิทธิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิของมนุษย์เท่านั้นซึ่งเห็นได้จากกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยแบ่งเป็น 2 ช่วงเวลา กล่าวคือ ในช่วงศตวรรษที่ 17-20 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ทรัพยากรธรรมชาติยังอุดมสมบูรณ์ทำให้กฎหมายให้สิทธิมนุษย์เข้าใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวางจนสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลอย่างชัดเจนในช่วงศตวรรษที่ 21 ที่มนุษย์เริ่มตระหนักและหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกันใน

ระดับสากลแต่กระนั้นกลไกทางกฎหมายก็ยังคงเป็นกลไกกฎหมายภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ดังนี้

1) การยอมรับกระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางในช่วงศตวรรษที่ 17-20

ก่อนเข้าสู่ยุคสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา กฎหมายที่ใช้ในการปกครองมนุษย์ในซีกโลกตะวันตกอยู่ภายใต้ปรัชญาสำนักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) ที่เชื่อว่า กฎเกณฑ์ของมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของกฎเกณฑ์ในจักรวาล (สมยศ เชื้อไทย, 2558) และยกกฎหมายธรรมชาติให้เป็นกฎหมายสูงสุดและอยู่นอกกฎหมายของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม ด้วยอิทธิพลของลัทธิมนุษยนิยม (Humanism) ที่ได้หยั่งรากฐานของแนวคิดและอุดมการณ์ลงในสังคมตะวันตกและเริ่มบรรลุเป้าหมายด้วยการแผ่ขยายอุดมการณ์แบบมนุษยนิยมเข้าไปในปริมาตรของสังคมทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปริมาตรแห่งกฎหมาย การเมืองการปกครองด้วย ประกอบกับการเกิดขึ้นใหม่ของสำนักกฎหมายบ้านเมือง (School of Positivism) ที่ยืนยันว่ากฎหมาย คือ คำสั่งของรัฐบาล บัณฑิต และปฏิเสธ “กฎหมายธรรมชาติ” อย่างเห็นได้ชัดด้วยการยอมรับและยกชู “กฎหมายของมนุษย์ไว้เหนือกฎหมายของธรรมชาติ” นอกจากนี้ ในช่วงเวลาดังกล่าวจริยธรรมทางกฎหมายก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีบทบาทส่งเสริมให้กลไกทางกฎหมายเอื้อประโยชน์ให้กับมนุษย์เป็นหลัก ได้แก่ ลัทธิอรรถประโยชน์ (Utilitarianism) ซึ่งเป็นปรัชญาเชิงจริยธรรมที่เชื่อว่า “การจะถือว่าสิ่งใดดีหรือชั่วอย่างแท้จริงในโลกนี้ขึ้นอยู่กับว่าสิ่งนั้นได้สร้างความทุกข์หรือความสุขให้กับมนุษย์” (Jeremy Bentham, อ้างถึงใน จริญญา โฆษณานันท์, หน้า 45) นักปรัชญาสำนักกฎหมายบ้านเมืองได้ใช้แนวคิดของลัทธิอรรถประโยชน์เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการปฏิรูปกฎหมายในยุคนั้น ซึ่งส่งผลให้รัฐมีบทบาทในการออกกฎหมายเพื่อสร้างหรือส่งเสริมความสุขให้เกิดแก่สังคมให้ได้มากที่สุด ตามคำขวัญของลัทธิที่ว่า “ความสุขสูงสุดแก่คนจำนวนมากที่สุด” (The greatest happiness of the greatest number) นับจากนั้นเป็นต้นมาแนวคิดของสำนักกฎหมายบ้านเมืองก็ได้มีอิทธิพลสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันซึ่งการเน้นสนับสนุนประโยชน์สูงสุดของมนุษย์เพียงอย่างเดียวและการปฏิเสธสิทธิโดยกำเนิดหรือสิทธิตามธรรมชาติได้นำไปสู่ความไม่เท่าเทียมกันในหมู่มนุษย์เองและสร้างความเสียหายให้กับธรรมชาติจนเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและวิกฤตระบบนิเวศในที่สุด

อิทธิพลของโลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางส่งผลต่อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยลักษณะที่สำคัญของกฎหมายมุ่งให้ “สิทธิแก่มนุษย์” เข้าใช้ประโยชน์ในธรรมชาติ ดังปรากฏให้เห็นจากการมอบสิทธิครอบครอง กรรมสิทธิ์ และสัมปทานสิทธิให้แก่มนุษย์ที่มีสถานะทางกฎหมายเป็นบุคคลตามกฎหมาย (Legal Person) และบุคคลสมมติที่เรียกว่า “นิติบุคคล” (Juristic Person) ในรูปของบริษัท ห้างหุ้นส่วนจำกัด (Corporate) ต่างมีสิทธิเข้าครอบครอง

ได้กรรมสิทธิ์ และหมายความรวมถึงได้สิทธิในการเข้าทำประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติในรูปของสัมปทานที่ดำเนินมากกว่า 4 ศตวรรษโดยได้เริ่มก่อตัวอย่างเป็นรูปธรรมในมิติทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ยุคปฏิวัติเกษตร กล่าวคือ ในช่วงกลางศตวรรษที่ 16 ประเทศอังกฤษซึ่งเป็นประเทศที่มีระบบกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่เก่าแก่ที่สุดและเป็นประเทศแรกที่ออกกฎหมายอันมีเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ตราพระราชบัญญัติล้อมเขตที่ดิน Enclosure Acts, 1604 (History of Enclosures, ออนไลน์) ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบที่สำคัญ คือ (1) ทำให้เจ้าของที่ดินรายใหญ่สามารถรวบรวมที่ดินของตนให้เป็นผืนใหญ่ผืนเดียว (2) เจ้าของที่ดินรายใหญ่เริ่มมีอิทธิพลในการบังคับเกษตรกรรายย่อยให้เป็นเกษตรกรผู้เช่าไร่นาของตนหรือทิ้งที่ทำกินและอพยพเข้าไปสู่เมือง (3) ชุมนางเปลี่ยนบทบาทจากผู้คุ้มครองประชาชนไปเป็นคหบดีเจ้าของที่ดินผืนใหญ่ ความกว้างของที่ดินในความครอบครองกลายเป็นความกว้างของขอบเขตอำนาจและอิทธิพล (4) รัฐบาลส่งเสริมให้เกิดการขยายตัว เช่น มีการออกพระราชบัญญัติสร้างถนน ท่าเรือ และขุดคลอง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะด้านทานธรรมชาติหรือตัดแปลงธรรมชาติเพื่อความสะดวกของมนุษย์ เช่น การขุดคลอง (5) เริ่มมีการนำเครื่องมือ ปุ๋ย เครื่องจักรและคัดเลือกพันธุ์พืชมาใช้ในการเกษตร ในประเด็นนี้ James Fulcher ผู้เขียนหนังสือ “Capitalism: A Very short Introduction” อธิบายว่า “การล้อมกรอบที่ดินซึ่งเริ่มต้นเมื่อศตวรรษที่ 16 และดำเนินไปจนถึงศตวรรษที่ 19 เป็นสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดิน และการเปลี่ยนที่ดินสาธารณะซึ่งทุกคนใช้ร่วมกันให้กลายเป็นสมบัติส่วนตัว ตลอดจนขับไล่คนท้องถิ่นที่เคยใช้สิทธิร่วมกันในที่ดินนั้นออกไป ปัจจุบันสามารถจัดสรรที่ดินเป็นแปลงอย่างชัดเจนและเปลี่ยนที่ดินให้เป็นสินทรัพย์ที่ซื้อขายกันได้ในตลาด (Fulcher James, 2554, หน้า 61)

นอกจากการได้มาซึ่งสิทธิครอบครองตามที่กล่าวมาข้างต้นแล้วกฎหมายยังพัฒนาไปสู่การได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ กล่าวคือ ในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม อังกฤษได้วางรากฐานทางกฎหมายที่สำคัญอันเป็นจุดเริ่มต้นของการสนับสนุนให้มีการให้ “กรรมสิทธิ์” ในที่ดินจนนำไปสู่การจดทะเบียนได้มาซึ่งสิทธิตามกฎหมายและมีการออกเอกสารสิทธิแสดงความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ เช่น Law of Property Act, 1925, the Settled Land Act, 1925, the Land Charges Act, 1972, the Trusts of Land and Appointment of Trustees Act, 1996 และ the Land Registration Act, 2002 เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่ากฎหมายเหล่านี้เป็นรากฐานของกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิในอสังหาริมทรัพย์และการจดทะเบียนได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ รวมถึงการเรียกเก็บเงินค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ ที่ต่อมาได้พัฒนาไปสู่การแสวงหาประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบที่เรียกว่า “สัมปทาน” (Concession) จากการศึกษาพบว่าคำว่า “Concession” ปรากฏครั้งแรกในสาธารณรัฐฝรั่งเศส “property granted by government or grant of privilege by a government to

individuals to engage in some enterprise” แปลว่า “ทรัพย์สินที่ได้รับจากรัฐบาล หรือการได้รับสิทธิพิเศษจากรัฐบาลในการประกอบธุรกิจบางอย่าง” (Online Etymology Dictionary, 2017, Online) และในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า “สัมปทาน หมายถึง การที่รัฐอนุญาตให้เอกชนจัดทำบริการสาธารณะหรือจัดทำประโยชน์เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ ภายในระยะเวลา และตามเงื่อนไขที่รัฐกำหนด” ซึ่งสัมปทานสิทธิเกิดขึ้นในช่วงการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม การผลิตและความต้องการในการอุปโภคบริโภคก่อให้เกิดการเข้าใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติ ในวงกว้างมากขึ้น กล่าวคือ มุ่งเข้าใช้ประโยชน์มิใช่เพียงแค่ขอบเขตการค้ารงชีวิตอยู่ของปัจเจกชน แต่เพื่อการพาณิชย์ อุตสาหกรรม ทั้งในระดับประเทศและระดับโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับแต่ยุคปฏิวัติเกษตรเป็นต้นมากฎหมายจำนวนมากได้บัญญัติให้สิทธิแก่ “บุคคลตามกฎหมาย” ที่ก่อตั้งขึ้น ในรูปของนิติบุคคลมีสิทธิอันชอบธรรมเข้าครอบครองและแสวงหาผลประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติ ได้ในรูปแบบของสัญญาระหว่างรัฐกับเอกชนที่เรียกว่า “สัมปทาน”

ผลจากการแผ่ขยายอำนาจของลัทธิล่าอาณานิคมตะวันตกทำให้ประเทศไทยก็ได้รับอิทธิพลทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ซึ่งปรากฏให้เห็นจากอิทธิพลทางความคิดเรื่อง “สัมปทานสิทธิ” ที่เริ่มเข้ามาตั้งแต่สมัยอยุธยา ตัวอย่างสัมปทานในสมัยอยุธยา ได้แก่ สัญญาสัมปทานเป็นลายลักษณ์อักษรปรากฏตามหนังสือลงวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2207 ในสมัยพระนารายณ์มหาราชที่ให้ฮอลันดาผูกขาดสินค้าหนังกวางและหนังโค สัญญาเพิ่มเติมในปี พ.ศ. 2221 ให้ฮอลันดามีสิทธิซื้อแร่ดีบุกทั้งหมดออกนอกประเทศได้ และสัญญาผูกขาดสัมปทานไม้ และรังนก นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานเป็นหนังสือที่อนุญาตให้บริษัทต่างชาติ เช่น อินเดีย ฝรั่งเศส เข้าดำเนินการเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติในรูปของสัมปทานด้วยเช่นกัน และอิทธิพลเรื่องสัมปทานสิทธิก็ยังคงดำเนินสืบเนื่องต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ และส่งผลอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนหลังสนธิสัญญาเบริงที่รัฐในสมัยนั้นได้มอบสิทธิให้เอกชนที่กฎหมายรับรองสิทธิที่เรียกว่า “นิติบุคคล” (Juristic Person) มีสิทธิในการแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ตัวอย่างสัมปทานในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ได้แก่ ร่างพระราชบัญญัติการทำเหมืองแร่ และพระราชบัญญัติรักษาต้นไม้สัก ร.ศ. 116 โดยมีบทบัญญัติห้ามมิให้ผู้ใดตัดไม้สักโดยไม่ได้รับสัญญาอนุญาตจากรัฐบาลหรือไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานกรมป่าไม้ นับจากนั้นก็มีการออกกฎหมายในลักษณะที่อนุญาตให้ปัจเจกหรือบริษัทเอกชนเข้าใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติในรูปของสัญญา ระหว่างรัฐกับเอกชนอีกหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติอากรรังนก พ.ศ. 2467 พระราชบัญญัติอากรรังนกอีแอ่น พ.ศ. 2482 พระราชบัญญัติอากรรังนกอีแอ่น พ.ศ. 2540 พระราชบัญญัติเหมืองแร่ พ.ศ. 2461 และพ.ศ. 2510 และพระราชบัญญัติปิโตรเลียม พ.ศ. 2514 เป็นต้นนอกจากสัมปทานสิทธิแล้วยังปรากฏแนวคิดเรื่องการค้าซึ่งกรรมสิทธิ์ในที่ดินเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยเริ่มมีการออก

โฉนดที่ดินเพื่อแสดงความเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ นับเป็นครั้งแรกที่กฎหมายได้รับรองสิทธิให้แก่เอกชนมีสิทธิถือครองที่ดินโดยสมบูรณ์ (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2548, หน้า 11) ที่ดินส่วนที่ไม่มีเจ้าของจึงเป็นที่ดินของรัฐและรัฐมีอำนาจบริหารจัดการ ส่วนทรัพยากรอื่นกลายเป็นทรัพย์สินที่รัฐมีอำนาจบริหารจัดการหรือให้สัมปทานกับเอกชนลักษณะของกฎหมายเช่นนี้ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดแบบ Anthropocentric Approach ที่ไม่เพียงแต่แยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติ แต่ยังให้มนุษย์เหนือธรรมชาติจึงทำให้มนุษย์เห็นธรรมชาติเป็นเพียงสิ่งของหรือทาสและปฏิบัติต่อธรรมชาติ/แม่ธรณีในฐานะ “ทรัพยากร” ที่มีไว้เพื่อให้มนุษย์เข้าครอบครอง เข้าใช้หรือหาประโยชน์เท่านั้น นอกจากนี้ตัวบทกฎหมายตามที่กล่าวมาข้างต้นแล้วยังปรากฏแนวคิดเช่นนี้แฝงฝังอยู่ในแวดวงวิชาการของไทยทุกสาขาที่ให้ความหมาย ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง “สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และให้ประโยชน์ต่อมนุษย์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง” (เกษม จันทรแก้ว, 2541, หน้า 138) และชัยศรี ธาราสวัสดิ์พิพัฒน์ (2548, หน้า 92) ให้ความหมายของทรัพยากรธรรมชาติ ว่าหมายถึง “สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีประโยชน์สามารถสนองความต้องการของมนุษย์ได้ หรือมนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ นอกจากนี้คำว่า ทรัพยากรธรรมชาติแล้วจากการศึกษายังพบว่า นักนิติศาสตร์ของไทยได้ดีความนิยามความหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะที่เห็นว่าธรรมชาติเป็นวัตถุแห่งสิทธิที่ไว้เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ เช่น สัมปทาน ตามค่านิยามของคณะกรรมการร่างกฎหมายสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา หมายถึง “สิทธิใด ๆ ที่รัฐมอบให้แก่บุคคลหนึ่งบุคคลใดแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของรัฐหรือเข้าทำกิจกรรมอันเป็นสาธารณูปโภคที่เป็นหน้าที่ของรัฐ โดยรัฐให้ความคุ้มครองการหาประโยชน์หรือการทำกิจกรรมดังกล่าวให้แก่เอกชนเป็นพิเศษ นอกจากนี้ยังมีความเห็นของคณะกรรมการร่างกฎหมายที่ 329/2545 ให้ความหมายว่า สัมปทานเป็นสัญญาชนิดหนึ่งแต่เป็นสัญญาที่แตกต่างจากสัญญาปกติธรรมดาทั่ว ๆ ไป คือมุ่งแต่เฉพาะการมอบหมายให้จัดบริการสาธารณะ จัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภคหรือแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

จากที่กล่าวมาข้างต้นจึงนี้ผู้วิจัยเห็นว่า การที่กฎหมายอนุญาตให้มีการครอบครองได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์เหนือที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ และสัมปทานต่าง ๆ เป็นการเปิดช่องให้มนุษย์เข้าหาประโยชน์จากสรรพสิ่งและสรรพชีวิตในธรรมชาติได้โดยชอบด้วยกฎหมายและคงดำเนินต่อเนื่องมาเรื่อย ๆ มีการเข้าใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างกว้างขวางจนกระทั่งเกิดปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมมนุษย์และลูกหลานไปถึงปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่กระทบถึงระดับความอยู่รอดของดาวเคราะห์โลกนี้ความเห็นของผู้วิจัยเช่นนี้สอดคล้องกับความเห็นของนักสิ่งแวดล้อมและนักกฎหมายที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวเพื่อการรับรองสิทธิของธรรมชาติและ การรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณีในปี ค.ศ. 2010 ช่วยให้ภาพที่ชัดเจนว่าทำไม

มุมมองแบบผิด ๆ ที่กฎหมายมีต่อธรรมชาติดังที่กล่าวมาจึงเป็นหนึ่งในสาเหตุที่สำคัญของวิกฤติสิ่งแวดล้อมหรือวิกฤติระบบนิเวศ เนื่องจากกฎหมายเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงค่านิยมของสังคมและการใช้อำนาจเพื่อบังคับใช้ค่านิยมเหล่านั้น กฎหมายสะท้อนให้เห็นแนวคิดที่เรามีต่อโลกและทำให้แนวคิดนั้นเป็นจริงขึ้นมา ดังนั้นพอวัฒนธรรมหรือสังคมของมนุษย์วิวัฒนาการไปจนถึงขั้นที่มนุษย์ปฏิบัติต่อธรรมชาติในฐานะ “สิ่งของ” นอกกายและแยกขาดจากมนุษย์ เป็นเพียงทรัพย์สินที่มนุษย์สามารถครอบครองและทำลายได้ตามต้องการ จึงมีการบัญญัติกฎหมายตามมาเพื่อจัดระบบค่านิยมเช่นนั้นด้วย (The Rights of Nature, 2010, p. 41) กล่าวได้ว่า กฎหมายสิ่งแวดล้อมที่ประเทศส่วนใหญ่ในโลกใช้ตลอดสี่ทศวรรษที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ได้ถูกออกแบบบนพื้นฐานของการมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางและกำหนดสถานะของธรรมชาติให้เป็นเพียงทรัพย์สินและสิ่งของในความครอบครองของมนุษย์ เพื่อตอบสนองค่านิยมเช่นนี้ กฎหมายสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับประเทศและความตกลงต่าง ๆ ในระดับประชาคมโลกจึงถูกออกแบบในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับการค้าเศรษฐกิจ และผลประโยชน์ของมนุษย์ (บางกลุ่ม) มากกว่าที่จะเน้นปกป้องคุ้มครองหรือฟื้นฟูความเสียหายที่เกิดแก่ “ธรรมชาติ” จากการพัฒนาหรือกิจกรรมของมนุษย์ กฎหมายที่เราใช้กันมาตั้งแต่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมนอกจากจะไม่ได้ปกป้องหรือชดเชยการประทุษร้ายต่อธรรมชาติ แม้ธรณีหรือระบบนิเวศแล้วยังเอื้อประโยชน์ให้บุคคลและกลุ่มบุคคลที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ จนส่งผลให้เกิดการทำลายธรรมชาติหรือระบบนิเวศ และก่อให้เกิดเป็นวิกฤติที่กระทบต่อความอยู่รอดของโลกทั้งใบที่มีมนุษย์อยู่ในนั้นด้วย

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมิได้โต้แย้งการได้มาซึ่งสิทธิครอบครอง หรือกรรมสิทธิ์ที่ปัจเจกจะพึงมีพึงได้จากธรรมชาติ แต่เห็นว่าการได้มาซึ่งสิทธิครอบครองหรือกรรมสิทธิ์ดังกล่าวนั้นควรได้สัดส่วนเมื่อเทียบกับประชากรทั้งโลก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งการได้มาซึ่งสิทธิครอบครองหรือกรรมสิทธิ์นั้นต้องไม่ขัดกับหลักความยุติธรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม แต่ที่ผ่านมากกว่า 3 ศตวรรษนั้นผู้ที่ได้ผลประโยชน์หรือมีสิทธิเหนือธรรมชาติ ทั้งที่กฎหมายมอบสิทธิให้หรือแม้กระทั่งละเมิดสิทธิโดยไม่มีบทกฎหมายใดลงโทษกลับเป็นปัจเจกเพียงกลุ่มน้อย ยิ่งไปกว่านั้นจากการศึกษาพบว่านิติบุคคลที่กฎหมายรับรองให้มีสถานะทางกฎหมายกลับมีสิทธิเหนือธรรมชาติทั้งการครอบครอง ได้กรรมสิทธิ์ ได้รับสัมปทานสิทธิ แต่คนจำนวนมากในโลกกลับยากจน หิวโหยและท้ายสุดปัจเจกทั้งโลกจำนวนหลายพันล้านคนกลับได้รับผลกระทบจากปัญหาวิกฤติระบบนิเวศจากการกอบโกยผลประโยชน์ของนิติบุคคลหลักหน่วยเพียงไม่กี่บริษัทถ้าเทียบสัดส่วนกับประชากรทั้งโลก ย่อมแสดงให้เห็นด้วยว่าสิทธิต่าง ๆ ภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่กฎหมายมอบให้นิติบุคคลมีสิทธิเหนือทรัพยากรธรรมชาตินั้นนอกจากจะสร้างความเสียหายต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้วยังเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “ความยุติธรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม” อีกด้วย

2) การยอมรับกระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางในช่วงศตวรรษที่ 21 อิทธิพลของกระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง คำนึงมาอย่างต่อเนื่องกว่า 3 ศตวรรษ ตามที่วิเคราะห์มาข้างต้นนั้น ได้ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติ ระบบนิเวศจนนำไปสู่ความวิตกกังวลของประชาคมโลก และความวิตกกังวลดังกล่าวได้ยกระดับ จากปัญหาสิ่งแวดล้อมมนุษย์ไปสู่ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่สร้างความวิตกกังวลใน ระดับความอยู่รอดของมวลมนุษยชาติและโลกใบนี้จนนำไปสู่การรวมตัวของประชาคมโลกเพื่อ ร่วมมือกันกำหนดกรอบแนวคิด แผนแม่บทและหลักกฎหมายระหว่างประเทศและก่อให้เกิดพัฒนา ของสิทธิในรูปแบบใหม่ภายใต้กรอบการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เรียกว่า “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” แต่ กระนั้นแนวทางตามที่ปรากฏในแผนแม่บทและหลักกฎหมายระหว่างประเทศก็ยังคงเป็นแนวทาง ภายใต้กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางอยู่เช่นเดิม จึงกล่าวได้ว่ากระบวนทัศน์ ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางได้รับการยอมรับอย่างต่อเนื่องตลอดมาจนถึงปัจจุบันและ เป็นกระบวนทัศน์สายหลักที่ประชาคมโลกรวมถึงประเทศไทยใช้เป็น กรอบแนวทาง แผนแม่บท ตลอดจนหลักกฎหมายในการจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

(1) การยอมรับกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางในกรอบแนวคิดการ พัฒนาอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นแนวคิดระดับสากลกระแสหลักที่ประชาคม โลกใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและเป็นกรอบแนวคิดในการบัญญัติกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม ระหว่างประเทศหลายฉบับ อีกทั้งเป็นพันธกรณีที่ประเทศภาคีสมาชิกต้องปฏิบัติตามด้วยการ บัญญัติกฎหมายภายในของแต่ละประเทศให้สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน แต่อย่างไร ก็ตาม แม้แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะมีเป้าหมายมุ่งไปสู่ความยั่งยืนแต่จุดเน้นของความพยายาม ทั้งหมดที่กล่าวมาล้วนเป็นการพยายามแก้ปัญหาแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยมุ่งเน้นให้การ พัฒนาเศรษฐกิจของมนุษย์ดำเนินต่อไป มากกว่าการหาทางปกป้องรักษาโลกธรรมชาติอย่างแท้จริง กล่าวคือ แม้ปรัชญา พิธีสาร อนุสัญญา และข้อตกลงต่าง ๆ จะมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม และสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมภายใต้แนวคิดการพัฒนาอย่าง ยั่งยืน แต่ในทางปฏิบัติแล้วประเทศสมาชิกต่างจดจ่อที่ตัวเลขและเปอร์เซ็นต์ในการลดการปล่อย ก๊าซ และจุดเน้นของการเจรจาต่อรองกลายเป็นเรื่องการเมืองกับการรักษาผลประโยชน์ของประเทศ สมาชิกมากกว่าจะมุ่งคุ้มครองสวัสดิภาพของธรรมชาติควบคู่ไปกับการพัฒนาอย่างแท้จริง

(2) การยอมรับกระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางในกฎหมาย สิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ

เนื่องจากกรอบแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นกรอบที่สำคัญที่นำไปสู่กฎเกณฑ์กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศและเมื่อโลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางและอิทธิพลของปรัชญาสำนักกฎหมายบ้านเมืองที่สนับสนุนลัทธิทุนนิยมเป็นแนวคิดหลักและมีบทบาทในเวทีประชาคมโลกย่อมทำให้หลักเกณฑ์ของกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่แม้จะมีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่กลไกของกฎหมายระหว่างประเทศก็ยังมุ่งเน้นประโยชน์สุขของมนุษย์เป็นสำคัญยิ่งกว่าประโยชน์สุขของชุมชนโลก (Earth Community) พอสรุปได้ ดังนี้

(2.1) บทบัญญัติแห่งกฎหมายกชุมชนมนุษย์ให้มีคุณค่าเหนือโลกธรรมชาติ

(2.2) บทบัญญัติแห่งกฎหมายอิงประโยชน์ของมนุษย์เป็นเกณฑ์ (Based on Human) มากกว่าประโยชน์สุขของโลกธรรมชาติ (Based on Nature)

(2.3) บทบัญญัติแห่งกฎหมายมีลักษณะประนีประนอมโดยอาศัยกลไกตลาดเปิดช่องให้มีการเข้าใช้และทำลายโลกธรรมชาติอยู่ต่อไป

(2.4) สิทธิที่กฎหมายรับรองเป็นสิทธิในสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นสิทธิของมนุษย์

จากลักษณะที่สำคัญของบทบัญญัติแห่งกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เมื่อพิจารณาจากตัวบทกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศหลายฉบับไม่ว่าจะเป็น Hard Law หรือ Soft Law เช่น ปฏิญญากรุงสต็อกโฮล์มการประชุมสิ่งแวดล้อมโลก ค.ศ. 1972 (Stockholm Declaration on Human Environment, 1972) ปฏิญญาริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา (The Rio Declaration on Environment and Development) แผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) คำแถลงหลักการว่าด้วยเรื่องป่าไม้ (Statement of Principle on Forests) อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ค.ศ. 1992 (Convention on Biological Diversity, 1992) และกรอบอนุสัญญาแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nations Frameworks Convention on Climate Change, 1992) จะเห็นได้ว่า มีบทบัญญัติที่แสดงให้เห็นถึงการมุ่งพวงเศรษฐกิจ สังคม และประโยชน์สุขของมนุษย์ ดังนี้

(1) บทบัญญัติแห่งกฎหมายกชุมชนมนุษย์ให้มีคุณค่าเหนือโลกธรรมชาติ

ในอารัมภบทของปฏิญญาสต็อกโฮล์ม (1972) ข้อ 5 ที่กล่าวว่า “...ในบรรดาทุกสิ่งในโลกมนุษย์ประเสริฐที่สุด” ซึ่งเป็นการให้คุณค่ากับมนุษย์มากกว่าธรรมชาติ ผู้วิจัยเห็นว่าที่เป็นเช่นนี้เพราะด้วยโลกทัศน์แบบ Anthropocentrism ที่หล่อหลอมทัศนคติความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติมาเป็นเวลานานโดยเฉพาะอย่างยิ่ง จริยธรรมทางกฎหมายของมนุษย์ในทัศนะนี้ยังขยายครอบคลุมไปไม่ถึงโลกธรรมชาติ (Earth) ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า โลกที่กำลังเผชิญวิกฤตมีสองโลก คือ โลกกายภาพหรือโลกธรรมชาติ หรือแม่ธรณี หรือชุมชนโลก ซึ่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เรียกว่า Earth

และโลกที่มนุษย์สร้างขึ้นซึ่งได้แก่ระบบระเบียบต่างๆ ที่โยงใยกันอยู่ในสังคมมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วิทยาศาสตร์ การศึกษาและเทคโนโลยี ฯลฯ ที่ทำให้ชุมชนมนุษย์ดำรงอยู่ได้ในฐานะผู้มีอารยธรรม ซึ่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เรียกว่า World ในนัยนี้อาจกล่าวได้ว่า Earth คือโลกของสรรพสิ่งที่มีมนุษย์เป็นองค์ประกอบรวมอยู่ในนั้นด้วย ในขณะที่ World คือโลกมนุษย์หรือระบบชุมชนมนุษย์เท่านั้น ภายใน Earth นั้นมนุษย์ดำรงอยู่ในฐานะสัตว์โลก (Creature) หรือสิ่งที่ถือกำเนิดและดำรงอยู่ได้โดยพึ่งพาอาศัยและมีส่วนสนับสนุนโลกธรรมชาติไม่ต่างจากสรรพสิ่งอื่น ๆ ในชุมชนโลกแห่งกายภาพ แต่ใน World ซึ่งเป็นระบบสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้น มนุษย์ดำรงอยู่ในฐานะผู้ครอบครองและผู้จัดการชุมชนโลกกายภาพหรือ Earth ในฐานะนั้นมนุษย์มองว่าตัวเองสูงส่งกว่าสมาชิกอื่น ๆ ในชุมชนโลกกายภาพ

แต่อย่างไรก็ตาม ความเป็นจริงก็คือ World นั้นเป็นส่วนหนึ่งของ Earth ความพยายามของมนุษย์ในการพัฒนา World หรือชุมชนมนุษย์โดยไม่คำนึงถึงความเสี่ยงที่เกิดขึ้นกับ Earth หรือชุมชนของสรรพสิ่งทั้งหมดในโลก ได้เป็นต้นเหตุแห่งวิกฤตระบบนิเวศที่ยังคงทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ และวิกฤตระบบนิเวศดังกล่าวได้ย้อนกลับมาส่งผลกระทบต่อชุมชนมนุษย์หรือ World เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจและสังคม ปัญหาเหล่านี้ได้ผลักดันให้ประชาคมโลกลุกขึ้นมาสร้างกลไกต่าง ๆ เพื่อแก้ไขวิกฤต แต่กลไกเหล่านั้นกลับมุ่งปกป้องคุ้มครองชุมชนมนุษย์หรือ World มากกว่าจะมุ่งแก้ปัญหาวิกฤตระบบนิเวศ หรือชุมชนโลก หรือ Earth เท่ากับว่าเป็นการซ้ำเติมวิกฤตของทั้งชุมชนธรรมชาติและชุมชนมนุษย์ ซึ่ง คอร์แมค คัลลินัน กล่าวว่า “จุดเกิดปัญหากับจุดที่แก้ปัญหาคือเป็นจุดเดียวกัน” (Cormac Cullinan, 2011, p. 32) ซึ่งหมายความว่า ธรรมชาติเสียหาย เครื่องมือหรือกลไกที่แก้หรือคุ้มครองจุดที่ได้รับความเสียหายจริง ๆ คือ ธรรมชาติ ดังนั้น กลไกทางกฎหมายหรือนิติศาสตร์ที่เหมาะสมที่จะฟื้นฟู ปกป้องและคุ้มครองธรรมชาติก็ต้องเป็นนิติศาสตร์เพื่อธรรมชาติ แต่ที่ผ่านมามนุษย์ได้สร้างวัฒนธรรมทางกฎหมายที่ทำร้ายธรรมชาติ ดังนั้น มนุษย์ต้องสร้างวัฒนธรรมทางกฎหมายใหม่อันเป็นวัฒนธรรมที่เห็นแก่สิทธิของธรรมชาติ ซึ่ง... พอวัฒนธรรมของมนุษย์วิวัฒนาการไปจนปฏิบัติต่อธรรมชาติในฐานะ “สิ่งของ” ที่อยู่ภายนอกและแยกจากตัวเรา เป็นเพียงทรัพย์สินที่มนุษย์สามารถครอบครองและทำลายได้ตามต้องการ กฎหมายก็ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อจัดระบบความเข้าใจเช่นนั้นด้วย ระบบกฎหมายของเราจึงมีไว้เพื่อควบคุมและครอบครองธรรมชาติ แต่ประวัติศาสตร์ก็แสดงให้เห็นซ้ำแล้วซ้ำเล่าว่า วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงกฎหมายได้ และขณะเดียวกันกฎหมายเองในทางกลับกันก็เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมได้ด้วยเช่นกัน” (the Rights of Nature, 2011, p. 59)

(2) บทบัญญัติแห่งกฎหมายอิงประโยชน์ของมนุษย์เป็นเกณฑ์ (Based on Human) มากกว่าประโยชน์สุขของโลกธรรมชาติ (Based on Nature)

ปฏิญญาสต็อกโฮล์ม (1972) ข้อ 6 ที่ว่า “...ความรู้ที่สมบูรณ์ขึ้นและการกระทำที่ใช้ปัญญามากขึ้น จะทำให้เราสามารถบรรลุชีวิตที่ดีกว่าเดิมเพื่อตัวของเราเองและเพื่อลูกหลานของเราในสิ่งแวดล้อมที่จะสนับสนุนความจำเป็นและความหวังของมวลมนุษย์ได้มากกว่าเดิม” และท้ายข้อ 6 ที่บอกว่า “...เพื่อบรรลุเสรีภาพในโลกธรรมชาติ มนุษย์ต้องใช้ความรู้เพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีกว่าเดิมในความร่วมมือกับธรรมชาติ ดังนั้นการปกป้องตลอดจนปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของมนุษย์เพื่อชนรุ่นปัจจุบันและอนาคตจึงกลายเป็นเป้าหมายบังคับสำหรับมนุษยชาติ และเป็นเป้าหมายที่ต้องติดตามพร้อมกับและในความกลมกลืนกับเป้าหมายพื้นฐานที่มีอยู่แล้วคือ เพื่อสันติภาพและการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทั่วโลก” ข้อความทั้งสองตอนในข้อที่ 6 สะท้อนอย่างชัดเจนว่าปฏิญญาฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ของมนุษย์เท่านั้น ความพยายามใด ๆ ในการคุ้มครองธรรมชาติเป็นไปเพื่อประโยชน์ของมนุษย์เป็นหลักโดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางของความพยายามดังกล่าว

แนวคิดข้างต้นได้รับการยืนยันอีกครั้งในปฏิญญากรุงริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา (1992) ดังปรากฏในหลักการข้อ 1 ซึ่งกล่าวว่า “มนุษย์เป็นศูนย์กลางความห่วงใยสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนและมีสิทธิที่จะมีชีวิตที่มีสุขภาพดีและเจริญรุ่งเรืองในความกลมกลืนกับธรรมชาติ” ซึ่ง ศาสตราจารย์ ดร. สุณีย์ มัลลิกะมาลย์ (2545, หน้า 12) ชี้ว่า แนวคิดเช่นนี้มีปรากฏอยู่ในความตกลงด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศหลายฉบับ ความตกลงเหล่านี้ล้วนมุ่งปกป้องผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมที่มนุษยชาติอาจได้รับจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของโลก และในส่วนของอิทธิพลของปรัชญาสำนักกฎหมายบ้านเมืองซึ่งอยู่ภายใต้โลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางนั้น จุมพต สายสุนทร อธิบายว่า แนวคิดในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมที่ถือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางได้รับการสนับสนุนจากปรัชญากฎหมายของสำนักกฎหมายบ้านเมือง (Legal Positivism Philosophy) ที่เน้นสถานะทางกฎหมายของมนุษย์ในฐานะผู้ทรงสิทธิตามกฎหมาย (Subject of law) และให้สรรพสิ่งในธรรมชาติรวมทั้งสิ่งแวดล้อมเป็นเพียงวัตถุแห่งสิทธิ (Object of law) การคุ้มครองและรักษาสิ่งแวดล้อมตามแนวทางนี้จึงเป็นไปโดยมนุษย์และเพื่อประโยชน์ของมนุษย์นั่นเอง (จุมพต สายสุนทร, 2546, หน้า 43-47)

(3) บทบัญญัติแห่งกฎหมายมีลักษณะประนีประนอมโดยอาศัยกลไกตลาด (พยางค์เศรษฐกิจ) เปิดช่องให้มีการเข้าใช้และทำลายโลกธรรมชาติอยู่ต่อไป

หากพิจารณากรอบอนุสัญญาแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับความมีอยู่จริงและความกังวลของประชาคมโลกต่อปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ดังจะเห็นได้จากการกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อลดการปล่อยก๊าซ

เรือนกระจกของหลายประเทศทั่วโลก ตลอดจนการเจรจาและการประชุมอีกหลายครั้งภายใต้กรอบอนุสัญญาดังกล่าว รวมถึงการจัดตั้งหน่วยงานที่สำคัญ และการสร้างข้อตกลงระหว่างประเทศซึ่งเป็นกลไกที่นำไปสู่พันธสัญญาลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอีกหลายฉบับ เพื่อให้แต่ละประเทศนำไปกำหนดเป็นแนวทางในการลดการปล่อยก๊าซ เช่น ในปี ค.ศ. 1995 มีการประชุมสมัชชาประเทศภาคีอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศครั้งแรก (COP1) ที่กรุงเบอร์ลิน ประเทศเยอรมัน ตามมาด้วยการจัดตั้งสำนักเลขาธิการอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานตามอนุสัญญาในปี ค.ศ. 1996 จากนั้นในปี ค.ศ. 1997 มีการจัดประชุมสมัชชาประเทศภาคีอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (COP3) ที่ประเทศภาคีสมาชิกได้ให้การรับรองพิธีสารเกียวโตอย่างเป็นทางการ และเกิดข้อตกลงแคนคูนขึ้นในปี ค.ศ. 2010 จากการประชุมประเทศภาคีอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศครั้งที่ 16 (COP16) ที่กำหนดให้หลายประเทศต้องลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกอย่างเป็นทางการ ในปี ค.ศ. 2015 มีการประชุมสมัชชาประเทศภาคีอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศครั้งที่ 21 (COP21) ณ กรุงปารีส สาธารณรัฐฝรั่งเศส ที่นำไปสู่การรับรองข้อตกลงปารีสในปี 2015 และล่าสุดในปี ค.ศ. 2016 มีการประชุมสุดยอดว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศครั้งที่ 22 (COP22) ที่เมืองมารรัค ประเทศโมร็อกโก เพื่อกำหนดวิธีการปฏิบัติตามข้อตกลงปารีสอย่างเป็นทางการ (Source: UNFCCC)

การประนีประนอมที่เด่นชัดที่สุดได้แก่ คาร์บอนเครดิตภายใต้พิธีสารเกียวโต (Kyoto Protocol) จากการประชุม COP 3 ในปี ค.ศ. 1997 นั้น กลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วอยู่ภายใต้ข้อตกลงที่มีผลผูกพันในทางกฎหมาย (legally binding) ให้ลดการปล่อยก๊าซตามเปอร์เซ็นต์ที่กำหนดให้โดยคำนวณจากประวัติการปล่อยก๊าซในอดีต พิธีสารเกียวโตเป็นมาตรการควบคุมที่ยังคงอนุญาตให้มีการปล่อยก๊าซเรือนกระจกเพียงแต่อนุญาตในปริมาณที่จำกัด และมาพร้อมกับกลไกความยืดหยุ่น (Flexibility Mechanisms) หรือเรียกอีกอย่างว่า กลไกภายใต้พิธีสารเกียวโต (Kyoto Mechanisms) เพื่อเป็นตัวช่วยให้ประเทศที่พัฒนาแล้วบรรลุเป้าหมายตามข้อตกลงได้ กลไกเหล่านี้ได้แก่ กลไกการซื้อขายสิทธิในการปล่อยก๊าซเรือนกระจก (Emission Trading: ET) กลไกการพัฒนาที่สะอาด (Clean Development Mechanism: CDM) และกลไกการดำเนินโครงการร่วม (Joint Implementation: JI) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน (SD) ผ่านการถ่ายโอนเทคโนโลยีและการลงทุน เพื่อให้ประเทศที่อยู่ภายใต้พันธกรณีสามารถบรรลุเป้าหมายในการลดการปล่อยหรือจัดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ออกจากชั้นบรรยากาศผ่านประเทศอื่นที่มีค่าใช้จ่ายที่ถูกลงกว่า และเพื่อส่งเสริมให้ภาคเอกชนและประเทศกำลังพัฒนามีส่วนสนับสนุนความพยายามในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก (ออนไลน์, 2017)

กลไกความยืดหยุ่นเหล่านี้เป็นเครื่องมือแบบอิงตลาด (Market-based Mechanisms) และเป็นที่มาของ “ตลาดคาร์บอน (Carbon Market)” ตามมาตรา 17 ในพิธีสารเกียวโตนั้นกลไก ET อนุญาตให้ประเทศที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกต่ำกว่าที่ได้รับอนุญาตสามารถขายส่วนต่างนั้นให้กับประเทศที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกสูงกว่าที่กำหนดได้ ซึ่งทำให้การลดการปล่อยหรือการจัดก๊าซเรือนกระจกในชั้นบรรยากาศกลายเป็น “สินค้า” ตัวใหม่ ที่นำมาซื้อขายกันได้ในตลาดคาร์บอน ภายใต้พิธีสารนี้ (ออนไลน์, 2017) ส่วน CDM และ JI เป็นกลไกแบบเน้นสร้างโครงการเพื่อป้อนสินค้าเข้าสู่ตลาดคาร์บอน กล่าวคือ กลไก CDM อนุญาตให้ประเทศที่พัฒนาแล้วดำเนินโครงการลดการปล่อยก๊าซในประเทศกำลังพัฒนา โครงการเหล่านั้นจะได้รับเครดิตการลดการปล่อยก๊าซ (Certified Emission Reduction: CER) หนึ่งเครดิตมีค่าเท่ากับใบอนุญาตให้ปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ได้ 1 ตัน ซึ่งสามารถนำไปขายหรือใช้แทนปริมาณที่กำหนดให้ประเทศที่พัฒนาแล้วต้องลดการปล่อยก๊าซได้ CDM มุ่งให้ประเทศที่พัฒนาแล้วบรรลุเป้าหมายในการลดการปล่อยก๊าซ และส่งเสริมแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (SD) ในประเทศกำลังพัฒนาไปในตัว (Online, 2017) ส่วนกลไก JI มุ่งช่วยให้ประเทศที่พัฒนาแล้วสามารถดำเนินโครงการลดการปล่อยก๊าซหรือส่งเสริมการจัดก๊าซเรือนกระจกในประเทศอื่นในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วได้ (Online, 2017)

อย่างไรก็ดี เมาเดอ บาร์โลว์ ประธาน The Council of Canadians และประธานคณะกรรมการอำนวยการองค์กร Food & Water Watch เป็นนักเขียนหนังสือขายดีในระดับนานาชาติ และได้รับปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ถึง 10 ใบ รวมทั้งรางวัลต่าง ๆ อีกมากมาย และยังเป็นทีปรึกษาอาวุโสด้านน้ำให้กับประธานที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติครั้งที่ 63 ได้ชี้ให้เห็นว่า ในทางปฏิบัติแล้วการซื้อขายเครดิตคาร์บอนก็คือการแปรรูปชั้นบรรยากาศให้กลายเป็นของเอกชนนั่นเอง กลไกเหล่านี้เพียงช่วยให้การลดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์มีราคาถูกที่สุดสำหรับบริษัทขนาดใหญ่ มากกว่าจะตั้งใจลดการปล่อยก๊าซจริง ๆ โดยเน้นรักษาสาระสำคัญของรูปแบบการตลาดในปัจจุบัน ที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางเอาไว้ ซึ่งเป็นรูปแบบที่นำมนุษย์และดาวเคราะห์โลกมาสู่วิกฤติที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในขณะนี้ แนวทางและกลไกเหล่านี้เปิดทางให้บริษัทและผู้มีอำนาจต่าง ๆ หาช่องทางหนีที่ไต่เพื่อหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างที่จำเป็นในหลักปฏิบัติด้านพลังงาน การผลิต และแบบแผนการบริโภคซึ่งทำให้ภาคธุรกิจครอบงำทุกสิ่งได้ต่อไป และภาคธุรกิจยังได้เข้าไปแทรกแซงการดำเนินการในด้านสภาพภูมิอากาศด้วย กล่าวคือ บริษัทต่าง ๆ ในระบบการค้าสิทธิการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในสหภาพยุโรป (EU) (ซึ่งเป็นระบบจัดการการค้าคาร์บอนที่ใหญ่ที่สุดในโลก) ได้วิ่งเต้นให้มีการจัดสรรใบอนุญาตและออกกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เอื้อให้ผู้ก่อมลพิษจำนวนหนึ่งทำกำไร ในช่วงที่ราคาคาร์บอนผันผวน ซึ่งล้วนบ่อนทำลายความพยายามในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกซึ่งเป็นที่จำเป็น

นอกจากนี้ บาร์โลว์ ยังชี้ว่า CDM หรือโครงการชดเชยคาร์บอนนั้นเปิดโอกาสให้ผู้ก่อมลพิษลงทุนปลูกต้นไม้ในพื้นที่ไกลบ้านเพื่อให้สามารถก่อมลพิษ (แถวบ้าน) ได้ต่อไป เนื่องจากโดยปกติแล้วการชดเชยจะถูกถ่ายโอนจากซีกโลกเหนือไปสู่ซีกโลกใต้เพราะเป็นบริเวณที่การลดการปล่อยก๊าซมีค่าใช้ง่ายที่สุด สิ่งหนึ่งที่น่าวิตกกังวลคือ เดวิด วิคเตอร์ หัวหน้าโครงการพลังงานกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ดพบว่า ประมาณหนึ่งในสามหรือสองในสามของการชดเชยในโครงการ CDM ไม่ตรงกับสัดส่วนจริงที่ต้องลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และ ไมเคิล วารา จากมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ดกล่าวว่า หากทำตามแนวคิดการชดเชยคาร์บอนภายใต้ระบบจัดการของ EU แปลว่าในปี 2008 ผู้ก่อมลพิษชาวยุโรปจะได้ปล่อยก๊าซเรือนกระจกมากกว่าที่เคยทำในปี 1990 ประมาณ 1 เปอร์เซ็นต์ (Maude Barlow, 2010) ข้อสังเกตของ บาร์โลว์ ทำให้เห็นว่าประชาคมโลกกำลังเดินไปในทิศทางที่ไม่ได้นำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างจริงจังและอย่างแท้จริง

(4) สิทธิที่กฎหมายรับรองเป็นสิทธิของมนุษย์

ในบริบททางกฎหมายภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่แม้จะมีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่ด้วยทัศนะที่ใช้เกณฑ์มนุษย์เป็นศูนย์กลางส่งผลกระทบต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่กำหนดให้สิทธิใด ๆ แม้จะเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็ย่อมเป็นเพียง “สิทธิของมนุษย์” เท่านั้น ที่เรียกว่า “สิทธิในสิ่งแวดล้อม”

สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่กฎหมายรับรองให้มนุษย์ซึ่งตามกฎหมายเรียกว่า “บุคคล” พึงมีพึงได้รับซึ่งเมื่อพิจารณาจากพัฒนาการของสิทธิในสิ่งแวดล้อมพบว่าได้ปรากฏขึ้นครั้งแรกในปฏิญญากรุงสต็อกโฮล์มการประชุมสิ่งแวดล้อมโลก ค.ศ. 1972 ว่าข้อที่ 1 “The Stockholm Declaration on the Human Environment 1972, Principle 1 : Man has the fundamental right to freedom, equality and adequate conditions of life, in an environment of a quality that permits a life of dignity and well-being, and he bears a solemn responsibility to protect and improve the environment for present and future generations. In this respect, policies promoting or perpetuating apartheid, racial segregation, discrimination, colonial and other forms of oppression and foreign domination stand condemned and must be eliminated.” แปลว่า “มนุษย์มีสิทธิขั้นพื้นฐานในโดยเสรีภาพในการดำรงชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีอย่างมีศักดิ์ศรี และมีความสุข และอย่างเท่าเทียมกัน อีกทั้งมนุษย์มีหน้าที่ในการปกป้องและปรับปรุงสภาวะแวดล้อมเพื่อการดำรงชีพในปัจจุบันและเพื่อคนรุ่นถัดไป” และภายหลังตั้งแต่ปฏิญญากรุงสต็อกโฮล์ม สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่คืบนี้ได้แพร่หลายไปทั่วโลก ดังเช่นในปี ค.ศ. 2012 ปรากฏว่า 177 ประเทศของโลก จาก 193 ประเทศสมาชิกสหประชาชาติประชาชนใน

ประเทศดังกล่าวได้รับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมนี้ไว้ในรัฐธรรมนูญกฎหมายสิ่งแวดล้อม คำ พิพากษาของศาล หรือ การให้สัตยาบันต่อข้อตกลงระหว่างประเทศ (David R. Boyd, The Environmental Right to a Healthy Environment (Vancouver: University of British Columbia Press, 2012), p 3) และพบว่าใน 60 ประเทศของ 177 ประเทศนั้น ได้บัญญัติสิทธิเชิงเนื้อหา (Substantive Rights) ไว้ในรัฐธรรมนูญ (James R. May and Daly Erin, Constitutional Environmental Rights Worldwide, p. 332) ส่วนประเทศที่เหลืออยู่ในโลกนี้ไม่ได้มีการบัญญัติสิทธิสิ่งแวดล้อมที่ดีในรัฐธรรมนูญ คือ สหรัฐอเมริกา, แคนาดา, ญี่ปุ่น, ออสเตรเลีย, นิวซีแลนด์, จีน, โอมาน, อัฟกานิสถาน, กูเวต, บรูไน, เลบานอน, ลาว, พม่า, เกาหลีเหนือ, มาเลเซีย และเขมร (David R. Boyd, The Environmental Right to a Healthy Environment, p1) แต่ประเทศไทยกลับไม่ได้มีบทบัญญัติรับรองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีนี้ไว้ในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายฉบับใด แต่อย่างใด

จากบทบัญญัตินี้เมื่อพิจารณาจากถ้อยคำในตัวบทกฎหมายแล้วจะเห็นได้ว่าเป็นบทบัญญัติที่มุ่ง “คุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี” แสดงให้เห็นว่าแม้กฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศจะมีเป้าหมายประการหนึ่งที่มุ่งปกป้องรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่อย่างไรก็ตามวิธีการหรือแนวทางในการปกป้องรักษากลับมุ่งคุ้มครองสิทธิของมนุษย์โดยตรงก่อนเป็นประการแรก และมุ่งคุ้มครองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยอ้อม ซึ่งผู้วิจัยมิได้โต้แย้งหรือยกสิทธิของธรรมชาติขึ้นมาเหนือกว่าสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีแต่อย่างใด แต่ผู้วิจัยเห็นว่า ในทางนิเวศวิทยามนุษย์กับธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นเพราะมนุษย์ดำรงอยู่ในธรรมชาติมิได้แยกออกจากธรรมชาติและต้องพึ่งพาทุกสิ่งทุกอย่างจากธรรมชาติ ดังนั้น สุขอนามัยและความอยู่ดีมีสุขของโลกธรรมชาติจึงต้องมีแก่โลกธรรมชาติเสียก่อนสุขอนามัยของมนุษย์จึงจะเป็นผลตามมา หากกล่าวในบริบทของกฎหมายก็กล่าวได้ว่า “สุขอนามัยของสิทธิของธรรมชาติ ระบบนิเวศ แม้ธรรมชาติต้องได้รับการคุ้มครองและด้วยผลของการคุ้มครองดังกล่าวจึงจะส่งผลต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีตามมา” จึงกล่าวได้ว่า มโนทัศน์แห่งสิทธิหรือแหล่งที่มาแห่งสิทธิของสิทธิมนุษยชนและสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีมีการอ้างแหล่งที่มาแห่งสิทธิว่ามาจาก “สิทธิตามธรรมชาติหรือกฎหมายธรรมชาติ” เช่นเดียวกับกับแนวคิดที่มาแห่ง “สิทธิของธรรมชาติ (The Rights of Nature)” แต่มีความแตกต่างกันที่สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีมุ่งคุ้มครองสุขอนามัยของ “มนุษย์” โดยต้องปกป้องรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมไม่ให้อันตรายต่อสุขอนามัยของมนุษย์ (ยังอิงเกณฑ์มนุษย์อยู่) ส่วนสิทธิของธรรมชาตินั้นมุ่งคุ้มครองประโยชน์สุขของธรรมชาติโดยอิงเกณฑ์ธรรมชาติ (Based on Nature) แต่ก็ได้ตัดสิทธิของมนุษย์แต่อย่างใดเนื่องจากมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ในธรรมชาติ ดังนั้นการคุ้มครองประโยชน์สุขของธรรมชาติก็เท่ากับเป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีนั่นเอง

3) การยอมรับกระบวนทัศน์ในกฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย

การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นแนวทางกระแสหลักและวาระหลักของการพัฒนานับตั้งแต่ประเทศไทยซึ่งเป็นหนึ่งในประเทศที่ได้ลงนามร่วมกับภาคีสมาชิกในการรับรองตราสารระหว่างประเทศ จึงมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตามกรอบแนวคิดและกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ จึงกล่าวได้ว่า เมื่อกระบวนทัศน์กระแสหลักสากลเป็นกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ประเทศไทยก็ย่อมได้รับอิทธิพลทางกรอบแนวคิดและกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางไปด้วย เช่นเดียวกัน ซึ่งการวิเคราะห์ประเด็นนี้เพื่อชี้ให้เห็นถึงผลกระทบที่มีต่อประเทศไทยจากการรับเอาแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและกระบวนทัศน์แบบ Anthropocentrism ที่แฝงฝังอยู่ในกรอบแนวคิด แผนแม่บทและกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ และเมื่อกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่มีต้นแบบมาจากกรอบแนวคิดและกรอบกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศและประเทศไทยได้ตรากฎหมายเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดและหลักการสากล ก็ย่อมทำให้กฎหมายของประเทศไทยมีข้อบกพร่อง มีข้อจำกัด และทำให้เครื่องมือทางกฎหมายของประเทศไทยเป็นอุปสรรคต่อการปกป้องรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปด้วยเช่นเดียวกัน ซึ่งในงานวิจัยนี้จะวิเคราะห์เฉพาะกฎหมายที่ตราขึ้น โดยการอนุวัติตามกรอบแนวคิดและหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศตามที่ได้วิเคราะห์มาแล้ว

เมื่อประเทศไทยเข้าเป็นภาคีสมาชิกและร่วมลงนามจึงมีพันธกรณีที่จะต้องอนุวัติกฎหมายภายในประเทศ ซึ่งจากแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี กำหนดให้รัฐมีหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิของปัจเจกด้วยการตรากฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิของประชาชน และจากแนวคิดในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย รัฐต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมและได้รับการคุ้มครอง รวมถึงสิทธิในการได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงประโยชน์ของประชากรรุ่นถัดไป และขณะเดียวกันประชาชนเองก็มีหน้าที่ในการรักษาคุณภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แนวคิดดังกล่าวส่งผลต่อนโยบายและกฎหมายภายในประเทศที่จะต้องกำหนดนโยบายและตรากฎหมายเพื่อให้ประชาชนได้รับการคุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อม ผ่านรัฐธรรมนูญและกฎหมายในระดับต่าง ๆ

คำว่า “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” หมายถึง สิทธิที่จะได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ที่สะอาด ปราศจากมลพิษ และมีทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพให้ได้ใช้ประโยชน์อย่างพอเพียงแก่ความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิที่มาจากธรรมชาติ (Natural Right) และสิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนประการหนึ่งที่มีความมุ่งหมายแท้จริงเพื่อจำกัดอำนาจของรัฐหรือผู้มีอำนาจปกครอง และได้แยงคัดค้านการใช้อำนาจรัฐไม่ให้รัฐใช้อำนาจอย่างไม่มีการขอบเขต และรัฐมีหน้าที่สร้างหลักประกันขั้นต่ำสุดที่จะคุ้มครองให้

ประชาชนได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งสิทธิในสิ่งแวดล้อมนี้จะต้องได้รับการยืนยันในสิทธินี้ของประชาชนด้วยการรับรองสิทธิโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2545, หน้า 62-64) เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบของแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ ศาสตราจารย์ ดร. สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ อธิบายว่า พัฒนาการของแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในเชิงกฎหมายระหว่างประเทศที่สำคัญ 2 ฉบับ คือ the Stockholm Declaration, 1972 และ the Rio Declaration, 1992 มีความสำคัญต่อการกำหนดกรอบแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในทางสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก ซึ่งสรุปสาระสำคัญของแนวคิดได้ทั้งหมด 14 องค์ประกอบ (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, หน้า 29) ซึ่งการวิจัยนี้จะวิเคราะห์เฉพาะ “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” เท่านั้น จากแนวทาง “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” ของกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศนำไปสู่การอนุวัติกฎหมายภายในประเทศของไทย 2 ระดับ คือ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ดังนี้

(1) สิทธิในสิ่งแวดล้อมในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

(1.1) สิทธิและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาพบว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 43 “บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ (1) อนุรักษ์ ฟื้นฟู หรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามทั้งของท้องถิ่นและของชาติ (2) จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติสิทธิของบุคคลและชุมชนตามวรรคหนึ่ง หมายความว่ารวมถึงสิทธิที่จะร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการดำเนินการดังกล่าวด้วย”

(1.2) สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมในสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาพบว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ไม่ได้รับรองเรื่องสิทธิชุมชนและบุคคลมีสิทธิมีส่วนร่วม และฟ้องร้องกับรัฐและชุมชนที่จะได้รับความคุ้มครองเหมือนกับรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับที่ผ่านมาแต่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 43 บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ... (2) จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ หมายความว่า สิทธิชุมชนและบุคคลมีสิทธิมีส่วนร่วมและฟ้องร้องกับรัฐและชุมชนที่จะได้รับความคุ้มครองนั้นจะต้องบัญญัติออกมาเป็นกฎหมายลูกอีกครั้ง ทำให้สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมในสิ่งแวดล้อมไม่แน่นอนแล้วนโยบายของรัฐว่ามีในเรื่องนี้อย่างไร นับว่าเป็นจุดอ่อนของรัฐธรรมนูญฉบับ ปี 2560 นี้

(1.3) สิทธิในการที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีคุณภาพ

สิทธินี้เรียกอีกอย่างว่า “สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี” ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มิได้บัญญัติสิทธินี้ไว้แต่อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีนี้เป็นสิทธิที่สำคัญมากเนื่องจากกระทบถึง “สิทธิมนุษยชน” และหากพิจารณาถึงความชอบธรรมหรือที่มาแห่งสิทธิแล้ว สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีนี้เป็นสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right) และเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่รัฐต้องรับรองให้ แต่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กลับมิได้รับรองสิทธินี้แต่อย่างใด จึงอาจกล่าวได้ว่า รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันเมื่อมีมองในบริบทภายใต้กระบวนการทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางพบว่า มีข้อบกพร่องในการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นสิทธิในเชิงเนื้อหาหรือสิทธิในเชิงกระบวนการแล้ว ยังมีข้อบกพร่องอย่างมีนัยสำคัญในประเด็นละเมิดสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีอีกด้วย แต่หากมองในบริบทกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางถือได้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้นอกจากไม่มีบทบัญญัติรับรองสิทธิของธรรมชาติแล้วยังไม่มีบทบัญญัติที่รับรองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีอีกด้วย

(1.4) สิทธิที่จะได้รับข้อมูลข่าวสารก่อนการอนุญาตหรือดำเนิน โครงการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการแสดงความคิดเห็นผ่านกระบวนการรับฟังความคิดเห็น สิทธิด้านนี้เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พบว่าไม่มีการบัญญัติถึงสิทธิแสดงความคิดเห็นของบุคคลต่อการดำเนินโครงการต่าง ๆ ของรัฐ แต่มีการเพิ่มสิทธิ ของประชาชนที่จะเข้าชื้อกันเพื่อเสนอแนะต่อหน่วยงานของรัฐ และหน่วยงานรัฐมีหน้าที่ต้องพิจารณาข้อเสนอ นั้น ๆ หมายความว่า การใช้สิทธิที่ได้รับ ความคุ้มครองเปลี่ยนจากการแสดงความคิดเห็นโดยบุคคลคนเดียว เป็นการเข้าชื้อกัน โดยไม่มีเงื่อนไขว่าต้องเข้าชื้อกันเป็นจำนวนกี่คน และได้เขียนไว้ในมาตรา 58 ให้เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้อง ประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและจัดการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมได้เสียก่อนดำเนินโครงการที่อาจกระทบต่อสิ่งแวดล้อม “อย่างรุนแรง”

(1.5) สิทธิขององค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 58 เมื่อเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และ 2550 พบว่า สิทธิขององค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อมได้ถูกกำหนดขึ้นตอนไว้ลดลงเหลือเพียงขั้นตอนที่ (1) และ (2) เท่านั้น ส่วนขั้นตอนที่ เคยต้องอาศัยความเห็นชอบ โดยองค์กรอิสระถูกตัดออกไปแต่กำหนดการเยียวยาความเดือดร้อนหรือเสียหายให้แก่ประชาชนหรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบอย่างเป็นทางการและโดยไม่ชักช้า ส่วนองค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ เป็นบทบัญญัติที่มีอยู่ทั้งในรัฐธรรมนูญฯ ฉบับ

พุทธศักราช 2540 และ 2550 แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีการจัดตั้งองค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันไว้อย่างชัดเจน

(1.6) หน้าที่ของประชาชน

เมื่อกล่าวถึง สิทธิแล้วก็จะละเสียไม่ได้ที่จะกล่าวถึง “หน้าที่” ด้วยอิทธิพลของแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนส่งผลให้ประเทศไทยบัญญัติหน้าที่ไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ดังนี้

- (1) หน้าที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (2) หน้าที่ของรัฐในการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (3) หน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(1.7) แนวนโยบายแห่งรัฐเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มีการกำหนดนโยบายแห่งรัฐเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ตามรัฐธรรมนูญฯ ฉบับ พุทธศักราช 2560 มาตรา 43 รัฐพึงดำเนินการเกี่ยวกับที่ดินทรัพยากรน้ำ และพลังงาน ดังต่อไปนี้

- (1) วางแผนการใช้ที่ดินของประเทศให้เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่และศักยภาพของที่ดินตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- (2) จัดให้มีการวางผังเมืองทุกระดับและบังคับการให้เป็นไปตามผังเมืองอย่างมีประสิทธิภาพพร้อมตลอดทั้งพัฒนาเมืองให้มีความเจริญ โดยสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่
- (3) จัดให้มีมาตรการกระจายการถือครองที่ดินเพื่อให้ประชาชนสามารถมีที่ทำกินได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม
- (4) จัดให้มีทรัพยากรน้ำที่มีคุณภาพและเพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคของประชาชนรวมทั้งการประกอบเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการอื่น
- (5) ส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงานและการใช้พลังงานอย่างคุ้มค่า รวมทั้งพัฒนาและสนับสนุนให้มีการผลิตและการใช้พลังงานทางเลือกเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงด้านพลังงานอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้รัฐธรรมนูญฯ ยังได้กำหนด หน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(2) สิทธิในสิ่งแวดล้อมในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

นอกจากสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่บัญญัติไว้ในกฎหมายสูงสุดแล้วประเทศไทยยังมีการบัญญัติสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้ในกฎหมายลูก ได้แก่ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ดังนี้

(2.1) สิทธิในการร่วมกันส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยมาตรา 6 บัญญัติว่า “บุคคลอาจมีสิทธิและหน้าที่

(1) อาจมีสิทธิได้รับทราบข้อมูลและข่าวสารจากทางราชการในเรื่องเกี่ยวกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เว้นแต่ ข้อมูลหรือข่าวสารที่ทางราชการถือว่าเป็นความลับเกี่ยวข้องกับการรักษาความมั่นคงแห่งชาติ หรือเป็นความลับเกี่ยวกับสิทธิส่วนบุคคล สิทธิในทรัพย์สิน หรือสิทธิในทางการค้า หรือกิจการของบุคคลใดที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย (มาตรา 6)

(2) สิทธิได้รับค่าชดเชยค่าเสียหายหรือค่าทดแทนจากรัฐในกรณีที่ได้รับ ความเสียหายจากภัยอันตรายที่เกิดจากการแพร่กระจายของมลพิษหรือภาวะมลพิษ อันมีสาเหตุมาจาก กิจการหรือโครงการใดที่ริเริ่มสนับสนุนหรือดำเนินการโดยส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ (มาตรา 6)

(3) สิทธิร้องเรียนกล่าวโทษผู้กระทำผิดต่อเจ้าพนักงานในกรณีที่ได้พบเห็น การกระทำใด ๆ อันเป็นการละเมิดหรือฝ่าฝืนกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมมลพิษหรือการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ (มาตรา 6)

หากกล่าวถึงความเชื่อมโยงระหว่างสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ อันเป็นกฎหมายแม่บท กับสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติพระราชบัญญัติ ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งเป็นกฎหมายระดับรองแล้วย่อมเป็นที่ คาดหวังว่าบทบัญญัติแห่งสิทธิทั้งที่บัญญัติในกฎหมายแม่บทกับกฎหมายลูกจะเชื่อมโยงเสริม ส่งไปในทางที่ก่อให้เกิดการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ แต่อย่างไรก็ตาม จากการศึกษา พบว่าก็ยังมีความปัญหาในการบังคับใช้สิทธิในสิ่งแวดล้อมอยู่พอสมควร ด้วยเหตุผล 2 ประการ 1) สิทธิ ในสิ่งแวดล้อมที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ในลักษณะที่เป็นสิทธิเชิงกระบวนการ และ 2) สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ก็บัญญัติไว้ในลักษณะที่เป็นสิทธิเชิงกระบวนการเช่นเดียวกัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อ การบังคับใช้กฎหมาย ดังนี้

(1) สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ในลักษณะที่ เป็นสิทธิเชิงกระบวนการ จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่ารัฐธรรมนูญของประเทศไทยที่ผ่านมาเคย

มีบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมบางประเภทไว้เช่น สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมในสิ่งแวดล้อม สิทธิของบุคคลในการแสดงความคิดเห็นต่อโครงการต่าง ๆ และการจัดตั้งองค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อม แต่รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันแม้จะพิจารณาในบริบทของกฎหมายภายใต้กระบวนการทศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางก็ยังมีข้อบกพร่องอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ สิทธิดังกล่าวไม่มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน นอกจากนั้นสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันก็ยังบัญญัติเป็นสิทธิในเชิงกระบวนการ (Procedural Rights) ซึ่งในประเด็นสิทธิเชิงเนื้อหา กับ สิทธิในเชิงกระบวนการนี้ก็ยังคงมีปัญหาได้เถียงในเชิงวิชาการอยู่ กล่าวคือ ความเห็นของนักกฎหมายฝ่ายหนึ่งเห็นว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิเป็นสิทธิที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่บุคคลทุกคนพึงมีและได้รับ โดยสิทธินี้แบ่งแยกไม่ได้และคิดว่าทุกคนมากตั้งแต่เกิดจึงเป็นสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right) และเป็นสิทธิเชิงเนื้อหา (Substantive Rights) แต่นักกฎหมายอีกฝ่ายก็เห็นว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิทางการเมือง (Legal Rights) จึงเป็นสิทธิเชิงกระบวนการ (Procedural Rights) จากการศึกษาพบว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมนั้นประเทศไทยมีการบัญญัติไว้เฉพาะสิทธิเชิงกระบวนการ (Procedural Rights) ไว้ในรัฐธรรมนูญฯ ที่ผ่านมาในหลาย ๆ ฉบับยกเว้นรัฐธรรมนูญฯ ปัจจุบันปี พ.ศ. 2560 ที่จะต้องออกเป็นกฎหมายลูกหรือพระราชบัญญัติอีกครั้ง ส่วนในต่างประเทศพบว่าในปี พ.ศ. 2552 มีการบัญญัติสิทธินี้ไว้ทั้งสิทธิเชิงเนื้อหา (Substantive Rights) และสิทธิเชิงกระบวนการ (Procedural Rights) ในรัฐธรรมนูญแล้วมากกว่า 177 ใน 193 ประเทศของสมาชิกสหประชาชาติทั้งหมดทั่วโลก (อ้างอิงจากที่กล่าวมาในบทที่ 2) ผู้วิจัยเห็นด้วยกับนักกฎหมายฝ่ายแรกที่ว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิเป็นสิทธิที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่บุคคลทุกคนพึงมีและได้รับ โดยสิทธินี้แบ่งแยกไม่ได้และคิดว่าทุกคนมากตั้งแต่เกิดจึงเป็นสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right) และเป็นสิทธิสิทธิเชิงเนื้อหา (Substantive Rights) ดังนั้น จึงควรบัญญัติสิทธิเหล่านี้ให้เป็นสิทธิเชิงเนื้อหาเพื่อให้มีผลบังคับใช้ได้ทันทีโดยไม่ต้องไปออกกฎหมายลำดับรอง นอกจากนั้น รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันยังมีข้อบกพร่องในสาระสำคัญเรื่อง “สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี” ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มิได้บัญญัติสิทธินี้ไว้แต่อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีนี้เป็นสิทธิที่สำคัญมากเนื่องจากกระทบถึง “สิทธิมนุษยชน” และหากพิจารณาถึงความชอบธรรมหรือที่มาแห่งสิทธิแล้ว สิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีนี้เป็นสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right) และเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่รัฐต้องรับรองให้ แต่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กลับมิได้รับรองสิทธินี้แต่อย่างใด จึงอาจกล่าวได้ว่า รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันเมื่อมีมองในบริบทภายใต้กระบวนการทศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางพบว่ามิมีข้อบกพร่องในการรับรองสิทธิในสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นสิทธิในเชิงเนื้อหาหรือสิทธิในเชิงกระบวนการแล้ว ยังมีข้อบกพร่องอย่างมี

นัยสำคัญในประเด็นละเมิดสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีอีกด้วย แต่หากมองในบริบทกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางถือได้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับนั้นนอกจากไม่มีบทบัญญัติรับรองสิทธิของธรรมชาติแล้วยังไม่มีบทบัญญัติที่รับรองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีอีกด้วย ซึ่งประเด็นนี้มีนักกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมของไทยกล่าวว่า บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แม้จะได้บัญญัติสิทธิในสิ่งแวดล้อมไว้ แต่ก็ยังเป็นเพียงสิทธิเชิงกระบวนการ เช่น สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการมีส่วนร่วมตัดสินใจและสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ซึ่งสุนทรียา เหมือนพะวงศ์ อธิบายว่า “สิทธิเชิงเนื้อหา” (Substantive Rights) ซึ่งสิทธิกลุ่มนี้แตกต่างหากจากสิทธิในเชิงกระบวนการ (Procedural Rights) ซึ่งเป็นเสมือนถนนที่ถมทางเพื่อมุ่งเดินไปสู่สิทธิในสิ่งแวดล้อมเชิงเนื้อหา กล่าวโดยสรุป คือสิทธิในสิ่งแวดล้อมแบ่งเป็นสิทธิในสิ่งแวดล้อมเชิงเนื้อหาและสิทธิในสิ่งแวดล้อมในเชิงกระบวนการ (สุนทรียา, ไม่ระบุปี) ตัวอย่างประกอบเพื่อให้เข้าใจง่ายคือ ผู้อาศัยใกล้กับโรงงานพ่นสีเคาะรถต้องการอาศัยอยู่อย่างปลอดภัยและร่มเย็นในบริเวณบ้านของตน โดยไม่ได้รับเหตุเดือดร้อนรำคาญจากเสียงและกลิ่นจากการประกอบการข้างบ้าน ผู้อาศัยใกล้เคียงนี้จึงมีสิทธิในการขอข้อมูลการประกอบการนี้จากสำนักงานอนามัยท้องถิ่นเพื่อทราบถึงชนิดของสารเคมีที่ใช้ในการพ่นสีเคาะรถ เป็นต้น (สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารซึ่งเป็นสิทธิในเชิงกระบวนการ) ส่วนงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2559 อธิบายว่า “สิทธิเชิงกระบวนการจะเป็นพาหนะขับเคลื่อนนำไปสู่การคุ้มครองสิทธิเชิงเนื้อหา”

ประเด็นนี้เมื่อนำไปสู่การสัมภาษณ์พบว่า ประชากรสัมภาษณ์หลาย ๆ ท่าน เช่น นักวิชาการผู้พิพากษา และทนายความด้านสิ่งแวดล้อมให้ความเห็นว่า สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่กฎหมายไทยบัญญัติให้เป็นสิทธิเชิงกระบวนการนับว่ามีปัญหาในการบังคับใช้กฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทนายความด้านสิ่งแวดล้อมที่ฟ้องคดีห้วยคลิตี้ให้ความเห็นว่า ควรจะมีการแก้ไขให้สิทธิในสิ่งแวดล้อมมีลักษณะเป็นสิทธิในเชิงเนื้อหา

ผู้วิจัยเห็นว่า การเขียนสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่จะทำให้การบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพนั้นต้องบัญญัติในลักษณะที่เป็นสิทธิในเชิงเนื้อหา เนื่องจากหากบัญญัติเป็นสิทธิเชิงกระบวนการจะมีปัญหาในการบังคับใช้กฎหมาย (ต้องมีความเชื่อมโยง (Casual Link) กับผลกระทบในเรื่องสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของนักกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่มีประสบการณ์ในการฟ้องร้องคดีเกี่ยวกับสิทธิในสิ่งแวดล้อมในคดีห้วยคลิตี้ ได้กล่าวถึงอุปสรรคในการฟ้องคดีในประเด็นการฟ้องโดยอาศัยสิทธิชุมชนว่าการบัญญัติสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะเป็นสิทธิในเชิงกระบวนการมีปัญหาคือการฟ้องร้องคดี (ดูบทที่ 2) ซึ่งในประเด็นนี้งานวิจัยของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนที่อาจารย์ให้ไปร่วมรับฟัง (Hearing) เสนอว่า สิทธิเชิงกระบวนการในรัฐธรรมนูญ

คือ สิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการรับฟังความคิดเห็น สิทธิในกระบวนการยุติธรรม สิทธิในการมีส่วนร่วม นี่ควรมีการแก้ไขให้บัญญัติให้เป็นสิทธิเชิงกระบวนการอย่างเฉพาะเจาะจง

กล่าวโดยสรุป เมื่อพิจารณาในบริบทของประเทศไทยในช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมา มาจนถึงปัจจุบันที่รับอิทธิพลของกระบวนการทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางจากแนวทางระหว่างประเทศมาปรับใช้โดยปรากฏทั้งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ที่กำหนด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา”... หลังจากนั้นแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2548) ได้ปรับกรอบแนวทางพัฒนาโดยอัญเชิญหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวทางในการพัฒนา จะเห็นว่าประเทศไทยเริ่มขยับออกจากกรอบคิดแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลาง แต่ก็ยังเป็นแค่แนวทางที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และนับจากแผนพัฒนาฉบับที่ 9 เป็นต้นมาก็ยังไม่ปรากฏการเปลี่ยนแปลงบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับ “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” ใด ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงว่าประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายจากแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางไปสู่กระบวนการทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางแต่อย่างใด จึงกล่าวได้ว่า แม้จะมีความพยายามในการสร้างกรอบแนวคิด แผนแม่บท และหลักกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ แต่ด้วยทัศนคติที่ภายใต้กรอบคิดแบบ Anthropocentrism ส่งผลกระทบต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมายในลักษณะที่มีได้มุ่งให้การคุ้มครองสิทธิแก่ธรรมชาติโดยตรง และแม้ว่ากฎหมายที่บัญญัติจะมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครอง รักษาสิ่งแวดล้อม แต่หาได้มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดที่มุ่งให้ความคุ้มครองแก่ธรรมชาติโดยตรง แม้จะมีบทบัญญัติที่รับรองสิทธิที่เป็นเพียง “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” (Rights to Environment) ซึ่งเป็นสิทธิที่กฎหมายรับรองให้สิทธิแก่มนุษย์เท่านั้น แต่ธรรมชาติไม่เคยมีสิทธิ จึงกล่าวได้ว่าธรรมชาติไม่เคยได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายอย่างแท้จริง

1.3 ปัญหาอุปสรรค ขอบกพร่องของกลไกกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

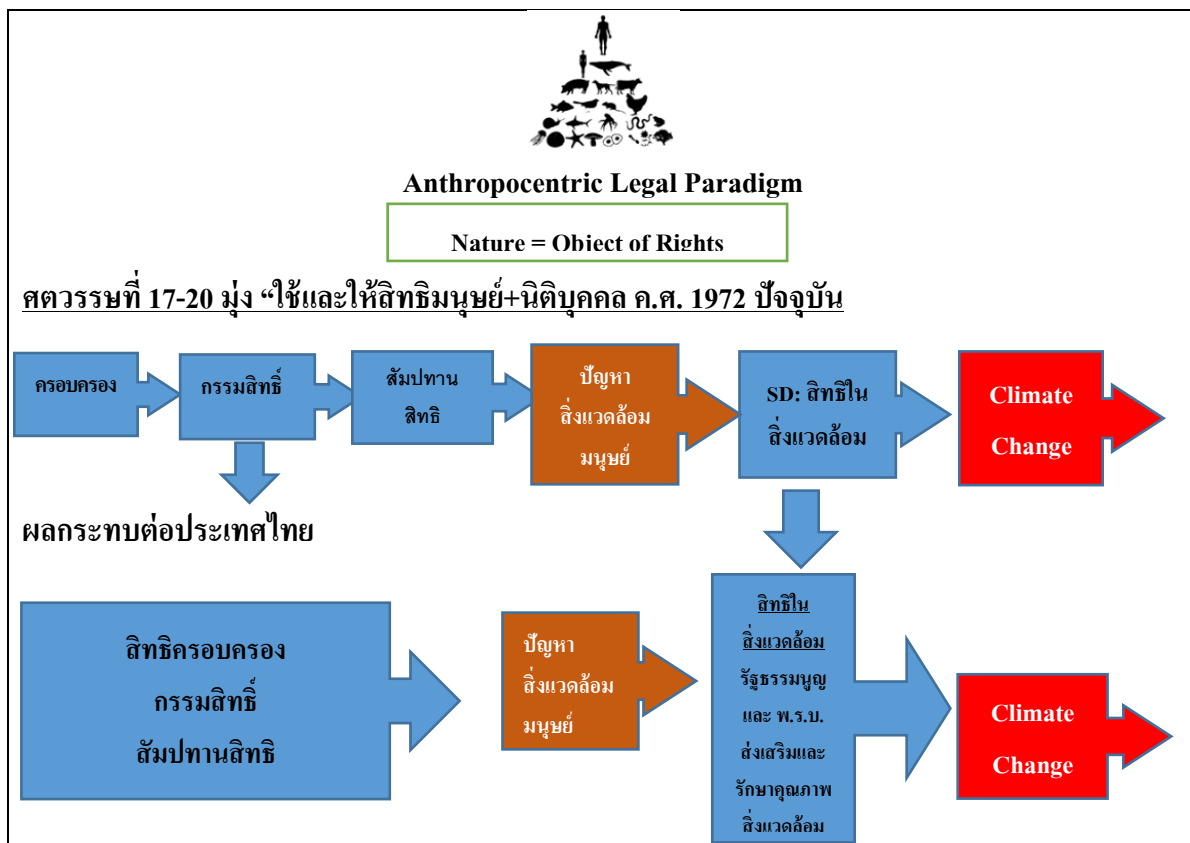
โดยตรรกะพื้นฐาน “สิ่งใดมีสิทธิสิ่งนั้นย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย” และเมื่อพิจารณาจากความหมายของคำว่า “สิทธิ” ย่อมหมายถึง ประโยชน์หรืออำนาจอย่างใดอย่างหนึ่งที่กฎหมายให้การรับรองและคุ้มครองให้” จากความหมายที่กล่าวมานี้ชี้ให้เห็นว่า “การที่จะได้รับการคุ้มครองย่อมต้องได้รับการรับรองในมิติทางกฎหมายให้เป็นผู้มีสิทธิหรือเป็นประธานแห่งสิทธิหรือเป็นผู้ทรงสิทธิเสียก่อน” แต่เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติแห่งสิทธิที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะเห็นได้ว่า ลักษณะที่สำคัญของ “สิทธิ” ภายใต้กระบวนการทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางตามที่ปรากฏอยู่ประวัติศาสตร์กฎหมายด้านที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของมวลมนุษยชาติมาเป็นเวลานานกว่า 3 ศตวรรษมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ

กล่าวคือ มนุษย์เท่านั้นเป็นผู้มีทรงสิทธิตามกฎหมายในฐานะประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right) ธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Right) และสิทธิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิของมนุษย์ทั้งสิทธิในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและหมายความรวมถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมด้วย ดังนั้น ภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางนี้ “ธรรมชาติไม่มีสิทธิ” ใดๆ ในทางกฎหมายแม้จะมีบทกฎหมายที่บัญญัติขึ้นมาเพื่อปกป้องธรรมชาติและแต่ก็เป็นกรปกป้องคุ้มครองธรรมชาติโดยอ้อมเพื่อให้มนุษย์ได้เข้าใช้ประโยชน์ในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั่นเอง ยิ่งไปกว่านั้นก็มีกฎหมายจำนวนมากที่บัญญัติให้สิทธิแก่มนุษย์มุ่งเข้าใช้ประโยชน์ในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยกฎหมายมอบสิทธิครอบครอง กรรมสิทธิ์ และสัมปทานสิทธิให้ปัจเจกที่กฎหมายรับรองสถานะทางกฎหมายให้มีสภาพเป็นบุคคลตามกฎหมาย (Legal Person) นอกจากนั้นกฎหมายยังขยายสิทธิให้แก่บุคคลสมมติในรูปของบุคคลตามกฎหมายที่เรียกว่า “นิติบุคคล” (Juristic Person) ให้เป็นผู้ทรงสิทธิในการเข้าใช้ประโยชน์ในธรรมชาติอย่างมากมายจนเกิดความเสียหายต่อธรรมชาติและกลายเป็นปัญหาหลุกหลาม ไปถึงขั้นวิกฤตจนเกิดการรวมตัวกันของประชาคมโลกเพื่อแก้ปัญหาวิกฤตและได้บัญญัติกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศหลายฉบับด้วยกัน แต่กระนั้นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นมาในระดับสากลในช่วงศตวรรษที่ 20 นี้ก็ยังคงดำเนินต่อไปภายใต้แนวคิดของกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางก็ยังคงเป็นกลไกแบบรับรองสิทธิแก่มนุษย์ให้เป็นผู้มีสิทธิใช้รวมถึงสิทธิในการปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เรียกว่า “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” และกระบวนทัศน์แบบนี้ได้ดำเนินอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นกระบวนทัศน์กระแสหลักที่มีอิทธิพลแพร่หลายในสถาบันการศึกษาและสถาบันการปกครองทั้งในประเทศและระหว่างประเทศอย่างมีนัยสำคัญและด้วยอุดมการณ์แบบ Anthropocentrism ได้ส่งผลกระทบต่อกลไกทางกฎหมายและกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยตรง เนื่องจากเป็นบทบัญญัติที่ “ธรรมชาติไม่มีสิทธิ” ถือว่าเป็นกลไกแห่งสิทธิที่มีข้อบกพร่อง มีข้อจำกัดและเป็นปัญหาที่ไม่สามารถปกป้องรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่มีอิทธิพลแผ่ขยายไปเกือบทั่วโลกในช่วงของการพัฒนาคลื่น 3 ลูก คือช่วงปฏิวัติเกษตร อุตสาหกรรมและโลกาภิวัตน์ จึงกล่าวได้ว่าประชาคมโลกได้ดำเนินกิจกรรมการพัฒนาด้วยเครื่องมือทางกฎหมายสายหลักที่เรียกว่า “กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง” หรือกล่าวอีกนัยก็คือการพัฒนาที่ผ่านมายอมรับกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางเป็นกลไกในการพัฒนาและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั่นเอง

ผู้วิจัยได้สร้างแผนภูมิจำลองไว้ในรูปภาพที่ 4.1 (ดูรูปภาพที่ 4.1) จากแผนภูมิดังกล่าวเมื่อนำมาวิเคราะห์เพื่อชี้ให้เห็นถึงปัญหา ข้อจำกัดและอุปสรรคของกลไกทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางซึ่งผู้วิจัยได้แสดงเป็นแผนภูมิจำลองเพื่อใช้ประกอบการอธิบายถึงสิทธิภายใต้กระบวน

ทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่นอกจากไม่สามารถปกป้องรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้แล้ว ตรงกันข้ามกับยิ่งทวีปัญหาให้รุนแรงยิ่งขึ้นจากปัญหาสิ่งแวดล้อมมนุษย์ระดับไปสู่ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ดังนี้ (ดูรูปภาพที่ 4.3)

รูปภาพที่ 4.3 “สิทธิ” ภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางและผลกระทบ

จากรูปภาพที่ 4.3 แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของกระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางซึ่งดำเนินมากกว่า 3 ศตวรรษ ที่ส่งผลกระทบต่อบัญญัติแห่งสิทธิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเมื่อพิจารณาจากพัฒนาการและลักษณะที่สำคัญของสิทธิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถแบ่งเป็น 2 ช่วงเวลา คือ ในช่วงศตวรรษที่ 17-20 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มุ่ง “ใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” จนสร้างผลกระทบแก่สิ่งแวดล้อม และช่วงศตวรรษที่ 21 เมื่อเกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมแล้วทำให้ประชาคมโลกพยายามมุ่งหาแนวทางแก้ปัญหาแต่ก็ยังคงอยู่ภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

ผู้วิจัยเห็นว่าจุดเน้นของความพยายามทั้งหมดที่กล่าวมาล้วนเป็นการพยายามแก้ปัญหาแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยมุ่งเน้นให้การพัฒนาเศรษฐกิจของมนุษย์ดำเนินต่อไป มากกว่าการหาทางปกป้องรักษาโลกธรรมชาติอย่างแท้จริง กล่าวคือ แม้ปฏิญญา พิธีสาร อนุสัญญา และ

ข้อตกลงต่าง ๆ จะมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมภายใต้แนวคิด การพัฒนาอย่างยั่งยืน (SD) แต่ในทางปฏิบัติแล้วประเทศสมาชิกต่างจดจ่อที่ตัวเลขและเปอร์เซ็นต์ในการลดการปล่อยก๊าซ และจุดเน้นของการเจรจาต่อรองกลายเป็นเรื่องการเมืองกับการรักษาผลประโยชน์ของประเทศสมาชิกมากกว่าจะมุ่งคุ้มครองสวัสดิภาพของธรรมชาติควบคู่ไปกับการพัฒนาอย่างแท้จริง อาจกล่าวได้ว่าสาเหตุที่สำคัญ 3 ประการที่ทำให้แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนไม่ได้ผลก็คือ

1) แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นเป็นแนวทางภายใต้โลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ที่ทำให้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมีเป้าหมายเพื่อสวัสดิภาพของมนุษย์ไม่ใช่เพื่อสวัสดิภาพของสรรพชีวิตในธรรมชาติโดยตัวมันเอง

2) แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนใช้กลไก “เศรษฐกิจ” เป็นตัวผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์และพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งนำไปสู่การเปิดช่องให้มีการหลบหลีกการลดการปล่อยก๊าซในประเทศอุตสาหกรรมโดยอาศัยกลไกต่าง ๆ ที่เป็นผลผลิตจาก พิธีสารเกียวโต (Kyoto Protocol) เช่น กลไกการซื้อขายสิทธิในการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ฯลฯ และ

3) แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนมองสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นเพียง “ทรัพยากร” หรือ “วัตถุดิบ” สำหรับสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจโดยเน้นที่ “มูลค่า (Economic Value)” ไม่ใช่ “คุณค่าโดยเนื้อแท้ (Intrinsic Value)” ของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งทำให้ประชาคมโลกเดินไปในทิศทางที่ไม่ได้นำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างจริงจังและอย่างแท้จริง

สิ่งที่ยืนยันถึงความล้มเหลวของแนวทางการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางผ่านการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่เน้น “การพัฒนา” เพื่อตอบสนองความต้องการของ “มนุษย์” และการใช้กลไกตลาดเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมกรรมการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของประเทศผู้ก่อมลพิษตามพิธีสารเกียวโต ก็คือข้อเท็จจริงที่ว่า แม้ประชาคมโลกได้พร้อมใจกันดำเนินตามแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาตั้งแต่ปี 1992 จนถึงปัจจุบันและปฏิบัติตามแนวทางต่าง ๆ ภายใต้พิธีสารเกียวโตมาเป็นเวลานานกว่าหนึ่งทศวรรษ แต่ในปี ค.ศ. 2014 Chris Field ประธานร่วมของ IPCC ซึ่งเป็นหน่วยงานภายใต้องค์การสหประชาชาติเอง ได้ออกมายืนยันหลังจากเผยแพร่รายงานการประเมินสภาพภูมิอากาศของคณะทำงาน II ในรายงาน IPCC ฉบับที่ 5 ว่า การปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นสาเหตุของการเกิดภาวะโลกร้อนในระดับสูงนั้น ได้ทำให้ความร้อนของโลกสูงจนแตะระดับที่ไม่ว่าจะมีการลงทุนลงแรงอย่างจริงจังและใช้วิธีการที่ยั่งยืนสักเพียงใดในการปรับตัวเพื่อบริหารจัดการความเสี่ยง (จากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ) ความพยายามดังกล่าวก็จะเต็มไปด้วยความท้อแท้และข้อจำกัด เนื่องจาก IPCC ตรวจพบว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ส่งผลกระทบต่อภาคการเกษตร สุขภาพของมนุษย์ ระบบนิเวศทางบกและในมหาสมุทร แหล่งน้ำ

ตลอดจนการดำรงชีพของมนุษย์จำนวนหนึ่งแล้ว และที่น่าตกใจก็คือ ลักษณะผลกระทบที่ตรวจพบนั้น กำลังเกิดขึ้นทั้งในเขตร้อนไปจนถึงเขตขั้วโลก ตามเกาะเล็ก ๆ ไปจนถึงทวีปขนาดใหญ่ และในประเทศที่มั่งคั่งที่สุดไปจนถึงประเทศที่ยากจนที่สุด ข้อมูลนี้ทำให้ Field สรุปว่าขณะนี้ (ค.ศ. 2014) มนุษย์ สังคม และระบบนิเวศได้ตกอยู่ในความเปราะบางแล้วทั่วทั้งโลก (IPCC, 2017, Online) จากกรอบแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนนำไปสู่การบัญญัติ “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” ในมติดอกหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ตามที่จะวิเคราะห์ในหัวข้อถัดไป

1.4 ความเห็นโต้แย้งกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าได้มีความเห็นจากนักวิชาการทางกฎหมายสิ่งแวดล้อมองค์กรบังคับใช้กฎหมาย และนักวิชาการสาขาอื่น ได้มีความเห็นโต้แย้งว่า “กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง” เป็นต้นตอแห่งปัญหาวิกฤตนิเวศ และนำเสนอทางออกที่มีใช้แค่การรับรองสิทธิของธรรมชาติเท่านั้น แต่ต้องเปลี่ยนทัศนคติที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติด้วยการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางกฎหมายจากกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางไปสู่กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง ซึ่งความเห็นดังกล่าวจำแนกออกได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ความเห็นขององค์กรบังคับใช้กฎหมาย 2) ความเห็นของนักกฎหมายสิ่งแวดล้อม 3) ความเห็นของนักวิชาการสาขาอื่น ๆ ดังนี้

1) ความเห็นของนักปรัชญาและนักกฎหมายสิ่งแวดล้อม

Thomas Berry ผู้ให้กำเนิดปรัชญานิติศาสตร์โลก (Earth Jurisprudence Philosophy) เรียกร้องให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ทำลายล้างไปสู่พฤติกรรมที่ส่งเสริมการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์และสรรพสิ่ง และปรับการปกครองใหม่จากมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางไปเป็นแบบมีโลกเป็นศูนย์กลาง Thomas Berry กล่าวว่า “วิกฤตที่มนุษย์เผชิญอยู่ในเวลานี้ตั้งแต่การสูญพันธุ์ของชนิดพันธุ์จำนวนมากไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) รวมถึงความไม่เสมอภาคทางสังคมและเศรษฐกิจเป็นผลมาจากหลักการปกครองของมนุษย์ในช่วง 2-3 ศตวรรษที่ผ่านมา กฎหมายแบบที่ใช้เกณฑ์มนุษย์เป็นศูนย์กลางที่ยกชูและคำนึงถึงผลประโยชน์ระยะสั้นของมนุษย์และความสุขสบายของมนุษย์ (บางกลุ่มและหมายรวมถึงผลประโยชน์ของนิติบุคคลที่ได้รับสิทธิให้มีสถานะทางกฎหมายเมื่อปี ค.ศ. 1886) โดยมีสิทธิบางอย่างในการเข้าแสวงหาผลประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติเช่นเดียวกับปัจเจกบุคคลโดยธรรมชาติและสรรพสิ่งไม่เคยได้รับการรับรองสิทธิใด ๆ นอกจากเป็นเพียงวัตถุแห่งสิทธิเท่านั้น โดยกฎหมายดังกล่าวมีแรงขับเคลื่อนด้วยอำนาจและเงินและความไม่รู้จักพอของมนุษย์ที่เป็นสิ่งกระตุ้นให้การทำลาย การละเมิดธรรมชาติและระบบนิเวศเป็นสิ่งถูกต้องตามกฎหมาย การทำลายล้างผลาญโลกในนี้เป็นการทำลายล้างที่ได้รับการฟูมฟักและได้สิทธิ (ในการแสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติ) โดยชอบ

ด้วยกฎหมาย (Berry, Thomas, 1999) นอกจากจะโต้แย้งกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางแล้ว Berry ได้นำเสนอปรัชญานิติศาสตร์โลกหรือกฎหมายโลกว่า “ปรัชญานิติศาสตร์โลกเป็นปรัชญาที่ฝังรากลึกในจักรวาลวิทยาของชนพื้นเมืองจำนวนมากในโลกนี้ ซึ่งสามารถค้นพบจากหลักปฏิบัติ แบบแผน จารีตประเพณีของคนโบราณในแอฟริกา อเมริกา อินเดียและที่อื่น ๆ ที่ดำรงชีวิตอย่างสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ ดังนั้น การสร้างหลักเกณฑ์ในการปกครองจึงควรศึกษาแบบแผนและวิธีการของธรรมชาติและออกแบบกฎหมายให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ เหตุผลสำคัญประการหนึ่งก็คือมนุษย์เราเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่ไม่สามารถแยกขาดจากธรรมชาติได้ (Brian Swimme, Thomas Berry, Cited in Cormac Cullinan., 2012, p. 28)

คอร์แมค คัลลินาน นักกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่มีส่วนพัฒนากฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศและกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมในหลากหลายประเทศมาตั้งแต่ปี 1990s เป็นต้นมา และจากประสบการณ์ในการพัฒนากฎหมายสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับประเทศและระดับสากลที่เป็นกฎหมายภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง Cullinan พบว่า กฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่เขาร่วมพัฒนาเพื่อค้นหาทางออกในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น ในความเห็นของ Cullinan เห็นว่าเป็นกฎหมายที่มีข้อบกพร่องอย่างมากและเป็นต้นเหตุที่นำไปสู่การทำลายสิ่งแวดล้อมโลกธรรมชาติอย่างมากมายมหาศาล ความเห็นโต้แย้งโลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางของ Cullinan กล่าวพอสรุปได้ว่า “สาเหตุหลักของความพินาศทางสิ่งแวดล้อมนั้นเกิดโลกทัศน์หรืออภิมมัตฐานที่ผิดและโลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric Worldview) ที่ครอบงำนี้ถูกผนวกเข้ากับระบบกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมส่งผลให้ระบบกฎหมายออกแบบมาเพื่อให้มนุษย์เข้าครอบงำธรรมชาติได้อย่างมากมายแทนที่จะพุ่มพักความสัมพันธ์ที่ให้ประโยชน์แก่กันและกันระหว่างมนุษย์ แต่ระบบกฎหมายที่ผ่านมาที่อิงวัฒนธรรมตะวันตกสมัยใหม่ไม่ได้อิงกฎเกณฑ์ของธรรมชาติในการสร้างกฎหมายหรืออาจจำไม่เชื่อว่าการจักรวาลหรือกฎธรรมชาติเหล่านั้นเกี่ยวข้องกับมนุษย์ และโดยที่กฎหมายเป็นเครื่องมือหลักในการจัดระเบียบสังคมมนุษย์ แต่จากประสบการณ์การทำงานในด้านกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม Cullinan กล่าวว่า นักกฎหมายจำนวนมากกลับใช้ความพยายามปรับปรุงกฎหมายเพื่อจัดระเบียบด้านสิ่งแวดล้อมที่มีปัญหาอันเกิดจากผลกระทบจากการพัฒนาของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมบนพื้นฐานความเข้าใจเอกภพแบบผิด ๆ ความเข้าใจผิดที่สำคัญก็คือ การแยกมนุษย์ออกจากสิ่งแวดล้อมและยังเชื่ออีกว่ามนุษย์จะเจริญงอกงามได้แม้สุขภาพของธรรมชาติในท่ามกลางความเสื่อมลงของแม่ธรณี นอกจากนี้ยังชักจูงให้เชื่อว่าสุขภาพและความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์ต้องพึ่งพาการแสวงหาผลประโยชน์จากแผ่นดินโลก (Earth) ให้เร็วเท่าที่เทคโนโลยีจะสามารถทำได้และตามความต้องการของตลาด และโครงสร้างของการปกครอง ปรัชญากฎหมายรวมถึงตัวบทกฎหมายจำนวนมากก็ถูกสร้างขึ้นมาสะทอนและปกป้องสิ่งแวดล้อมโดยอิงสมมติฐาน

ที่ผิด ๆ จึงเท่ากับว่าพฤติกรรมการทำลายสิ่งแวดล้อมของมนุษย์และสังคมกลายเป็นเรื่องที่ชอบด้วยกฎหมาย ระบบกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางจึงไม่อาจหยุดยั้งและผันกลับพฤติกรรมทำลายตัวเองของมนุษย์ ดังนั้น มนุษย์จะต้องมีวิสัยทัศน์และความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับโลกทัศน์ (Worldview) และจักรวาลวิทยา (Cosmology) โดยมนุษย์ควรศึกษาแบบแผนและวิธีการของธรรมชาติ เพราะมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ไม่ได้แยกขาดจากธรรมชาติ แบบแผนต่าง ๆ ในธรรมชาตินั้นผ่านการวิวัฒนาการและบททดสอบมาเป็นเวลายาวนานจึงเป็นแบบแผนที่สอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของระบบโลก นอกจากนี้การที่มนุษย์เองก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ จึงยังจำเป็นต้องปรับระบบการปกครอง (กฎหมาย) ของตัวเองให้เข้ากับธรรมชาติ คัลลินเนนชี้ว่าหน่วยงานรัฐในประเทศแถบตะวันตกในสมัยใหม่ไม่ได้อ้างอิงแบบแผนของธรรมชาติในการออกแบบหรือปฏิรูประบบกฎหมายของมนุษย์ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะนักกฎหมายและผู้บัญญัติกฎหมายส่วนใหญ่ไม่รู้จักรบบกฎหมายต่าง ๆ ในธรรมชาติมากพอ และอาจเป็นเพราะไม่เชื่อว่ากฎหมายเหล่านั้นเกี่ยวข้องกับมนุษย์ด้วย คัลลินเนนนำเสนอว่า มนุษย์จะปฏิรูประบบการปกครองให้สอดคล้องกับโลกธรรมชาติได้ก็ต่อเมื่อ มนุษย์มีกรอบความเข้าใจใหม่ โดยมองกฎหมายจากทัศนะที่มีชีวภาพเป็นศูนย์กลาง หรือ มีโลกเป็นศูนย์กลาง (Wild Law: A manifesto for earth justice, pp. 28-29) จากความผิดพลาดของและมุ่งหน้าหาคำตอบนั้น Cullinan ได้มุ่งศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหาและในที่สุด Cullinan ก็มีความเห็นสอดคล้องกับกรอบความคิดเรื่อง “จริยธรรมแผ่นดิน (Land Ethics)” ของ Aldo Leopold และโลกทัศน์ของชนพื้นเมืองที่มีแนวคิดที่เคารพธรรมชาติ แม้ธรณีอย่างเหมาะสมกลมกลืนและสมดุล และในบริบททางกฎหมายนั้น Cullinan กล่าวว่า เขาเดินตามรอยเท้าของ Thomas Berry โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นของ “ปรัชญานิติศาสตร์โลก” (Earth Jurisprudence) และจากฐานแนวคิดของโลกทัศน์ จริยธรรมและนิติปรัชญาดังกล่าวทำให้มีการเคลื่อนไหวร่วมกับนักกฎหมายสิ่งแวดล้อมหลาย ๆ ประเทศ จนนำไปสู่การผลักดันให้มีการรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณี หลังจากนั้นก็มี การรับรองสิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณีในหลายประเทศ

โบลีเวียโต้แย้งกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางอย่างชัดเจนโดยกล่าวว่าโลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางเป็นโลกทัศน์ที่เข้าสู่โบลีเวียในช่วงการล่าอาณานิคม ปรัชญาตะวันตกและลัทธิมนุษยนิยมที่ดำเนินมาต่อเนื่องโดยเข้ามาตัดดวงทรัพยากรธรรมชาติของโบลีเวียอย่างมากมายตามคำกล่าวของเดวิด โชคฮวนคา เซฟีเดส รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของโบลีเวียที่กล่าวว่า “แนวคิดแบบตะวันตกที่เน้นการมีชีวิตที่ดีสำหรับปัจเจกบุคคลนั้นแตกต่างจากการมีชีวิตที่ดีในแบบเวียเวน วิวีร์ (Buien Viveir) เพราะชีวิตที่ดีของตะวันตกเน้นความมั่งคั่งของปัจเจกและบริษัทได้เข้ามาครอบงำและละเมิดผลเมืองโบลีเวียรวมถึงธรรมชาติ แต่ Buien Viveir เป็นวัฒนธรรมของชีวิตตามภูมิปัญญาบรรพบุรุษที่ดำรงชีวิตในความกลมกลืนกับธรรมชาติ

แม่ธรณีที่บรรพบุรุษของโบลิเวียให้ความเคารพนับถือ โบลิเวีย จากแนวคิดดังกล่าวจึงเกิดการรวมตัวกันของประเทศแถบเทือกเขาแอนดิส เช่น โบลิเวียและเอกวาดอร์ เพื่อต่อต้านแนวทางพัฒนาแบบทุนนิยมด้วยการยกชูโลกทัศน์ของบรรพบุรุษของชนพื้นเมืองขึ้นมาเป็นกระบวนทัศน์หลักในการปกครองประเทศแทนที่กระบวนทัศน์เดิมด้วยแนวคิดการมีชีวิตที่ดีด้วยการปกครองที่เชื่อมโยงกับการเคารพแม่ธรณีด้วยโลกทัศน์หรือแนวคิดแบบBuen Viveir หรือ Sumakn Kawsay ที่มีเป้าหมายหลักในดำรงชีวิตที่เน้นความกลมกลืนระหว่างมนุษย์ด้วยกันและกับธรรมชาติตลอดจนการมุ่งเน้นการอนุรักษ์และรักษาไว้ซึ่ง “ต้นทุนธรรมชาติ” ว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สุด (Lanza, M., 2012, Online) และประธานาธิบดีแห่งโบลิเวีย อีโว โมเรลล์ โอมา กล่าวในที่ประชุมสมัชชาแห่งสหประชาชาติในวันที่ 22 เมษายน ค.ศ. 2009 ซึ่งในวันนั้นสมัชชาแห่งสหประชาชาติได้ยอมรับมติที่เสนอโดยโบลิเวียและประกาศให้วันที่ 22 เมษายน เป็นวันแม่ธรณีสากล (International Mother Earth Day) ว่าการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาของโบลิเวียแบบ Buen Viver เป็นทางเลือกใหม่สำหรับการพัฒนาตามแนวทางเดิม โดยกล่าวย่ำว่าวิกฤตของการพัฒนาตามแนวทางของลัทธิทุนนิยมนำมาซึ่งความหายนะและวิกฤตแห่งชีวิต การพัฒนาอุตสาหกรรมและลัทธิบริโภคนิยมกลายเป็นภัยคุกคามต่อแม่ธรณีและการดำรงอยู่ของดาวเคราะห์ดวงนี้ (The Concept of Living Well, a Bolivian viewpoint, 2010, Online) และการสร้างเครื่องมือที่เรียกว่าเศรษฐกิจสีเขียวขึ้นเพื่อจัดการกับความเสื่อมโทรมของธรรมชาติแต่ในขณะเดียวกันก็เป็นการพัฒนาการทำงานของระบบโลกแบบทุนนิยมซึ่งในระบบโลกแบบทุนนิยม ตลาดถูกมองว่าเป็นวิธีการที่มีเอกลักษณ์ในการจัดการสังคม ที่ไหนไม่มีตลาดก็ต้องสร้างมันขึ้นมา เช่น การตลาดสำหรับบริการทางระบบนิเวศ ซึ่งแปลได้ง่าย ๆ ว่าทางแก้ปัญหาแบบทุนนิยมก็คือการทำให้มันเป็นทุนนิยมมากขึ้น ดังนั้น โบลิเวียนอกจากจะรับรองสิทธิของแม่ธรณีแล้วได้ต่อต้านการพัฒนาแบบทุนนิยมและเสนอแนวทางการพัฒนาในรูปแบบใหม่ที่เน้น

(1) มีโลกเป็นศูนย์กลางและเป็นแบบองค์รวมเพราะเน้นคุณภาพและการเสริมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

(2) ตั้งอยู่บนรากฐานทางสังคมที่ไม่ใช่แบบตะวันตกเพราะเป็นแนวทางที่เกิดจากมุมมองของชนพื้นเมืองและองค์กรทางสังคมของโลก

(3) เน้นความหลากหลายเพราะให้การรับรองความหลากหลายและพหุลักษณะของวิสัยทัศน์และแนวทางต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก ซึ่งรวมถึงด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเมืองด้วย

(4) มีกรอบคิดที่ไม่เน้นตลาดเพราะมองว่ารูปแบบการสะสมแบบระบบทุนนิยมไม่ใช่หัวใจของสังคม

เอกวาดอร์ซึ่งมีการรับรองสิทธิของธรรมชาติไว้ในรัฐธรรมนูญโดยแฝงฝังแนวคิดการพัฒนาแบบ Buen Viver หรือ Sumakn Kawsay ไว้ในรัฐธรรมนูญอย่างมีนัยสำคัญซึ่งเมื่อพิจารณา

จากรัฐธรรมนูญของเอกวาดอร์ที่ได้สถาปนาระบบสิทธิสำหรับปัจเจกบุคคล ส่วนรวม ชุมชนและสิทธิของธรรมชาติไว้อย่างโดดเด่นและมีเป้าหมายที่ไม่ใช่การแค่การรับรองสิทธิของธรรมชาติแต่มีเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในการปกครองที่จะสร้างรัฐประชาธิปไตยที่เรียกว่า ประชาธิปไตยแบบหลังยุคอาณานิคม (Acosta, 2009, p. 4) โดยเริ่มต้นการกำหนดกรอบการพัฒนากระแสหลักที่ต่อต้านลัทธิทุนนิยมและประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม โดยกำหนดแนวทางการพัฒนากระแสหลักแบบ “รัฐพหุชนชาติและนานาวัฒนธรรม หรือ EPI (Consejo Nacional de Planificacion, 2009, p. 104) ที่เน้นความเป็นพหุลักษณะ ลัทธิพหุชนชาติที่ให้คุณค่ากับรูปแบบต่าง ๆ ของประชาธิปไตยที่มีอยู่ ซึ่งรวมถึงรูปแบบประชาธิปไตยแบบดั้งเดิมตามแนวทางของบรรพบุรุษ (Rivera Cusicanqui, 1990) โดยปฏิเสธกรอบคิดของลัทธิพหุวัฒนธรรมแบบเสรีนิยมใหม่ (Larrea, 2008, p. 84 and Carpio Benalcazar, 2009, p. 142 and Ramirez, 2011) โดยก่อนที่จะมีการรับรองสิทธิของธรรมชาติไว้ในรัฐธรรมนูญปี 2008 นั้น นักสิ่งแวดล้อม นักวิชาการ ได้ต่อต้านแนวคิดการพัฒนาของยุคล่าอาณานิคม ลัทธิเสรีนิยม ลัทธิทุนนิยม และแนวคิดแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยนักวิชาการที่มีบทบาทต่อการผลักดันสิทธิของธรรมชาติหลาย ๆ ท่านได้แสดงความคิดเห็น เช่น Davallos กล่าวว่า “แนวคิดแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางและเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้นทำให้ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติแตกเป็นเสี่ยง ๆ และแยกออกจากกัน นอกจากนั้น เศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ลดคุณค่าของธรรมชาติให้กลายเป็นเพียงทรัพย์สินและวัตถุต่าง ๆ (Davallos, 2008, p. 12)

2) ความเห็นขององค์กรบังคับใช้กฎหมาย

นอกจากความเห็นของนักปรัชญา นักกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมตามที่กล่าวมาข้างต้นจากการศึกษายังพบว่าองค์กรตุลาการ โดยศาลได้สร้างหลักกฎหมายโดยวางหลักโต้แย้งโลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางไว้อย่างชัดเจนว่าโลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางได้สร้างปัญหาให้แก่ระบบนิเวศรวมไปถึงปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอีกด้วย กล่าวคือ ก่อนที่จะมีคำพิพากษาของศาลฎีกาของอินเดียดังกล่าวข้างต้นนี้ ในปี ค.ศ. 2012 ศาลฎีกาของอินเดียได้วางบรรทัดฐานในคดีที่เกี่ยวกับระบบนิเวศไว้อย่างมีนัยสำคัญ คือ ศาลฎีกาแสดงความเห็นต่อต้านแนวคิดแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางอย่างชัดเจน ดังปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาของอินเดียเมื่อ T.N. Godavarman Thirumulpad ยื่นคำร้อง NO. 202 OF 1995 ระหว่าง ที.เอ็น. โภชะวารมัน ชิรัมลพัด กับสหภาพอินเดียและอื่น ๆ วันที่ 13 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2012) ข้อ 14 ว่า “ความเป็นธรรมด้านสิ่งแวดล้อมจะบรรลุได้ก็ต่อเมื่อเราออกจากหลักการที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางไปสู่หลักการที่มีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางเท่านั้น หลักการจำนวนมากของเรา อย่างการพัฒนาที่ยั่งยืน หลักการที่ให้ผู้ก่อมลพิษต้องจ่ายความเสมอภาคระหว่างคนรุ่นปัจจุบันกับรุ่นต่อ ๆ ไป (Inter-generational equity) มีรากอยู่ในหลักการที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งจะเน้นที่ผลประโยชน์ของมนุษย์เป็นหลักอยู่เสมอ ในขณะที่สิ่งที่

ไม่ใช่มนุษย์มีคุณค่าเป็นเพียงแค่เครื่องมือให้กับมนุษย์ อีกนัยหนึ่งก็คือ มนุษย์คือคนสำคัญ และความรับผิดชอบของมนุษย์ต่อสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ตั้งอยู่บนผลประโยชน์ที่สิ่งเหล่านั้นมีให้กับมนุษย์ แต่การมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางคือ การมีธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง โดยให้มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งและสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์มีคุณค่าในเนื้อแท้ของมัน กล่าวคือผลประโยชน์ของมนุษย์ไม่ได้มีความสำคัญแบบอัตโนมัติ และมนุษย์มีการผูกพันต่อสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์โดยไม่เกี่ยวข้องกัผลประโยชน์ที่จะได้รับ ดังนั้นแนวคิดที่มีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco - centrism) จึงเป็นแนวคิดแบบมีชีวิตเป็นศูนย์กลาง มีธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง ซึ่งคำว่าธรรมชาตินั้นหมายรวมถึงทั้งมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ด้วย ทั้งนี้แผนปฏิบัติการด้านสัตว์ป่าแห่งชาติปี ค.ศ. 2002-2012 และแผนการที่ได้รับการสนับสนุนจากส่วนกลาง (การพัฒนาถิ่นที่อยู่ของสัตว์ป่าแบบบูรณาการ) มีจุดเน้นที่แนวคิดแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง” (คำพิพากษาศาลฎีกาของอินเดีย คำร้อง T.N. Godavarman Thirumulpad vs Union Of India & Ors, 2012) นอกจากคำพิพากษาของประเทศอินเดียตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ประเทศโคลัมเบียไม่ได้บัญญัติกฎหมายรับรองสิทธิของธรรมชาติเป็นลายลักษณ์อักษร แต่แนวคิดในการรับรองสิทธิของธรรมชาติก็แผ่ขยายไปถึงโคลัมเบีย ดังปรากฏในคำพิพากษาของศาลสูงที่พิพากษาว่า หลักการที่สำคัญไว้ 3 ประการ กล่าวคือ 1) ศาลได้วางหลักไว้ว่า “แม่น้ำเป็นประธานแห่งสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครอง” 2) ในคำพิพากษาได้มีคำวินิจฉัยในเชิงประเด็นโลกทัศน์ทางกฎหมายว่า “ประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาแม่น้ำได้รับการปฏิบัติโดยมีสถานะเป็น “ทรัพย์สิน” เหมือนเช่นผู้หญิง ชนพื้นเมือง และทาสก็เคยได้รับการปฏิบัติ และ 3) กฎหมายสิ่งแวดล้อมภายใต้ระบบที่เห็นธรรมชาติเป็นทรัพย์สินนี้ส่งผลให้สายพันธุ์ ระบบนิเวศลดลงรวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศ (Mari Margil, 2017, Online) ซึ่งเมื่อพิจารณาจากหลักการในคำพิพากษาดังกล่าวนอกจากศาลจะสร้างกฎหมายรับรองสถานะของแม่น้ำแล้ว ศาลยังวางหลักในประเด็นโลกทัศน์โดยกล่าวได้แย้งอย่างชัดเจนว่าโลกทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่เห็นธรรมชาติเป็นทรัพย์สินส่งผลให้ระบบนิเวศลดลงรวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

3) ความเห็นของนักวิชาการสาขาอื่น ๆ

นอกจากความเห็นของนักปรัชญา นักกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมตามที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว นักวิชาการศาสตร์อื่นก็มีความเห็นสอดคล้องทำนองเดียวกันที่มองว่าปัญหาวิกฤตระบบนิเวศเกิดจากผลกระทบจากอิทธิพลของแนวคิดแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง อาทิ ความเห็นของนักนิเวศวิทยา Eugene Stoermer และ Paul Crutzen นักเคมีที่กล่าวพอสรุปได้ว่า ในทางธรณีวิทยานั้นชื่อยุคสมัยของโลกในปัจจุบันคือ สมัยโฮโลซีน (Holocene) ซึ่งเริ่มต้นขึ้นเมื่อราว 10,000 ปีก่อนและดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน (2017, Online) แต่ตั้งปลายศตวรรษที่ 19 เริ่มมีคนเรียกยุคนี้อย่างไม่เป็นทางการว่า สมัยแอนโทรโปซีน (Anthropocene era) หรือสมัยมนุษย์ คำนี้เป็นที่รู้จักมากขึ้นผ่านทาง

Eugene Stoermer นักนิเวศในทศวรรษที่ 80 และ Paul Crutzen นักเคมีบรรยากาศที่เริ่มใช้คำนี้ในปี ค.ศ. 2000 Crutzen อธิบายว่า ไม่กี่ศตวรรษที่ผ่านมาโลกเปลี่ยนไป มากเหลือเกินจากการกระทำของมนุษย์ กิจกรรมของมนุษย์มีอิทธิพลต่อชั้นบรรยากาศโลกอย่างมีนัยสำคัญถึงขนาดเปลี่ยนยุคสมัยในทางธรณีวิทยาได้เลย จึงควรเรียกยุคปัจจุบันว่า สมัยมนุษย์ (Paul J. Crutzen, 2002, Online) จากชื่อยุคสมัยดังที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นถึงรากเหง้าหรือต้นกำเนิดที่แท้จริงของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่พัฒนาလာมาเป็นวิกฤตโลกร้อนและวิกฤตระบบนิเวศในปัจจุบัน รากเหง้าที่ว่า ได้แก่ โลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric Worldview หรือ Anthropocentrism) ซึ่งเป็นปรัชญาที่เชื่อว่า มนุษย์เป็นศูนย์กลางหรือสำคัญที่สุดในโลก โดยมองว่ามนุษย์แยกออกจากและอยู่เหนือธรรมชาติ และเชื่อว่าชีวิตของมนุษย์มีคุณค่าโดยกำเนิด (intrinsic value) แต่สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ เช่น สัตว์พรรณพืช แร่ธาตุ ฯลฯ ล้วนเป็นทรัพยากรที่มนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อผลประโยชน์ของมนุษย์ได้โดยชอบธรรม (Anthropocentrism, 2017, Online)

จากการวิเคราะห์มาข้างต้นจึงเห็นได้ว่านอกจากประเทศไทยจะอยู่ภายใต้กรอบและแนวทางในมิติของกฎหมายระหว่างประเทศในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมตามที่กล่าวมาก่อนหน้านี้แล้ว กฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยเองก็ได้รับอิทธิพลทางกฎหมายภายใต้โลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งเปิดทางให้มีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติไปใช้อย่างฟุ่มเฟือยโดยไม่คิดว่าสักวันมันจะหมดสิ้นไปจากประเทศดังตัวอย่างในเรื่องป่าไม้ข้างต้น (ดูเพิ่มเติมในบทที่ 2) โลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางได้ส่งผลให้ นโยบาย กฎหมาย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทยไม่สามารถแก้วิกฤตสิ่งแวดล้อมหรือวิกฤตระบบนิเวศได้ เนื่องจากกลไกทางกฎหมายเหล่านั้น ไม่ได้มีไว้เพื่อปกป้องธรรมชาติแต่มีไว้เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ แม้โลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางจะเป็นต้นตอของปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่แนวทางที่ประชาคมโลกใช้เพื่อแก้ปัญหากลับยังคงวนอยู่ภายใต้โลกทัศน์เดียวกัน ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมต้นตอของวิกฤตจึงไม่น่าแปลกใจที่นับตั้งแต่มีความพยายามในการแก้ปัญหา นอกจากปัญหาจะไม่ได้ลดลง มันกลับยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น วิกฤตจะไม่หมดไปจนกว่าจะทุ่มเทความพยายามในการแก้ปัญหาให้ตรงจุด ซึ่งเป็นเรื่องยากหากความพยายามที่ใช้ยังคงอยู่ภายใต้โลกทัศน์เดิมที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

ประเด็นแนวคิดกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางในหลักการการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่มีอยู่ในกฎหมายสิ่งแวดล้อมเพื่อชี้ให้เห็นถึงผลที่เกิดขึ้น เมื่อนำไปสู่การสัมมนาเชิงลึกซึ่งประชากรสัมมนา ได้แก่ ผู้พิพากษา อัยการ นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อม ทนายความด้านสิ่งแวดล้อม นักนิเวศวิทยา นักวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมพบว่าประชากรสัมมนาต่างยอมรับว่าไม่มีข้อสังเกตถึงความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดนี้กับการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาก่อนแต่ก็พบว่ามีการนำเอาหลักการนี้มาตราไว้ในกฎหมายโดยเน้นถึงการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์แก่คนในปัจจุบัน

และส่งผลไปถึงคนในยุคอนาคตด้วย และก็พบว่าไม่สามารถปกป้องรักษารัฐธรรมนูญและสิ่งแวดล้อม ได้จริงความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์เชิงลึกดังกล่าวยอมรับให้เห็นได้ชัดเจนขึ้นว่าในเมื่อระบบกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางเป็นต้นตอของวิกฤตระบบนิเวศ แต่แนวทางที่ประชาคมโลกใช้เพื่อแก้ปัญหา กลับเป็นระบบกฎหมายที่เป็นต้นตอแห่งวิกฤต ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมของวิกฤต สิ่งที่เห็นได้ชัดก็คือนับตั้งแต่มีความพยายามในการแก้ปัญหา นอกจากปัญหาจะไม่ได้ลดลง วิกฤตนั้นยังกลับยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น วิกฤตจะไม่หมดไปจนกว่าเราจะทุ่มเทความพยายามในการแก้ปัญหาให้ตรงจุด การแก้ปัญหาเหล่านี้เป็นเรื่องยากหากความพยายามที่ใช้ยังคงอยู่ภายใต้โลกทัศน์เดิมที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่ง จิราภรณ์ คชเสนี ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า “สิ่งที่สังคมมนุษย์กำลังเผชิญอยู่ไม่ใช่วิกฤตสิ่งแวดล้อมแต่เป็นวิกฤตอารยธรรมของมนุษย์” (จิราภรณ์ คชเสนี, 2556, หน้า 24) และผู้วิจัยเชื่อว่า “ไม่มีอารยธรรมใดที่จะสามารถอยู่รอดปลอดภัยอย่างยั่งยืนได้จากการทำลายล้างระบบที่สนับสนุนและค้ำจุนที่สิ่งมีชีวิตนั้นจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัย การดำรงอยู่ของมวลมนุษยชาติก็เช่นเดียวกัน หากมนุษย์ทำลายธรรมชาติก็เท่ากับทำลายสิ่งที่สนับสนุนและค้ำจุนความอยู่รอดของมนุษย์นั่นเอง” ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าหากประชาคมโลกยังคงยืนยันที่จะแก้ปัญหาภายใต้โลกทัศน์แบบเดิม คือแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ก็เท่ากับเป็นการส่งเสริมต้นตอของวิกฤต สิ่งที่เห็นได้ชัดก็คือนับตั้งแต่มีความพยายามในการแก้ปัญหา นอกจากปัญหาจะไม่ได้ลดลงแล้ววิกฤตนั้นยังกลับยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น วิกฤตจะไม่หมดไปจนกว่าเราจะทุ่มเทความพยายามในการแก้ปัญหาให้ตรงจุด โดยเริ่มจากการแก้ที่รากเหง้าของปัญหาเกี่ยวกับทัศนคติที่มีมนุษย์มีต่อธรรมชาติ

การจะแก้วิกฤตวัฒนธรรมทางกฎหมายซึ่งฝังรากลึกจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่ทำร้ายธรรมชาติ (Abuse Nature) งานวิจัยนี้เรียกว่า “วิกฤตทางวัฒนธรรมทางกฎหมาย” ได้นั้นต้องแก้ปัญหาตั้งแต่รากเหง้าเพราะตราบิตที่ทัศนคติหรือความสัมพันธ์ทางกฎหมายของมวลมนุษยชาติยังทำร้ายธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนค้ำจุนความอยู่รอดของมนุษย์และสรรพชีวิตแล้วยอมรับว่ามวลมนุษยชาติไปสู่จุดจบ ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงนำเสนอทางออกของวิกฤตด้วยกระบวนทัศน์ทางกฎหมายใหม่ (New Paradigm) แบบกระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่ยอมรับถึงความมีอยู่จริงของสิทธิของธรรมชาติและให้การรับรองสิทธิของธรรมชาติ ดังที่กฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายต่างประเทศบางประเทศได้ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์แล้ว ตามที่จะได้วิเคราะห์ต่อไป

2. กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco - centric Legal Paradigm)

กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco -centric Legal Paradigm) หมายถึง “กรอบแนวคิดที่ประกอบไปด้วย โลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางจริยธรรม นิติปรัชญา แนวคิด และทฤษฎี ที่นำไปสู่การกำหนดเป็นระเบียบ แบบแผน กฎ หรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ทำให้การรับรองสิทธิของธรรมชาติ ระบบนิเวศ”เป็นกระบวนทัศน์ที่ยอมรับถึงความมีอยู่จริงของสิทธิตามธรรมชาติ กฎหมายธรรมชาติและแสดงออกถึงการรับรู้สิทธิของธรรมชาติอย่างเป็นรูปธรรมด้วยการรับรองสิทธิของธรรมชาติในมิติทางกฎหมาย โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการ ได้แก่ โลกทัศน์ จริยธรรม ปรัชญา แนวคิด และทฤษฎี ดังนี้

2.1 โลกทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Environment Worldview)

โลกทัศน์ทางด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco-centric Environmental Worldview) หมายถึง แนวคิดที่มองว่ามนุษย์เป็น “ส่วนหนึ่ง” หรือ เป็นเพียงสมาชิกหน่วยหนึ่งในธรรมชาติ มนุษย์ไม่ได้แยกกันอยู่กับธรรมชาติ แต่ต้องพึ่งพาอาศัยการทำงานจากระบบต่าง ๆ ในธรรมชาติโดยไม่อาจแยกจากกันได้ สรรพชีวิตและสรรพสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติซึ่งรวมถึงมนุษย์ด้วยล้วนมีสิทธิที่จะดำรงอยู่หรืออย่างน้อยก็มีสิทธิที่จะดำรงอยู่อย่างเท่าเทียมกัน ภายใต้โลกทัศน์แบบนี้มนุษย์กับสรรพชีวิตและสรรพสิ่งในธรรมชาติจึงเป็นชุมชนเดียวกัน (Earth Community) โดยมีคุณค่าโดยกำเนิด (Intrinsic Value) และมีสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Rights) เท่าเทียมกันเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ มีสุขภาพที่ดี และสืบต่อเผ่าพันธุ์ของตนได้อย่างเต็มประสิทธิภาพและต่อเนื่อง โลกทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางเป็นปรัชญาหรือทัศนะที่เห็นคุณค่าโดยกำเนิดของสิ่งมีชีวิตทั้งหมดรวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของสรรพชีวิตเหล่านั้น โดยไม่คำนึงถึงหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่าสิ่งเหล่านั้นมีประโยชน์หรือมีความสำคัญกับมนุษย์หรือไม่ (ดูรูปภาพที่ 4.4)

รูปภาพที่ 4.4 Eco centric Worldview

ที่มา : Thomas Berry, 2010, Online

ภาพที่ 4.4 แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์แบบระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่มนุษย์อยู่ในระบบนิเวศและเป็นเพียงหนึ่งหน่วยในระบบนิเวศเช่นเดียวกับสรรพชีวิต สรรพสิ่งที่ดำรงอยู่ในระบบนิเวศในลักษณะของการพึ่งพาซึ่งกันและกัน มนุษย์ไม่ได้แยกออกจากธรรมชาติและมนุษย์ไม่ได้อยู่เหนือธรรมชาติแต่อย่างใดจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าโลกทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางนี้เป็นโลกทัศน์พื้นฐานที่มนุษย์ในสมัยโบราณมีต่อธรรมชาติและยังคงเป็นทัศนคติต่อธรรมชาติที่แฝงฝังอยู่ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองกลุ่มต่าง ๆ ทั่วโลกในปัจจุบันด้วย แม้ว่าช่วงกว่า 3 ศตวรรษที่ผ่านมาด้วยโลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสมัยใหม่จะมีอิทธิพลแผ่ขยายไปทั่วโลกก็ตามแต่แนวคิดหรือโลกทัศน์ของชนพื้นเมืองดั้งเดิมก็ยังคงอยู่เป็นมรดกทางปัญญาสืบต่อเนื่องกันมา ดังปรากฏให้เห็นจากแนวคิดของชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่แถบเทือกเขาแอนดิส (Andes) ได้แก่ โบลิเวียเอกวาดอร์ โคลัมเบีย ที่เรียกว่า โลกทัศน์ Buen Vivir หรือ Sumak Kawsay ด้วยโลกทัศน์เช่นนี้จึงส่งผลให้ทั้งประเทศ โบลิเวีย เม็กซิโก เอกวาดอร์ ที่มีความเชื่อที่ธรรมชาติคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ธรรมชาติเป็นบรรพบุรุษของชนพื้นเมืองโดยพวกเขาเรียกธรรมชาติว่า พาชามามา (Pachamama) ซึ่งแปลว่า “แม่” หรือแม่ธรณี (Mother Earth) และจากความเชื่อดังกล่าวนำไปสู่การเคลื่อนไหวที่แสดงให้เห็นถึงการยอมรับถึงความมีอยู่จริงของสิทธิของธรรมชาติในมิติทางกฎหมายทั้งในระดับรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติ นอกจากนี้องค์กรตุลาการของกลุ่มประเทศที่มีโลกทัศน์แบบนี้ก็ได้สร้างหลักกฎหมายรับรองสิทธิของธรรมชาติเช่นเดียวกัน เช่น โลกทัศน์ของเผ่าไอวี่ประเทศนิวซีแลนด์ และโลกทัศน์ที่เรียกว่าโลกาธิปไตย (Earth Democracy) ของประเทศอินเดีย ซึ่งรายละเอียดจะวิเคราะห์ต่อไป

โลกทัศน์ด้านสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศนี้เมื่อนำไปสู่การสัมภาษณ์เชิงลึก ถึงแนวคิดนี้พบว่าประชากรสัมภาษณ์ของประเทศไทยไม่ตอบคำถามสัมภาษณ์

ในประเด็นนี้โดยให้ความเห็นว่าแนวคิดนี้เป็นเรื่องใหม่ที่ยังไม่มีความรู้พอที่จะให้ความคิดเห็นว่าเห็นด้วยกับโลกทัศน์นี้หรือไม่ แต่เมื่อนำประเด็นเดียวกันนี้ไปสัมภาษณ์เชิงลึกนักวิชาการสิ่งแวดล้อมญี่ปุ่นโดยทาง email และการได้มีโอกาสไปสัมภาษณ์ด้วยตัวเองที่กรุงโตเกียวประเทศญี่ปุ่นได้คำตอบมาว่า แนวคิดแบบ Eco - centric นั้นชาวญี่ปุ่นมีมานานแล้วเพราะเป็นแนวคิดเช่นเดียวกันชาวบราซิล และด้วยเหตุที่ชาวญี่ปุ่นเป็นชนชาติที่อยู่กับธรรมชาติ รักและเคารพธรรมชาติอย่างมากเมื่อธรรมชาติถูกทำลายลงไปจึงมีกลุ่มเคลื่อนไหวต่อสู้เรื่อง “สิทธิของธรรมชาติ” มาเป็นเวลายาวนานร่วมครึ่งศตวรรษมีการฟ้องคดีโดยฟ้องในนามธรรมชาติเป็นโจทก์ แม้จะไม่มีกฎหมายบัญญัติรองรับ แต่แนวคิดพื้นฐานของคนญี่ปุ่นที่เชื่อในวิถีชีวิตอันเป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติมาตั้งแต่โบราณกาลเรียกว่า “วิถีชีวิตแบบบราซิล” ซึ่งคำว่า “บราซิล” คำว่า บราซิล หมายถึง นครบ และคำว่า โด หมายถึง วิถีทางหรือหลักปฏิบัติดั้งเดิมของวิถีชาмуไรญี่ปุ่นที่ไม่ได้หมายความว่าเฉพาะแต่วิถีแห่งนครบเท่านั้นแต่หมายความรวมถึง หลักการ แนวคิด แนวปฏิบัติและจรรยาบรรณของชาวญี่ปุ่นที่เรียกอีกอย่างว่า “วิถีชาмуไรและจรรยาบรรณในแบบญี่ปุ่น และการดำรงชีวิตแบบธรรมชาติ” หลักบราซิลนี้เป็นหลักที่ปลูกฝังลงในจิตสำนึกของชาวญี่ปุ่นมายาวนานนับพันปีรุ่นต่อรุ่น ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า วิถีชีวิตบราซิลกับหลัก Ecocentrism มีแนวคิดที่คล้ายคลึงกันนั่นคือยึดการดำรงชีวิตที่อิงกับธรรมชาติ แนวคิดนี้สอดคล้องกับ Aldo Leopold นักนิเวศวิทยาที่เขียนหนังสือเรื่องจริยธรรมแผ่นดิน (Land Ethics)

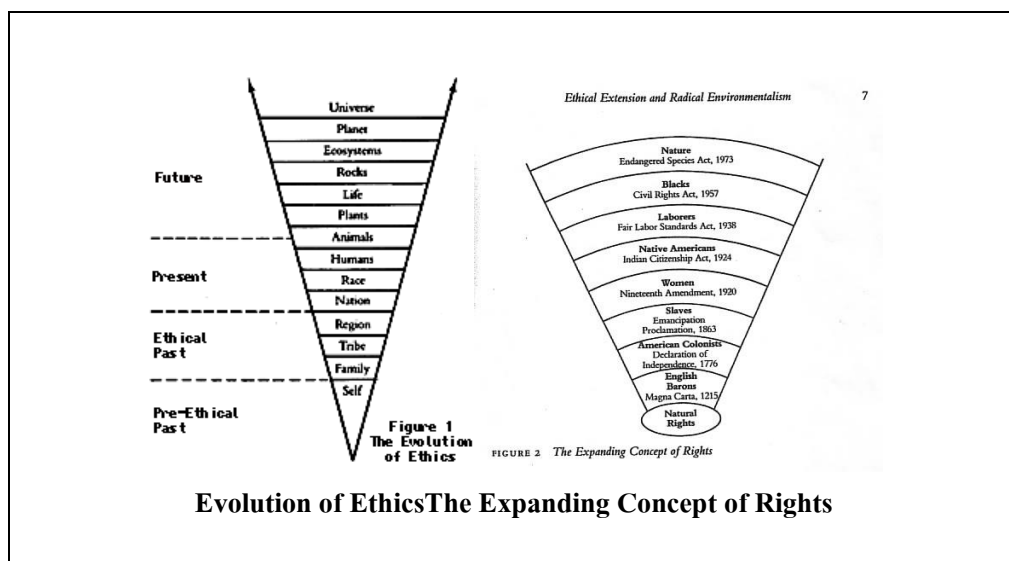
1) จริยธรรม

จริยธรรมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของขอบเขตมโนธรรมระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่อยู่ภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง ได้แก่ “จริยธรรมแผ่นดิน” (Land Ethics) หรือเรียกอีกอย่างว่า “จริยธรรมด้านสิ่งแวดล้อม” (Environmental Ethics) นับว่ามีบทบาทสำคัญที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวของนักกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมจนกระทั่งมีการยอมรับความมีอยู่จริงของสิทธิตามธรรมชาติและได้รับรองสิทธิของธรรมชาติในมิติทางกฎหมาย

หนึ่งปีหลังจากการประกาศปฏิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ในปี ค.ศ. 1949 ทฤษฎีจริยธรรมแผ่นดิน (Land Ethic) ของ Aldo Leopold เริ่มเป็นที่แพร่หลายจากการตีพิมพ์หนังสือ A Sand County Almanac ในปีนั้น โดย Leopold กล่าวว่า “มนุษย์มีหลักจริยธรรมสำหรับรับมือกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับปัจเจก และต่อมาก็มีหลักจริยธรรมสำหรับความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับสังคม แต่จนถึงบัดนี้เรายังไม่มีจริยธรรมเพื่อรับมือกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับแผ่นดิน หรือกับสัตว์และพืชที่เจริญเติบโตขึ้นบนนั้น” (Aldo Leopold, 1949, p. 32) ทฤษฎีจริยธรรมแผ่นดิน ซึ่งเป็นหลักจริยธรรมภายใต้โลกทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางทำให้ Leopold ได้รับยกย่องให้เป็นนักปรัชญาที่มีอิทธิพลที่สุดในด้านการอนุรักษ์ในศตวรรษที่ 20

จริยธรรมแผ่นดินหรือจริยธรรมด้านสิ่งแวดล้อมเป็นจริยธรรมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของขอบเขตมโนธรรมระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่อยู่ภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางเป็นคำที่ปรากฏขึ้นในแวดวงวิชาการในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 อันเป็นช่วงเวลาที่เริ่มเกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามแม้สิ่งแวดล้อม นักกฎหมาย นักนิเวศวิทยาจะใช้คำว่า “จริยธรรมด้านสิ่งแวดล้อม” อย่างแพร่หลายแต่ก็มิได้มีการให้คำนิยามหรืออธิบายความหมายอย่างเฉพาะเจาะจง แต่จริยธรรมด้านสิ่งแวดล้อมภายใต้โลกทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางนั้นได้รับอิทธิพลเป็นอย่างมาก จาก ทฤษฎี “จริยธรรมแผ่นดิน (Land Ethics)” ของ Leopold โดย Leopold อธิบายว่า โดยทั่วไปนั้น “จริยธรรม” วิวัฒนาการขึ้นบนหลักการเดี่ยวที่ว่า บุคคลเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (All ethics so far evolved rest upon a single premise : that the individual is a member of community of interdependent parts.) ดังนั้น เหตุผลที่จริยธรรมไม่ครอบคลุมไปถึงโลกธรรมชาติก็เป็นเพราะ คำว่า “ชุมชน” นั้นไม่ได้รวมโลกธรรมชาติเอาไว้ด้วย เขาจึงนำเสนอทฤษฎี “จริยธรรมแผ่นดิน” และอธิบายว่ามันคือ การขยายขอบเขตของคำว่า “ชุมชน” ให้ครอบคลุม ผืนดิน ผืนน้ำ พันธุ์พืชและสัตว์ต่าง ๆ หรือเรียกรวมกันว่า “แผ่นดิน” (Leopold, 1987, pp. 202-204) กล่าวคือ “ชุมชน” ไม่ได้มีเพียงมนุษย์เท่านั้น แต่ชุมชนหมายถึง มนุษย์และสรรพชีวิตกับสรรพสิ่งอื่น ๆ ในธรรมชาติด้วย

ศาสตราจารย์ Roderick Frazier Nash ซึ่งเป็นนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และการศึกษาสิ่งแวดล้อม แห่งมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนียซานตาบาร์บา ได้เขียนหนังสือสิทธิของธรรมชาติ – ประวัติของจริยธรรมสิ่งแวดล้อมที่มีสาระสำคัญหลายประการ และในประเด็นจริยธรรม Nash ได้กล่าวยกย่องว่า Leopold คือนักปรัชญารุ่นบุกเบิกที่ด้วยจริยธรรมแบบองค์รวม (holistic) และ Nash อธิบายคำว่า “องค์รวม” ในที่นี้หมายถึง การที่จริยธรรมครอบคลุมทั้งมนุษย์และโลกธรรมชาติ (Nash Roderick Frazier, 1989, p. 122) นอกจากนี้ แนช ได้อธิบายการขยายความครอบคลุมของจริยธรรมตลอดจนเชื่อมโยงพัฒนาการของจริยธรรม (The Evolution of Ethics) เข้ากับการขยายขอบเขตแห่งสิทธิ (The Expanding Concept of Rights) ไว้อย่างชัดเจนดังนี้ (ดูรูปภาพที่ 4.5)

รูปภาพที่ 4.5 พัฒนาการของจริยธรรม (The Evolution of Ethics) กับการขยายขอบเขตแห่งสิทธิ (The Expanding Concept of Rights)

ที่มา : Nash Roderick Frazier, 1989, p.55

รูปภาพที่ 4.5 นี้แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันระหว่างพัฒนาการของจริยธรรม (The Evolution of Ethics) กับการขยายขอบเขตแห่งสิทธิ (The Expanding Concept of Rights) กล่าวคือ เมื่อจริยธรรมขยายความครอบคลุมไปถึงเรื่องใดสิทธิของเรื่องนั้น ๆ ก็จะได้รับ การรับรองหรือคุ้มครองทางกฎหมายตามมา เช่น เมื่อจริยธรรมขยายความครอบคลุมไปถึงทาส คน ผิดคำ สตรี ในที่สุดก็จะมีผลผลักดันให้มีการรับรองสิทธิของทาส คนผิดคำ และสตรี ดังจะเห็นได้ จากการรับรองสิทธิของทาสจากการประกาศเลิกทาสในปี ค.ศ. 1863 (Emancipation Proclamation, 1863) การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญมาตรา 19 ค.ศ. 1920 เพื่อรับรองสิทธิของสตรี (Nineteenth Amendment, 1920) และการรับรองสิทธิของคนผิดคำในรัฐบัญญัติสิทธิพลเมือง ค.ศ. 1957 (Blacks Civil Rights Act, 1957) เป็นต้น (Roderick Roderick Nash, 1989, pp 4-12) ทั้งนี้ การขยายขอบเขตจริยธรรมและการขยายตัวของสิทธิตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ได้รับการผลักดันและสนับสนุนจากกลไกด้านกฎหมายของสำนักกฎหมายธรรมชาติ (Natural law school)

รูปภาพที่ 4.5 ด้านซ้าย แสดงให้เห็นถึงขอบเขตของวิวัฒนาการทางจริยธรรมที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เส้นประคือเส้นแบ่งยุคในทางจริยธรรม ได้เส้นประเส้นแรก คือยุคก่อนจริยธรรม (Pre-Ethical Past) ในนั้นการตัดสินใจเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับปัจเจก (Self) และได้เส้นประที่สอง เป็นยุคที่จริยธรรมครอบคลุมในระดับครอบครัว เผ่า และภูมิภาค ได้เส้นประที่สาม คือยุคปัจจุบันที่จริยธรรมครอบคลุมในระดับประเทศ เชื้อชาติ มนุษยชาติ และเริ่มครอบคลุมสัตว์

บางประเภท เนื้อเส้นประที่สามคือ อนาคตที่ยังคงรอคอยให้พัฒนาการทางจริยธรรมครอบคลุมไปถึง สัตว์ที่เหลือทั้งหมด พืช ชีวิต ก้อนหิน ระบบนิเวศ ดาวเคราะห์โลก และจักรวาลที่แสดงให้เห็นว่าจริยธรรมนั้นรอคอยการพัฒนาทางปัญญาและความสามารถของมนุษย์ในการคิดออกแบบที่ถูกและผิดเป็นช่วงเวลานานพอสมควรที่คุณธรรมและจริยธรรมคิดห่อหุ้มหรือเป็นความตั้งใจหลักจริยธรรมออกจากเส้นทางที่ควรจะเป็น จนถึงระยะทางที่อยู่ในจุดที่เป็นอุปสรรคหรือในจุดที่ถึงทางตันเพราะสถานะแรงกดดัน จริยธรรมจึงได้รับการพัฒนาไปอีกระดับหนึ่ง เช่น ความเป็นชาตินิยมชนชาติ และการกีดกันทางเพศการเลิกทาส การเหยียดสีผิว เมื่อจริยธรรมขยายไปถึงคนผิวดำ สตรี และมนุษย์ทุกคนแล้ว ในปี ค.ศ. 1970 อุดมการณ์ของมนุษย์เริ่มขยายครอบคลุมไปถึงสิทธิสัตว์

ภาพซ้าย แสดงให้เห็นถึงขอบเขตของวิวัฒนาการทางจริยธรรมที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เส้นประคือเส้นแบ่งยุคในทางจริยธรรม ได้เส้นประเส้นแรกคือยุคก่อนจริยธรรม (Pre-Ethical Past) ในนั้นการตัดสินใจเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับปัจเจก (Self) และได้เส้นประที่สองเป็นยุคที่จริยธรรมครอบคลุมในระดับครอบครัว เผ่า และภูมิภาค ได้เส้นประที่สามคือยุคปัจจุบันที่จริยธรรมครอบคลุมในระดับประเทศ เชื้อชาติ มนุษยชาติ และเริ่มครอบคลุมสัตว์บางประเภท เนื้อเส้นประที่สามคืออนาคตที่ยังคงรอคอยให้พัฒนาการทางจริยธรรมครอบคลุมไปถึง สัตว์ที่เหลือทั้งหมด พืช ชีวิต ก้อนหิน ระบบนิเวศ ดาวเคราะห์โลก และจักรวาลที่แสดงให้เห็นว่าจริยธรรมนั้นรอคอยการพัฒนาทางปัญญาและความสามารถของมนุษย์ในการคิดออกแบบที่ถูกและผิดเป็นช่วงเวลานานพอสมควรที่คุณธรรมและจริยธรรมคิดห่อหุ้มหรือเป็นความตั้งใจหลักจริยธรรมออกจากเส้นทางที่ควรจะเป็น จนถึงระยะทางที่อยู่ในจุดที่เป็นอุปสรรคหรือในจุดที่ถึงทางตันเพราะสถานะแรงกดดัน จริยธรรมจึงได้รับการพัฒนาไปอีกระดับหนึ่ง เช่น ความเป็นชาตินิยมชนชาติ และการกีดกันทางเพศการเลิกทาส การเหยียดสีผิว เมื่อจริยธรรมขยายไปถึงคนผิวดำ สตรี และมนุษย์ทุกคนแล้ว ในปี ค.ศ. 1970 อุดมการณ์ของมนุษย์เริ่มขยายครอบคลุมไปถึงสิทธิสัตว์

ภาพที่ 4.5 ด้านขวา เป็นมุมมองของประวัติศาสตร์ของการขยายสิทธิต่าง ๆ ของสังคมมนุษย์ ซึ่งพัฒนาควบคู่กันไปกับจริยธรรมตามภาพที่ 4.3 พัฒนาการแห่งสิทธิได้รับการพัฒนาและขยายการคุ้มครองมนุษย์จากมุมมองของประวัติศาสตร์ทางปัญญาจริยธรรมสิ่งแวดล้อมทั้งสองโดอะแกรมนี้ Nash อธิบายถึงประวัติความเป็นมา ความหมายของคุณธรรม จริยธรรมด้านสิ่งแวดล้อม รวมถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ และงานเขียนนี้ได้รับการยกย่องว่าเป็นงานประวัติศาสตร์ทางปัญญาของความคิดที่นำเสนอรากฐานปรัชญาจริยธรรมสิ่งแวดล้อม Nash ได้แสดงถึงทัศนคติที่แตกต่างกันของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ Nash ได้แย้งทัศนคติแบบ Anthropocentric ที่เป็นสาเหตุหลักหรือรากฐานของการทำลายและถือครองเข้าใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติ และเขาเสนอว่าทัศนคติแบบ Eco centric จะรักษาและคุ้มครองธรรมชาติได้และได้กล่าวถึงการ

พัฒนาแบบคู่ขนานของวิวัฒนาการของจริยธรรมและแนวคิดการขยายตัวของสิทธิจากสิทธิมนุษยชนขยายตัวสู่สิทธิของธรรมชาติ โดยแสดงให้เห็นการขยายตัวจากสิทธิตามธรรมชาติ เช่น ทาส ผู้หญิง คนผิวดำ และในที่สุดธรรมชาติ แต่ Nash ได้ยอมรับว่าการขยายตัวในแต่ละครั้งก็มิได้ราบรื่น Nash อ้างอิงถึงแนวคิดกำเนิดทฤษฎีสิทธิหรือแนวคิดสิทธิของจอห์น ล็อกจอห์นอดัมส์ และ เจริมมีแทม (John Locke, John Adams and Jeremy Bentham) และจริยธรรมของ Leopold (Roderick Frazier Nash, 1989)

ส่วนตัวมนุษย์เอง นอกจากจะเป็นสมาชิกของสังคมมนุษย์แล้วยังเป็นสมาชิกของสังคมทางนิเวศอย่างแยกไม่ออกด้วย ดังนั้น การใช้จริยศาสตร์สถานะแวดล้อมนี้มาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ นั่นคือ การพิจารณาถึงผลดีและผลเสียกับสถานะแวดล้อมหรือระบบนิเวศ Leopold ได้เสนอกฎจริยธรรมชนิด “คำสั่งเด็ดขาด” (Categorical Imperative) เพื่อกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติว่า “อะไรก็ตามจะต้องก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นมุ่งที่จะรักษาศักดิ์ศรี ความมั่นคง และความงามของสังคมทางชีวและผิวดต่อเมื่อมีจุดมุ่งหมายในทางตรงข้าม” Leopold ไม่ได้ยกเว้นมนุษย์ออกจากการเป็นส่วนย่อยของชุมชนทางนิเวศ ดังนั้นมนุษย์จะต้องพยายามแก้ปัญหาที่ตนสร้างขึ้นมา เช่น ปัญหาประชากรซึ่งมีส่วนทำให้เกิดการขาดความสมดุลในระบบนิเวศ ในฐานะที่มนุษย์มีพันธะทางจริยธรรมกับระบบนิเวศนี้ ซึ่งนำไปสู่หลักเกณฑ์ทางจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมที่มีพื้นฐานมาจากแนวคิดทางนิเวศวิทยา

แนวคิดของจริยธรรมแห่งแผ่นดินที่ได้ขยายความครอบคลุมของคำว่า “ชุมชน” ให้รวมไปถึง “สรรพชีวิตในโลกธรรมชาติ” ประกอบกับการยืนยันใน “คุณค่า” ที่มีมาแต่กำเนิดตามหลักของสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Rights) และการไม่แยกจริยธรรมออกจากกฎหมายของปรัชญาสำนักกฎหมายธรรมชาติ จะนำไปสู่การออกกฎหมายที่รับรองคุ้มครองไปถึงสรรพชีวิตในโลกธรรมชาติ เพราะเมื่อจริยธรรมกับกฎหมายเป็นเรื่องเดียวกัน สิ่งใดที่ถือว่าผิดจริยธรรมสิ่งนั้นก็จะเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายด้วย

จากการศึกษาพบว่า หลายประเทศในโลกได้ทะลุเส้นประนีขึ้นไปแล้ว โดยยกระดับจริยธรรมให้ครอบคลุมไปถึงธรรมชาติและได้ตรากฎหมายรับรองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณีแล้ว เช่น ประเทศโบลิเวีย ประเทศเอกวาดอร์ ประเทศเม็กซิโก รวมทั้งบางรัฐในสหรัฐอเมริกาด้วย นอกจากนั้นในปี ค.ศ. 2010 คนทั่วโลกจากหลายประเทศกว่า 32,000 คน ได้เข้าร่วมประชุมประชาชนโลกว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสิทธิของแม่ธรณี ที่เมือง โคชาบัมบา ประเทศโบลิเวีย ซึ่งการขยายขอบเขตของจริยธรรมให้ครอบคลุมไปถึงธรรมชาติ ระบบนิเวศ หรือแม่ธรณีได้นำไปสู่การประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณีซึ่งจะวิเคราะห์ต่อไปในหัวข้อที่ 3

ผู้วิจัยเห็นว่า กฎหมายระหว่างประเทศทั้งหมดที่ออกโดยสหประชาชาติเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นสนธิสัญญา อนุสัญญา ปฏิญญาสากล กฎบัตรต่าง ๆ แม้ว่าจะมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครอง สงวน หรือรักษาสิ่งแวดล้อม แต่ก็เป็นการพยายามในการคุ้มครอง สงวน หรือรักษาสิ่งแวดล้อมโดยใช้เกณฑ์มนุษย์เป็นตัวชี้วัดเพื่อตัวความอยู่รอดของมนุษย์ ดังนั้น เมื่อมองจากเส้นประที่สามจึงกล่าวได้ว่า จริยธรรมของสหประชาชาติยังติดหล่มอยู่ในผลประโยชน์ส่วนตน (Self interest) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง “ความพยายามของสหประชาชาติไม่ใช่ประเด็นจริยธรรม” เพราะจริยธรรมของสหประชาชาติภายใต้กระบวนการทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางมิได้ขยายความครอบคลุมไปถึงธรรมชาติหรือแม่ธรณี เมื่อเป็นเช่นนี้จึงไม่สามารถที่จะคุ้มครองโลกธรรมชาติหรือแม่ธรณีได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การรับรองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณีนอกจากจะมีผลในทางกฎหมายที่ทำให้ธรรมชาติ ระบบนิเวศได้รับการคุ้มครองแล้วยังแสดงถึงระดับจริยธรรมด้านสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ที่ได้ตระหนักถึงความมีอยู่จริงของสิทธิตามธรรมชาติและเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงความสัมพันธ์อย่างเชื่อมโยงของมนุษย์กับธรรมชาติหรือแม่ธรณีที่จะต้องอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลและกลมกลืน จึงได้ยินยอมพร้อมใจกันปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายเดิมที่เป็นกระแสหลักแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางไปสู่กระบวนการทัศน์ทางกฎหมายแบบใหม่หรือกระบวนการทัศน์ทางเลือกใหม่แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง โดยเชื่อมั่นว่าเป็นทางออกเดียวที่จะแก้วิกฤตระบบนิเวศได้ แต่ประเทศไทยยังไม่มีการขยายจริยธรรมให้ครอบคลุมไปถึงธรรมชาติ แม่ธรณี หรือระบบนิเวศแต่อย่างใด จึงทำให้ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายฉบับใด ๆ ที่รับรองสิทธิของธรรมชาติหรือแม่ธรณี

2) นิติปรัชญา (Legal Philosophy)

ปรัชญากฎหมายของกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางซึ่งงานวิจัยนี้เรียกว่า ปรัชญาเชิงนิเวศ ได้แก่ ปรัชญาสำนักกฎหมายธรรมชาติ (School of Natural Law) นอกจากนี้ยังมีปรัชญานิติศาสตร์โลก (Philosophy of Earth Jurisprudence) ที่มีแนวคิดสอดคล้องกับปรัชญาสำนักกฎหมายธรรมชาติทุกประการในประเด็นที่ยอมรับหลักกฎหมายธรรมชาติหรือสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Law / Natural Right) ซึ่งนับว่าเป็นหัวใจสำคัญหรือแก่น (Core) อันเป็นจุดเด่นของทั้ง 2 สำนักและด้วยแนวคิดเช่นนี้จึงส่งผลต่อการยอมรับถึงความมีอยู่จริงของ “สิทธิของธรรมชาติ” จนมีการเคลื่อนไหวของนักกฎหมายสายนี้ที่นำไปสู่การรับรอง “สิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณี” (The Rights of Nature or The Rights of Mother Earth) ดังนี้

(1) ปรัชญาสำนักกฎหมายธรรมชาติ (School of Natural Law Philosophy)

ปรัชญาสำนักกฎหมายธรรมชาติเป็นสำนักกฎหมายที่มีบทบาทอย่างต่อเนื่องยาวนานมากกว่าสองพันกว่าปีตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ จึงนับว่าเป็นสำนักกฎหมายที่เก่าแก่ที่สุดและ

ยังคงมีบทบาทหรืออิทธิพลทางความคิดมาจนถึงปัจจุบันความสำคัญของปรัชญาสำนักนี้ก็คือการเคารพในสิทธิของธรรมชาติซึ่งเป็นแนวคิดที่ตรงกันกับกระบวนทัศน์นี้ที่มีความมั่นคงและยั่งยืนมาจนกระทั่งปัจจุบัน แม้ในยุคที่ปรัชญากฎหมายบ้านเมืองเฟื่องฟู ปรัชญากฎหมายธรรมชาติก็มิได้เสื่อมหรือหายไปจากวงการกฎหมายแต่อย่างใด แต่กลับยังคงมีพัฒนาการในแบบคู่ขนานกับปรัชญากฎหมายบ้านเมืองมาโดยตลอด และยึดมั่นในแนวความคิดหลักอันเป็นหัวใจหลักที่ว่า “กฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) เป็นกฎที่มีอยู่ก่อนและเป็นกฎหมายที่สูงกว่ากฎหมายที่มนุษย์บัญญัติขึ้น (Human Law)” ซึ่งเป็นจุดต่างที่สำคัญระหว่างสองสำนักนี้

ซีเซโร (Marcus Tullius Cicero) นักกฎหมายชาวโรมัน สนับสนุนแก่นของปรัชญาของสำนักสโตอิก (Stoic Philosophy) ที่ว่า “กฎหมายที่แท้จริงคือเหตุผลที่ชอบและสอดคล้องกับธรรมชาติ ใช้ได้เป็นสากล ดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์และไม่ผันแปร” (Cicero, อ้างถึงใน Raymond Wacks, 2006, p. 22 แปลโดย พิเศษ สอาดเย็น และชงทอง จันทรางศุ, 2556, p. 22) ยิ่งไปกว่านั้นจากการที่โดยเนื้อแท้แล้วปรัชญากฎหมายธรรมชาติไม่ได้เป็นเพียงแนวคิดทฤษฎีที่มนุษย์บัญญัติขึ้น แต่เป็น “ความเป็นจริง (reality)” ที่ดำรงอยู่ก่อนมนุษย์ ในมนุษย์ และแม้หลังจากที่มนุษย์ไม่ได้อยู่ในโลกนี้แล้ว ดังที่ John Finnis นักวิชาการและนักปรัชญากฎหมายแห่ง University College, Oxford กล่าวไว้ในหนังสือ “Natural Law & Natural Right” ว่า “กฎหมายธรรมชาติไม่อาจเฟื่องฟู เสื่อมลง ถูกฟื้นฟู หรือ “เวียนว่ายตายเกิด” มันไม่อาจอ้างความดีความชอบจากความสำเร็จใดใดในประวัติศาสตร์ มันไม่สามารถรับผิดชอบหายหน้าต่าง ๆ ที่เกิดแก่จิตวิญญาณมนุษย์หรือความโหดร้ายทารุณจากการกระทำของมนุษย์” Finnis มองว่าประวัติศาสตร์ของกฎหมายธรรมชาติ ไม่ใช่ประวัติศาสตร์ของตัวกฎหมายธรรมชาติเอง แต่เป็นประวัติศาสตร์ของความคิดเห็น หรือกลุ่มความคิดเห็น ทฤษฎี และหลักคำสอนที่ยืนยันถึงการมีอยู่ของหลักการต่าง ๆ ของกฎหมายธรรมชาติต่างหาก (John Finnis, 2011, pp. 24-25)

ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดข้างต้นของ Finnis สะท้อนให้เห็นความเป็นจริงที่ว่ามนุษย์ไม่ใช่ผู้บัญญัติกฎหมายธรรมชาติ มนุษย์เพียงแต่สังเกตและเขียนทฤษฎีหลักการต่าง ๆ เกี่ยวกับกฎหมายธรรมชาติเท่าที่มนุษย์แต่ละยุคแต่ละสมัยจะเข้าใจได้เท่านั้น ซึ่งยิ่งทำให้เห็นชัดเจนว่ามนุษย์ไม่ใช่ผู้คุมกฎในธรรมชาติ แต่มนุษย์ควรเล่นตามกฎของธรรมชาติ มนุษย์เป็นผู้คุมกฎได้ในชุมชนมนุษย์เท่านั้น แต่ไม่รู้มากพอที่จะเป็นผู้ควบคุมกฎเกณฑ์ในธรรมชาติ และเมื่อมนุษย์พยายามใช้กฎหมายที่ตัวเองบัญญัติขึ้นมาเพื่อควบคุมบริหารจัดการธรรมชาติ ผลที่เกิดขึ้นก็คือ วิกฤติระบบนิเวศที่กำลังกระทบคนทั้งโลกและสรรพสิ่งในธรรมชาติอยู่ในขณะนี้

แม้สำนักกฎหมายบ้านเมืองที่เน้นการจัดระเบียบสังคมมนุษย์โดยสร้างกลไกทางกฎหมายที่สร้างอำนาจแก่รัฐชาติเพื่อให้กฎหมายมีสภาพบังคับที่เด็ดขาดที่ผู้อยู่ภายใต้การ

ปกครองต้องเคารพเชื้อเพลิง จะยกผลประโยชน์ของมนุษย์เป็นสำคัญ แต่ก็เป็นการให้ประโยชน์แก่ มนุษย์เพียงบางกลุ่มโดยมิได้คำนึงถึงประโยชน์ของมนุษย์ทุกกลุ่มหรือคำนึงถึงคุณค่าโดยเนื้อแท้ ของมนุษย์ทุกคน ตรงกันข้ามกลับเป็นหน้าที่ของปรัชญากฎหมายธรรมชาติที่ยอมรับคุณค่าโดยเนื้อ แท้ของมนุษย์ทุกผู้ทุกคน และทำหน้าที่ผลักดันให้มีการรับรอง “สิทธิตามธรรมชาติ” (Natural Rights) ของมนุษย์อย่างครอบคลุม เช่น การรับรองสิทธิของทาส คนผิวดำ สตรี (ตามที่ได้อธิบายไว้ แล้วในบทที่ 2) และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการยกสิทธิมนุษยชนซึ่งถือว่าเป็นผลงานที่มีคุณค่ายิ่งใน ประวัติศาสตร์ทางกฎหมาย ซึ่งนักปรัชญา นักนิเวศ นักกฎหมาย นักวิชาการ และคนจำนวนหนึ่งที่ ห่วงใยความเป็นไปในธรรมชาติมองเห็นข้อเท็จจริงนี้ และเริ่มคิดว่าระบบการปกครองที่มนุษย์ใช้ กันอยู่ไม่ครอบคลุมพอที่จะใช้ปกครองหรือบริหารจัดการธรรมชาติ จึงเกิดแนวคิดที่ว่าเราจำเป็นต้องมี นิติศาสตร์ใหม่ที่เหมาะสมกับทั้งมนุษย์และธรรมชาติซึ่งนำไปสู่การก่อตัวของปรัชญากฎหมายที่มี ระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่สำคัญที่เรียกว่า ปรัชญานิติศาสตร์โลก (Earth Jurisprudence)

(2) ปรัชญานิติศาสตร์โลก (Earth Jurisprudence of Philosophy)

ปรัชญานิติศาสตร์โลก (Earth Jurisprudence of Philosophy) เป็นปรัชญาที่ปรากฏ ขึ้นในศตวรรษที่ 21 เมื่อนักกฎหมายผู้มีบทบาทเคลื่อนไหวทางด้านสิ่งแวดล้อมในระดับสากล Cormac Cullinan ให้คำนิยาม “นิติศาสตร์โลก (Earth Jurisprudence) คือ ปรัชญากฎหมายและการ ปกครองของมนุษย์ที่ตั้งอยู่บนแนวคิดที่ว่ามนุษย์ทุกเผ่าพันธุ์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของชุมชนสรรพสิ่ง ในวงกว้างและสวัสดิภาพของสมาชิกแต่ละหน่วยในชุมชนดังกล่าวขึ้นอยู่กับสวัสดิภาพของแผ่นดิน โลก (Earth) โดยรวม” และอธิบายต่อว่า “จากทัศนะเช่นนี้สังคมมนุษย์จะอยู่รอดและเจริญงอกงาม ได้ก็ต่อเมื่อแต่ละสังคมของเราจัดระเบียบตัวเองในฐานะส่วนหนึ่งของชุมชนโลกที่กว้างกว่า โดย สอดคล้องกับกฎหรือหลักการพื้นฐานที่ปกครองการทำหน้าที่ของจักรวาล ซึ่งเรียกว่า ‘นิติศาสตร์ เอกภพ: Great Jurisprudence’” (Cormac Cullinan, 2011, p. 13)

Cullinan ชี้ให้เห็นว่าข้อแตกต่างที่เด่นชัดระหว่าง นิติศาสตร์โลก (Earth Jurisprudence) กับนิติศาสตร์แบบเดิมที่แพร่หลายอยู่ในปัจจุบันก็คือ “นิติศาสตร์โลก เน้นการบำรุงรักษาและ เสริมสร้างความเข้มแข็งของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกทั้งหมดในชุมชนโลกไม่ใช่แค่ระหว่าง มนุษย์ด้วยกันเท่านั้น” ด้วยเหตุนี้หลักการที่เราจะใช้ตัดสินใจว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูกจึงไม่ได้อิงอยู่ กับ “มาตรฐานที่ขาดความยืดหยุ่นที่มนุษย์กำหนดขึ้นเองแต่ฝ่ายเดียว” แต่ประเมินจากข้อเท็จจริง ที่ว่า “การกระทำหนึ่งได้เพิ่มหรือลดบูรณภาพและสุขภาพของระบบทั้งหมดและคุณภาพหรือความ ไกล่ชิดของสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ของชุมชนโลก (Earth Community) ไปมาก น้อยแค่ไหน” ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกันกับทฤษฎีจริยธรรมแห่งแผ่นดิน (Land Ethics) (1948) ของ Aldo Leopold ที่มีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อแนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติแบบมีโลก

หรือระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่บอกว่า “สิ่งที่มีแนวโน้มที่จะรักษาบูรณภาพ เสถียรภาพ และความงดงามของชุมชนชีวภาพคือสิ่งถูก สิ่งที่มีแนวโน้มที่จะทำในทิศทางตรงกันข้ามคือสิ่งผิด” แนวทางนี้ได้รับการยืนยันจาก โทมัส เบอร์รี่ นักประวัติศาสตร์ผู้ริเริ่มและนำเสนอแนวคิดนิติศาสตร์โลก (Earth Jurisprudence) ที่เล่าถึงการใช้ทุ่งดอกกลีบลีโก้ที่บ้านของเขาเป็นบรรทัดฐานในการตัดสินคุณค่าว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดี โดยบอกว่า “สิ่งใดก็ตามที่สงวนรักษาและทำให้ทุ่งดอกไม้เจริญงอกงามผ่านวัฏจักรการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของมันคือสิ่งที่ดี สิ่งใดก็ตามที่ต่อต้านทุ่งดอกไม้หรือทำให้มันไร้ค่าคือสิ่งที่ไม่ดี” (Cormac Cullinan, 2011, pp. 114-115)

แม้ปรัชญานิติศาสตร์โลก (Earth Jurisprudence) จะฟังดูเหมือนเป็นปรัชญาสายใหม่แต่แท้จริงแล้วมันคือ จุดบรรจบของความพยายามของคนในหลายภาคส่วนในหลายพื้นที่ในโลกตลอดระยะเวลาราวหกสหัสวรรษที่ผ่านมา ที่มุ่งแสวงหาและคิดค้นวิธีการ หลักการ แนวทาง และทฤษฎีต่างๆ ที่จะนำไปสู่การปกป้องคุ้มครองโลกธรรมชาติหรือระบบนิเวศในแบบที่มีประสิทธิผลเพื่อโลกธรรมชาติอย่างแท้จริง นิติศาสตร์โลก บนฐานคิดที่ เบอร์รี่ นำเสนอจึงไม่ใช่ทฤษฎีของใครคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นการเฉพาะ Cullinan กล่าวว่า “นิติศาสตร์โลกแตกต่างกัน ไปในแต่ละสังคมแต่มีองค์ประกอบร่วมกัน” และจุดเน้นที่สำคัญในองค์ประกอบรวมเหล่านั้นได้แก่ การรับรองสิทธิของโลก (Earth rights) การรับรองบทบาทของสมาชิกที่ไม่ใช่มนุษย์ในชุมชนโลก การเน้นให้ทุกหน่วยในชุมชนโลกส่งเสริมซึ่งกันและกันเพื่อสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับชุมชนโลกโดยรวม และการตัดสินพฤติกรรมมนุษย์โดยมีชุมชนโลกทั้งหมดเป็นเกณฑ์ (Cormac Cullinan, 2011, p. 117)

หัวใจสำคัญของปรัชญานิติศาสตร์โลกมีจุดเกาะเกี่ยว จุดเหมือน และจุดเชื่อมโยงกันที่สำคัญกับปรัชญาสำนักกฎหมายธรรมชาติดังนี้ ปรัชญานิติศาสตร์โลก มีรากฐานความคิดทางกฎหมายแบบสำนักกฎหมายธรรมชาติ เพราะ นิติศาสตร์เอกภพ (Great Jurisprudence) ที่ Cullinan กล่าวถึงในฐานะหลักการพื้นฐานที่ปกครองการทำหน้าที่ของจักรวาลก็คือ กฎหมายนิรันดร์ (Eternal Law) ตามการจำแนกของ Aquinas นั่นเอง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า นิติศาสตร์เอกภพ (Great Jurisprudence) ที่เป็นกฎหมายลำดับสูงสุดตามแนวคิดของปรัชญานิติศาสตร์โลก กับ กฎหมายนิรันดร์ (Eternal Law) ตามการจำแนกของปรัชญากฎหมายธรรมชาตินั้นจึงมีความหมายที่เหมือนกันและจัดให้เป็นกฎหมายที่สูงกว่ากฎหมายธรรมชาติ

อโควินัส (Aquinas) กล่าวว่ากฎหมายธรรมชาติ ก็คือ กฎหมายนิรันดร์ แต่เป็นส่วนที่ความรู้ความเข้าใจและเหตุผลของมนุษย์ไปถึงเท่านั้น ผู้วิจัยมองว่าคำกล่าวของอโควินัสมีนัยว่าจุดเน้นของ กฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) ยังคงอยู่ที่ “มนุษย์เท่านั้น” เพราะความรู้ความเข้าใจของมนุษย์ ไม่มากพอที่จะเข้าใจกฎของจักรวาลและกฎการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งในจักรวาล

ได้ทั้งหมด กล่าวคือแม้กฎหมายธรรมชาติได้ทำหน้าที่อย่างยอดเยี่ยมในการผลักดันให้เกิดการขยายความคุ้มครองทางกฎหมายไปสู่มนุษยกลุ่มที่เคยเป็นคนชายขอบของสังคมหรือไม่ได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายในอดีต เช่น ทาส คนผิวดำ/กลุ่มชาติพันธุ์ สตรี เด็ก รวมทั้งนำไปสู่การประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในปี 1948 แต่ดูเหมือนนั้นจะเป็นทั้งหมดที่ กฎหมายลำดับรองนี้พาเราไปถึงแต่ปรัชญานิติศาสตร์โลก เข้ามารับหน้าที่ผลักดันความคุ้มครองทางกฎหมายให้ไปพัวพันขอบเขตของมนุษยชาติ เพื่อให้ครอบคลุมสรรพสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ในชุมชนโลกด้วย ปรัชญานิติศาสตร์โลกจึงอ้างอิงกฎหมายที่อยู่สูงกว่ากฎหมายของมนุษย์และกฎหมายธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ กฎหมายนิรันดร์ หรือที่ Berry และ Cullinan เรียกว่า นิติศาสตร์เอกภพ (Great Jurisprudence) นั่นเอง ในการผลักดันให้เกิดการรับรองสิทธิของธรรมชาติ (สรรพสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์) หรือ ชุมชน โลก โดยรวม ซึ่งมีมนุษย์เป็นหน่วยหนึ่งในนั้นด้วย

ในประเด็นนิติปรัชญาที่นำไปสู่กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมนี้เมื่อนำไปสัมภาษณ์เชิงลึกนักกฎหมายสายนิติปรัชญาของประเทศไทย คือ อาจารย์พนัส ทัศนียานนท์ ซึ่งเป็นอดีตคณบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และอาจารย์สอนวิชานิติปรัชญา ผู้เขียนตำรานิติปรัชญาได้ให้ความเห็นว่า “นิติปรัชญาเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษากฎหมาย แต่วงการศึกษากฎหมายของประเทศไทยและนักนิติบัญญัติของประเทศไทยละเลยไม่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาค้นคว้าความรู้เพื่อให้ทราบถึงแก่นของนิติปรัชญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเนิ่นนานมาแล้วที่คนยกย่องแนวทางแบบปฏิฐานนิยมโดยหลงลืมแนวคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติ ทั้ง ๆ ที่แนวคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติมีบทบาทในระบบกฎหมายมากมาย ในยุคที่ระบอบทุนนิยมมีอิทธิพลนักนิติศาสตร์ใช้เหตุผลทางกฎหมายโดยอิงแนวคิดแบบทุนนิยมเป็นหลักและกฎหมายแบบปฏิฐานนิยมก็ตอบโจทก์โลกยุคอุตสาหกรรมมาจนถึงปัจจุบัน จะเป็นประโยชน์ต่อวงการกฎหมายอย่างยิ่งหากนักกฎหมายสนใจนิติปรัชญาและให้ความสนใจกับแนวคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติให้มากขึ้น” และเมื่อถามความคิดเห็นต่อแนวคิดแบบ Eco centric ที่จะปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม ได้คำตอบว่า แนวคิดนี้น่าจะใหม่มากสำหรับนักกฎหมายสิ่งแวดล้อมของไทย แต่หากจะกล่าวถึงสิทธิของธรรมชาติแล้วสหรัฐอเมริกาประชาชนร่วมกันฟ้องคดี Mineral King Valley Case มีการฟ้องคดีในนามของธรรมชาติถือว่าเป็นคดีประวัติศาสตร์ของกฎหมายสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ในเวทีประชาคมโลกโดยสหประชาชาติก็ได้พยายามหาทางออกในการแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม แต่ด้วยอิทธิพลของประเทศมหาอำนาจที่มีบทบาทในสหประชาชาติที่คำนึงถึงผลประโยชน์แบบทุนนิยม ทำให้กฎระเบียบต่าง ๆ ของสหประชาชาติยังไม่ออกจากกรอบคิดแบบ Anthropocentric ที่ชัดเจนเหมือนที่มีการให้สิทธิแก่ธรรมชาติตามที่นักศึกษาทำวิจัยนี้

จากการวิเคราะห์ข้อมูลกล่าวได้ว่าปรัชญากฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางไม่เพียงให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ทางกฎหมายระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น แต่เน้นความสัมพันธ์ทางกฎหมายระหว่างมนุษย์กับสรรพชีวิตด้วย แต่ระบบกฎหมายที่รับรู้ถึงสิทธิของธรรมชาติ (Earth Justice System) เช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อโลกทัศน์ทางด้านสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ได้ถูกปรับเปลี่ยนจากโลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric Environmental Worldview) ไปสู่โลกทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco-centric Environmental Worldview) ประกอบกับการขยายจริยธรรมทางกฎหมายให้ครอบคลุมไปถึง “ชุมชนโลก” เสียก่อน

ในประเด็นนี้ปรัชญานิติศาสตราจารย์โทมัส เบอร์รี่ ผู้ที่สร้างแนวคิดปรัชญานิติศาสตร์โลก (Earth Jurisprudence Philosophy) ได้กล่าวว่าเราจะต้องมีระบบความยุติธรรมที่เหมาะสมสำหรับโลกใบนี้และนิติศาสตร์ที่สอดคล้องกันซึ่งมีพื้นฐานอยู่บนแนวคิดที่เชื่อว่าดาวเคราะห์ดวงนี้และสิ่งมีชีวิตทุกเผ่าพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนดาวเคราะห์นี้ล้วนมีสิทธิ และสิทธิที่ว่านี้เป็นสิทธิที่ได้มาด้วยเหตุผลว่าทุกสรรพสิ่งกำเนิดและดำรงอยู่บนโลกนี้ในฐานะสมาชิกที่เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบทั้งหมดของชุมชนโลก (Earth Community) นิติศาสตร์สำหรับโลกใบนี้ (มีมนุษย์อยู่ในนั้น) ที่ผ่านมากการล้างผลาญที่เกิดกับดาวเคราะห์ดวงนี้ดำเนินไปโดยได้รับการอุปถัมภ์กำชูและปกป้องจากสถาบันด้านกฎหมายและสถาบันทางการเมืองที่เชิดชูประโยชน์สุขของมนุษย์ดังเช่นมนุษย์บางกลุ่มและบริษัทต่าง ๆ ที่แสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยแทบจะไม่ได้มีการปกป้องคุ้มครองแต่อย่างใดเลยต่อสรรพสิ่ง สรรพชีวิตรูปแบบอื่นที่มีใช้มนุษย์ และ Thomas Berry ได้สร้างแนวคิดปรัชญานิติศาสตร์โลก

นอกจากนี้ Cormac Cullinan ได้กล่าวอ้างอิงถึงแนวคิดของ ชิเซโร นักปรัชญาสำนักกฎหมายธรรมชาติ โดยได้กล่าวไว้ในหนังสือ Wild Law : A manifesto for earth justice ว่า “ชิเซโร กล่าวว่าอำนาจที่ไร้ขีดจำกัดของบุคคลหนึ่งสามารถทำลายเสรีภาพของคนทั้งหมดได้ กระนั้นเราควรจะดาบอดต่อความเป็นจริงที่ว่าสิทธิพิเศษของการได้เกิดมาเป็นสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งที่เต็มด้วยความสามารถอันน่าอัศจรรย์และอำนาจที่ยิ่งใหญ่ในความเชื่อมโยงกับชนิดพันธุ์อื่นและโลก ไม่อาจมีชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากความรับผิดชอบที่ยิ่งใหญ่ในระดับเดียวกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ บทบาทของมนุษย์ในชุมชนครอบคลุมทั้งสิทธิอำนาจและความรับผิดชอบที่พิเศษ และหลักการพึ่งพาซึ่งกันและกันด้วย”

แต่อย่างไรก็ตาม ต้องยอมรับว่าในช่วงกว่า 3 ศตวรรษที่ผ่านมาแนวคิดของปรัชญาสำนักบ้านเมืองที่มาจากฐานโลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางได้มีบทบาทที่โดดเด่นสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาแบบทุนนิยมในช่วงของการพัฒนาอุตสาหกรรมเรื่อยมาจนถึงช่วงโลกาภิวัตน์ ทำให้บทบาทของแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิของธรรมชาติของสำนักกฎหมายธรรมชาติที่มีแนวคิด

ขัดแย้งกับแนวทางการพัฒนาที่มุ่งเน้นวัตถุประสงค์ประโยชน์ ถูกลดความสำคัญลงไปและแนวคิดของปรัชญากฎหมายบ้านเมืองเข้ามาแทนที่ไม่เฉพาะในสังคมตะวันตกหรือประเทศภายใต้อาณานิคมเท่านั้น แม้กระทั่งในกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศก็ปรากฏให้เห็นถึงอิทธิพลของแนวคิดแบบสำนักกฎหมายบ้านเมืองดังที่จะวิเคราะห์ในประเด็นต่อไป

4) แนวคิด

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าแนวคิดของกระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่เกี่ยวข้องกับการรับรองสิทธิของธรรมชาติที่สำคัญได้แก่ แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบเข้มแข็ง (Strong Sustainable Development) และแนวคิดภูมิปัญญาบรรพบุรุษในเชิงเคารพสิทธิของธรรมชาติซึ่งงานวิจัยนี้เรียกว่า “บรรพกาลสิทธิ” (Paleo Rights of Nature) ดังนี้

(1) แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบเข้มแข็ง (Strong Sustainable Development)

แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบเข้มแข็ง (Strong Sustainable Development) เป็นแนวทางการพัฒนาตามแนวคิดแบบ Eco-centric Philosophy ที่ยึดเอาธรรมชาติเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบเข้มแข็งนี้เป็นแนวคิดที่เกิดจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้ยึดถือปรัชญาแบบ Eco-centrism และกลุ่มนักนิเวศแนวลึก (Deep Ecology) โดยมีหลักการสำคัญของปรัชญาสายนี้ว่า มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของชุมชนโลก (Earth Community) ที่ต้องอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และธรรมชาติมีคุณค่าโดยเนื้อแท้ที่มีติดตัวมาแต่กำเนิดเช่นเดียวกันกับมนุษย์ ดังนั้น มนุษย์จึงควรปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความเคารพ แนวคิดแบบนี้เน้นการปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อมเป็นเงื่อนไขการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยต้องมีการอนุรักษ์ขีดความสามารถในการผลิตของต้นทุนธรรมชาติ รักษาและเพิ่มเติมปริมาณต้นทุนทางธรรมชาติให้ดีขึ้น แนวทางการพัฒนาต้องคำนึงถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่ามูลค่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งการพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบเข้มแข็ง (Strong Sustainable Development) เน้นการรักษาทั้งต้นทุนมนุษย์และธรรมชาติ และมองว่าต้นทุนแต่ละอย่างไม่สามารถนำมาทดแทนกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นทุนมนุษย์นั้นไม่สามารถทดแทนต้นทุนทางธรรมชาติได้ แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์โน้มเอียงไปทางสังคมนิยมมากกว่าเสรีนิยมหรือทุนนิยม แต่ก็ยังยอมรับเครื่องมือทางการตลาดและเศรษฐศาสตร์แต่เป็นเศรษฐศาสตร์แม่ธรรมที่คำนึงถึงธรรมชาติเป็นแนวทางในการพัฒนา และประการสำคัญมีการกระจายอำนาจให้แก่ท้องถิ่นและชุมชนมากขึ้น

จากการศึกษาพบว่า ประเทศที่มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติได้ยกประเด็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาเป็นข้อโต้แย้งว่าแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามแผนแม่บทโลกที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันเป็นสาเหตุแห่งปัญหาวิกฤตระบบนิเวศ เช่น โบลีเวีย และเอกวาดอร์ ที่

ต่อต้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนอย่างชัดเจน โดยโบลีเวียและเอกวาดอร์ใช้คำว่า “การพัฒนาตามแนวทางเศรษฐศาสตร์แบบแม่ธรณี” มาแทนที่คำว่า “การพัฒนาอย่างยั่งยืน”

(2) แนวคิดภูมิปัญญาบรรพบุรุษในเชิงเคารพสิทธิของธรรมชาติ

“บรรพกาลสิทธิ” (Paleo Rights of Nature) เป็นแนวคิดภูมิปัญญาบรรพบุรุษซึ่งมีมาแต่โบราณและมีอิทธิพลต่อการผลักดันและยอมรับถึงความมีอยู่จริงของสิทธิของธรรมชาติ แม้แนวคิดแบบบรรพกาลสิทธิจะไม่ได้มีความชัดเจนในเชิงสิทธิตามกฎหมายแต่ก็มีการแสดงออกทางความคิด วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และการแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ในเชิงเคารพสิทธิของธรรมชาติ มีวิถีชีวิตอย่างเชื่อมโยงพึ่งพิงและสอดคล้องกับธรรมชาติ ด้วยการแสดงออกถึงการเคารพธรรมชาติ โดยมีการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์หลากหลายวิธี ทั้งในรูปของการละเล่น การแสดง ประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนศิลปะและวัฒนธรรมต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ภูมิปัญญาบรรพบุรุษเช่นนี้ถือได้ว่าเป็นการ “เคารพสิทธิของธรรมชาติในเชิงสัญลักษณ์” และงานวิจัยนี้เรียกการเคารพสิทธิเช่นนี้ว่า “บรรพกาลสิทธิ (Paleo Rights of Nature)” ซึ่งคำว่า “บรรพกาลสิทธิ” เป็นคำที่ผู้วิจัยนิยามศัพท์เฉพาะขึ้นมาเพื่อให้อย่างเฉพาะเจาะจงในงานวิจัยนี้ หมายถึง “การเคารพธรรมชาติตามวิถีภูมิปัญญาบรรพบุรุษ”

แนวคิดนี้แสดงถึงกลุ่มชนดั้งเดิมที่ยึดถือธรรมชาติเป็นหลักการจะทำอะไรกับธรรมชาติต้องให้การเคารพก่อน ดังเช่น Samuk Kawsay กับ Buien Vivir ที่ได้กล่าวมาแล้ว

สำหรับประเทศไทยการศึกษาพบว่า มีภูมิปัญญาบรรพบุรุษที่มีวิถีชีวิตอย่างเชื่อมโยงพึ่งพิงและสอดคล้องกับธรรมชาติ ด้วยการแสดงออกถึงการเคารพธรรมชาติ โดยมีการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์หลากหลายวิธี ทั้งในรูปของการละเล่น การแสดง ประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนศิลปะและวัฒนธรรมต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ภูมิปัญญาบรรพบุรุษเช่นนี้ถือได้ว่าเป็นการ “เคารพสิทธิของธรรมชาติในเชิงสัญลักษณ์” และงานวิจัยนี้เรียกการเคารพสิทธิเช่นนี้ว่า “บรรพกาลสิทธิ (Paleo Rights of Nature)” ซึ่งคำว่า “บรรพกาลสิทธิ” เป็นคำที่ผู้วิจัยนิยามศัพท์เฉพาะขึ้นมาเพื่อให้อย่างเฉพาะเจาะจงในงานวิจัยนี้ หมายถึง “การเคารพธรรมชาติตามวิถีภูมิปัญญาบรรพบุรุษ”

บรรพกาลสิทธิด้านธรรมชาติ (Paleo Rights of Nature)” ที่สำคัญคือ ประเพณีแรกนาขวัญ เป็นประเพณีเก่าแก่ที่มีมาแต่โบราณสมัยสุโขทัย แต่มีการยกเลิกในสมัยรัชกาลที่ 5 และต่อมาในปี พ.ศ. 2490 จึงกำหนดให้จัดพิธีขึ้นมามีอีกครั้งจนถึงปัจจุบัน โดยใช้ชื่อว่า “พระราชพิธีมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ” และกำหนดให้เป็นวันพืชมงคล ซึ่งเป็นพิธีพราหมณ์ที่มีมาแต่โบราณเป็นพิธีเริ่มต้นการไถนาเพื่อหว่านเมล็ดข้าวมีจุดมุ่งหมายที่จะเป็นอาณัติสัญญาณว่า “บัดนี้ฤดูกาลทำนาได้เริ่มขึ้นแล้ว” พระราชพิธีนี้ได้กระทำเต็มรูปแบบเรื่อย ๆ จนถึงช่วง พ.ศ. 2479 จนถึงปัจจุบัน (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559, ออนไลน์) ข้อสังเกตว่า อิทธิพลของแนวคิดแบบ

ตะวันตก (มนุษย์เป็นศูนย์กลาง) นอกจากจะส่งผลต่อแนวคิดทางกฎหมายแล้วยังส่งผลต่อแนวคิดที่มีต่อประเพณีดั้งเดิมด้วยในช่วงระยะเวลาหนึ่งดังจะเห็นได้จากมีการยกเลิกประเพณีที่สำคัญในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นช่วงเวลาอิทธิพลของลัทธิล่าอาณานิคม

นอกจากนี้ยังมีการแสดงออกถึงการเคารพธรรมชาติในรูปของประเพณีที่สำคัญ เช่น ประเพณีลอยกระทง และแสดงออกในรูปแบบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีสืบทอดแม่น้ำทางล้านนา พิธีบวชต้นไม้ พิธีเลี้ยงผีฝ่ายบวงสรวงเทวดาที่ปกป้องรักษาแม่น้ำ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการกำหนดเขตพื้นที่บางส่วนเป็นเขตหวงห้ามเป็นข้อกำหนดระหว่างคนกับธรรมชาติ เช่น ทางเหนือจะมีข้อห้ามเรื่อง “ขุดกระแสน้ำ” หมายถึง ห้ามเปลี่ยนทางเดินของกระแสน้ำ และ “ห้ามถมสมุทร ถมบ่อ” หมายถึง ห้ามถมบ่อน้ำ ห้ามทำลายแหล่งน้ำ หนองน้ำ ร่องน้ำ เพื่อปลูกบ้าน ทำสวน ทำนา ทำถนน หากใครฝ่าฝืนจะทำให้เกิด “จืดหลวง” หมายถึง ข้อกำหนดข้อห้ามถ้าละเมิดจะเกิดภัยพิบัติ เหตุร้าย (สมาคมทรัพยากรน้ำแห่งประเทศไทย, 2551 หน้า 11)

ประเด็นแนวคิดภูมิปัญญาบรรพบุรุษในเชิงเคารพสิทธิของธรรมชาตินี้เมื่อนำไปสู่การสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ประชากรสัมภาษณ์ส่วนมากเห็นสอดคล้องกันว่าประเทศไทยมีแนวคิดที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ โดยพบเห็นได้จากประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ เพียงแต่ไม่ได้เรียกว่า “สิทธิ” แต่ก็เป็นการแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ นอกจากนี้ยังให้ความเห็นว่าแนวคิดพื้นฐานที่มีมาแต่โบราณนี้ถ้านำมาพัฒนาขยายความเข้าใจในเชิง “สิทธิ” น่าจะทำได้ง่ายขึ้นเพราะสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของคนไทยอยู่แล้ว เพียงแต่ว่าจะผลักดันให้เกิดเป็นรูปธรรมในทางกฎหมายได้อย่างไร

กล่าวได้ว่าบรรพกาลสิทธิหรือภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ เป็นมรดกทางปัญญาที่บรรพบุรุษของเรามีวิถีความเชื่อและปฏิบัติมาเช่นนี้ มีความใกล้เคียงกับแนวคิดแบบชนพื้นเมืองของเอกวาดอร์และโบลิเวีย คือ “เบวียน วิเวียร์ (Buen Vivir)” หรือ Sumak Kawsay นอกจากนี้ยังมีความใกล้เคียงกับแนวคิดของชนเผ่าไอวี (Iwi) ของนิวซีแลนด์ โดยทั้งสามประเทศได้ใช้แนวคิดนี้มากำหนดเป็นแนวคิดในการมีชีวิตที่ดีในความสัมพันธ์ที่กลมกลืนกับแม่ธรณี ตามที่ได้อธิบายมาข้างต้น แต่อย่างไรก็ดี การที่จะให้มนุษย์เกิดความรักและเคารพสิทธิธรรมชาติในแบบบรรพกาลสิทธินี้ อาจจะไม่สามารถสร้างหรือผลักดันแนวคิดนี้ในโลกสมัยใหม่ซึ่งเป็นโลกที่ต้องคิดตามหลักตรรกะ อธิบายได้ด้วยเหตุและผล ดังนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การขยายจริยธรรมของมนุษย์เป็นเรื่องสำคัญที่สุด หากมนุษย์มีความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด โดยเน้นการขยายจริยธรรม (Earth Ethics) จนกระทั่งมนุษย์เกิดความรักความผูกพันต่อธรรมชาติในลักษณะ Love bond ไม่ใช่เกิดจากความผูกพันในลักษณะความกลัว (Fear bond) ดังนั้น งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายและให้ความสำคัญต่อการขยายจริยธรรมเชิงนิเวศ เนื่องจากจริยธรรมจะเป็นตัวบ่งชี้ “สิ่ง

ใดถูก สิ่งใดผิด” ของคนในสังคม ซึ่งวิธีการที่จะนำไปสู่การขยายจริยธรรมของมนุษย์ให้ครอบคลุมไปถึงผู้ธรรมชาติได้นั้นจำเป็นที่จะต้องมามีวิธีการที่ทำให้มนุษย์เข้าใจความจริง (True) เข้าใจธรรมชาติ กฎธรรมชาติ กฎจักรวาล เมื่อมนุษย์เข้าใจอย่างถูกต้องแล้วก็จะนำไปสู่การตระหนัก ยอมรับ และรับรองสิทธิของธรรมชาติในที่สุดและเมื่อมีการรับรองสิทธิของธรรมชาติแล้วหากความรับรู้ความเข้าใจหรือจริยธรรมของมนุษย์ครอบคลุมไปถึงสิทธิของธรรมชาติก็จะก่อให้เกิดการบังคับใช้สิทธิอย่างมีประสิทธิภาพ

5) ทฤษฎี (The Theory)

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง มีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอยู่ 4 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีสหิตตามธรรมชาติ (The Theory of Natural Rights) ทฤษฎีกายา (Gia Theory) และทฤษฎีโลกาธิปไตย (Earth Democracy Theory) และมีอิทธิพลอย่างสูงต่อการแนวคิดในการรับรองสิทธิของธรรมชาติ ดังนี้

(1) ทฤษฎีสหิตตามธรรมชาติ (The Theory of Natural Rights) เป็นทฤษฎีสหิตแรกและเก่าแก่ที่สุดที่มีมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ โดยมีแนวคิดที่สำคัญที่ถือว่าเป็นหัวใจและจุดเด่นของสำนักกฎหมายธรรมชาติ ได้แก่ การยอมรับสิทธิตามธรรมชาติหรือหลักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Rights or Natural Law) และจากการสำรวจประวัติศาสตร์แห่งสิทธิ พบว่าในช่วง 3 ศตวรรษที่ผ่านมา ทฤษฎีสหิตตามธรรมชาตินี้มีบทบาทในการผลักดันและรับรองสิทธิต่าง ๆ ที่มีที่มาจากหลักกฎหมายธรรมชาติซึ่งเป็นสิทธิที่รับรองให้แก่ “มนุษย์” แต่มาถึงในศตวรรษที่ 21 นี้ นับว่าเป็นประวัติศาสตร์ของวัฒนธรรมสิทธิที่มีการรับรอง “สิทธิของธรรมชาติ” โดยอ้างอิงที่มาแห่งสิทธิว่ามาจากสิทธิตามธรรมชาติเช่นเดียวกับการรับรองสิทธิมนุษยชน สิทธิพลเมือง สิทธิคนผิวดำ สิทธิสตรี เป็นต้น

แม้ทฤษฎีสหิตตามธรรมชาตินี้จะเป็นทฤษฎีที่มีมาแต่สมัยกรีกโบราณ แต่กลับเฟื่องฟูและมีอิทธิพลอย่างมากในช่วงศตวรรษที่ 17 และ 18 โดยเป็นทฤษฎีที่ Locke นักปรัชญาสำนักกฎหมายธรรมชาติ Locke กล่าวอย่างมีสาระสำคัญว่า “หลักกฎหมายธรรมชาติเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน เป็นสิทธิที่โอนไม่ได้ และเน้นย้ำว่าสิทธิตามธรรมชาติเป็นสิทธิที่มีมาก่อนสถาบันทางการเมือง (Pre-Political) แม้จะไม่มีสถาบันทางการเมืองสิทธิตามธรรมชาติที่มีอยู่ก็ยังคงมีอยู่ (John Locke, อ้างใน Kelly, Paul (2007) นอกจากแนวคิดที่สนับสนุนสิทธิตามธรรมชาติของ Locke ตามที่กล่าวมาข้างต้น ยังมีแนวคิดของนักปรัชญาคณสำคัญที่มีความเห็นสอดคล้อง โดย Thomas Hobbes, 1946, pp. 80-88 มีความเห็นสนับสนุน Locke เช่นเดียวกัน แต่ Hobbes เน้นสถานะของธรรมชาติซึ่งเป็นเงื่อนไขของสิทธิมนุษยชนที่มีคิดตัวมาแต่กำเนิดตามหลักกฎหมายธรรมชาติโดย Hobbes เรียกสิทธินี้ว่า “Jus Naturale” หมายถึง มนุษย์ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพของแต่ละคนในการใช้อำนาจ

ของตนเองรักษาชีวิตของตนเอง เนื่องจากเสรีภาพนี้เป็นสิทธิตามธรรมชาติ และเป็นสิทธิเดียวที่มนุษย์พึงมีแม้ไม่มีรัฐ สมมติฐานเหล่านี้นำไปสู่สิทธิต่าง ๆ ของมนุษย์และเป็นสิทธิ “ภายใต้ขอบเขตของกฎหมายธรรมชาติ” หรือมีกฎหมายธรรมชาติควบคุมสิทธิตามธรรมชาติ (University of Delhi, Retrieved October 14, 2016, Online ISSN 2349-154x)

หัวใจสำคัญของทฤษฎีธรรมชาติเป็นทฤษฎีที่มาจากกรยอมรับว่ากฎหมายธรรมชาติหรือสิทธิตามธรรมชาติมีอยู่จริงและเป็นกฎหมายที่สูงกว่ากฎหมายมนุษย์หลักสิทธิตามธรรมชาตินี้สามารถค้นหาได้จากเหตุผลและจริยธรรมของมนุษย์ เป็นสิทธิที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ และมนุษย์สามารถเข้าใจและค้นหาเหตุผลทางจริยธรรม ไม่ใช่สิทธิที่รัฐสถาปนาหรือรับรองให้ เนื่องจากสิทธิตามธรรมชาติหรือกฎหมายธรรมชาตินั้นเกิดขึ้นก่อนสังคมรัฐ ดังนั้น รัฐต้องให้ความเคารพสิทธิและเมื่อมีรัฐ รัฐจะต้องมีหน้าที่ในการปกป้องสิทธิ และเนื่องจากรัฐไม่ได้สร้างสิทธิเหล่านี้ [โดยกฎหมาย] เพราะเป็นสิทธิที่มีอยู่ในธรรมชาติของมนุษย์นับแต่ถือกำเนิดมา และเมื่อรัฐ [กฎหมาย] ไม่ได้สร้างสิทธิเหล่านี้ขึ้นมาแต่เป็นสิทธิที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ จึงสละหรือโอนไม่ได้ (University of Delhi, Retrieved October 14, 2016, Online ISSN 2349-154x)

จากแนวคิดทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาตินี้ได้มีการเคลื่อนไหวและผลักดันจากนักกฎหมายสายปรัชญากฎหมายธรรมชาติ ซึ่งศาสตราจารย์ Roderick Frazier Nash นักประวัติศาสตร์และนักสิ่งแวดล้อมแห่งมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ซานตาบาร์บารา ได้เขียนหนังสือเรื่อง “The Rights of Nature: A History of Environmental Ethics” โดยตอนหนึ่งของหนังสือ Nash ใช้ชื่อบทความว่า “จากสิทธิตามธรรมชาตินำไปสู่สิทธิของธรรมชาติ (From the Natural Law to the Rights of Nature)” โดย Nash ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลและพัฒนาการของการขยายขอบเขตจริยธรรมทางกฎหมายจะส่งผลให้เกิดการรับรองสิทธิในด้านต่าง ๆ และสิทธิต่าง ๆ ที่ได้รับการรับรองนั้นมีฐานแนวคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติที่อ้างอิงสิทธิตามธรรมชาติจนนำไปสู่การรับรองสิทธิในที่สุดโดยในปี 1949 อัลโด เลโอ โพลด์ นำเสนอทฤษฎี “จริยธรรมแห่งแผ่นดิน (Land Ethic)” ที่ชี้ให้เห็นว่าขอบเขตของ “สังคมหรือชุมชน” สิ่งมีชีวิตจำเป็นต้องขยายให้ครอบคลุมไม่เพียงมนุษย์เท่านั้น แต่ครอบคลุมสรรพสิ่งอื่น ๆ ในธรรมชาติด้วย คือรวมถึง “ดิน น้ำ พืช และสัตว์” ซึ่งเขาเรียกรวม ๆ ว่า “แผ่นดิน” เขาสรุปว่าตามหลักการของจริยธรรมแห่งแผ่นดินนั้น มนุษย์หรือเผ่าพันธุ์ที่เรียกว่า โฮโมเซเปียน ต้องเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ยึดครองชุมชนแผ่นดินโลก มาเป็นเพียงสมาชิกธรรมดาและพลเมืองของแผ่นดิน ซึ่งหมายความว่ามนุษย์ต้องเคารพเพื่อนสมาชิกและเคารพชุมชนโลกในองค์รวม (Leopold, 1949, p. 204) ทฤษฎีจริยธรรมแห่งแผ่นดินกลายเป็นแรงบันดาลใจและรากฐานทางความคิดที่สำคัญของนักกฎหมาย นักปรัชญา นักคิด และนักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมจำนวนมาก

ที่ยืนยันว่ามนุษย์ต้องตื่นรู้ต่อความเป็นจริงที่ว่ามนุษย์ไม่ได้อยู่เหนือหรือนอกธรรมชาติ แต่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และดำรงอยู่ไม่ได้โดยปราศจากธรรมชาติ

นอกจากนั้น ยังมีนักคิดคนสำคัญที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อแนวคิดเรื่อง “สิทธิของธรรมชาติ” ที่เชื่อมโยงทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาติไปสู่การรับรองสิทธิของธรรมชาติ ได้แก่ ศาสตราจารย์ Christopher D. Stone นักกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมของสหรัฐอเมริกาคนแรกที่กล่าวถึง “สิทธิของธรรมชาติ” ในหนังสือ “Should tree have standing?, Law, Morality, and the environment” ทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาติตามที่กล่าวมานี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อการยอมรับถึงความมีอยู่จริงของสิทธิของธรรมชาติ โดยปรากฏแนวคิดเรื่องสิทธิของธรรมชาติในคดี Sierra Club v. Morton, 405 U.S. 727 (1972) โดยผู้พิพากษา วิลเลียม ดักลาส ได้ทำความเข้าใจในคำพิพากษาอย่างมีนัยสำคัญว่า “ธรรมชาติควรที่จะมีสิทธิและสถานะทางกฎหมายที่จะปกป้องตัวเองได้หรือไม่” หลังจากนั้นเป็นต้นมาคำว่า “สิทธิของธรรมชาติ” ก็เริ่มได้รับความสนใจในแวดวงกฎหมายของสหรัฐอเมริกาและแนวคิดของ Stone ได้มีอิทธิพลแผ่ขยายไปอีกหลายประเทศด้วยแนวคิดของ D.Stone นำไปสู่การเคลื่อนไหวผลักดันให้มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติครั้งแรกในกฎหมายระดับท้องถิ่นของสหรัฐอเมริกา นับว่าเป็นประเทศแรกที่ได้บัญญัติรับรองสิทธิของธรรมชาติ กล่าวคือ ในปี ค.ศ. 2006 Tammqua Borough, Pennsylvania ได้ตรากฎหมายระดับท้องถิ่นรับรองสิทธิของธรรมชาติ จึงกล่าวได้ว่า ทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาตินี้มีบทบาทสำคัญที่นำไปสู่การรับรองสิทธิของธรรมชาติ

(2) ทฤษฎีกายา (Gaia Theory)

ทฤษฎีกายา (Gaia Theory) ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับระบบนิเวศมีความสำคัญต่อประเด็น “สิทธิของธรรมชาติ” เนื่องจากเป็นทฤษฎีวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมที่มีหลักการที่สำคัญทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมที่อ้างอิงถึงความมีอยู่จริงของระบบธรรมชาติที่ควรได้รับการรับรองให้มี “สิทธิ” หรือมีสถานะทางกฎหมาย นอกจากนี้ ทฤษฎีกายา ยังมีแนวคิดที่ต่อต้านทัศนะแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางอย่างชัดเจน

คำว่า Gaia เป็นภาษากรีกโบราณ หมายถึง Earth หรือ โลก ในปี ค.ศ. 1972 ศาสตราจารย์ เจมส์ เลิฟล็อก (James Lovelock) เป็นนักวิทยาศาสตร์ นักวิจัย นักนิเวศวิทยา และ ลินน์ มาร์กุลิส (Lynn Margulis) นักชีววิทยาชาวอเมริกันได้นำเสนอ “สมมติฐานกายา” (The Gaia Hypothesis) โดยระบุว่า พื้นผิวโลกและชั้นบรรยากาศที่มีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่หรือที่เรียกว่า ชีวมณฑล (biosphere) นั้นเป็นระบบควบคุมตนเองที่มีชีวิตและสามารถปรับตัวเพื่อให้โลกอยู่ในระดับสมดุล ตรงข้ามกับความเชื่อเดิม ๆ ที่ว่า สิ่งมีชีวิตปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและต่างก็มีวิวัฒนาการแยกจากกัน ทฤษฎีนี้ได้มองระบบธรรมชาติเสมือนหนึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตที่ประกอบไปด้วย

ส่วนย่อยต่างๆภายใน โลกก็เป็นสิ่งมีชีวิตและสามารถควบคุมการเปลี่ยนแปลงตนเองได้ตามธรรมชาติของตนเอง โดยเป็นสิ่งมีชีวิตที่ยิ่งใหญ่ (Super - being) ที่มีสิทธิ

ทฤษฎีนี้ต่อต้านทัศนคติแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางอย่างชัดเจน โดยแสดงทัศนคติว่าการที่มนุษย์มองว่าตัวเองเป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) และพยายามควบคุมโลกนั้นคงไม่สำเร็จเนื่องจากแท้จริงแล้วมนุษย์เป็นเพียงส่วนเล็กๆ ของกายา หรือเป็นสมาชิกของชุมชนมีชีวิต (Biotic Community) ที่ทุกส่วนทั้งที่มีและไม่มีชีวิตมีความสำคัญ รวมถึงมีสิทธิเท่าเทียมกัน ดังนั้นมนุษย์จึงควรเคารพธรรมชาติ เคารพในคุณค่า สิทธิและความเสมอภาคของทุกสรรพสิ่ง เปิดมุมมองยอมรับการมีธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง (Eco-centrism) เพื่อความดำรงคงอยู่ของเผ่าพันธุ์มนุษย์เอง และเพื่อดาวเคราะห์ดวงนี้ การทำให้กายาเสียหายอาจก่อให้เกิดปฏิกิริยาที่ไม่เหมาะสมสำหรับมนุษย์ กายาอาจปรับตัวเองและทำให้มนุษย์สูญพันธุ์ไปในที่สุดได้ โดยสิ่งที่มนุษย์เรียกกันอย่างขุเคยว่า “ภัยธรรมชาติ” นั่นเอง

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีกายาเป็นแนวคิดทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมที่มีแนวคิดที่สอดคล้องกับแนวคิดดั้งเดิมของชนพื้นเมืองที่มีแนวคิดว่าโลก (Earth) เป็นสิ่งที่มีชีวิตและมนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบ โลกที่เรียกว่าชุมชน โลกเท่านั้น ดังนั้น มนุษย์จึงควรเคารพกายาหรือแม่ธรณีเพื่อการดำรงอยู่ของมนุษย์และโลกใบนี้ นอกจากนี้ทฤษฎีกายายังมีแนวคิดที่สอดคล้องกับทฤษฎีโลกาธิปไตยอีกด้วยดังที่จะได้วิเคราะห์ในหัวข้อถัดไป

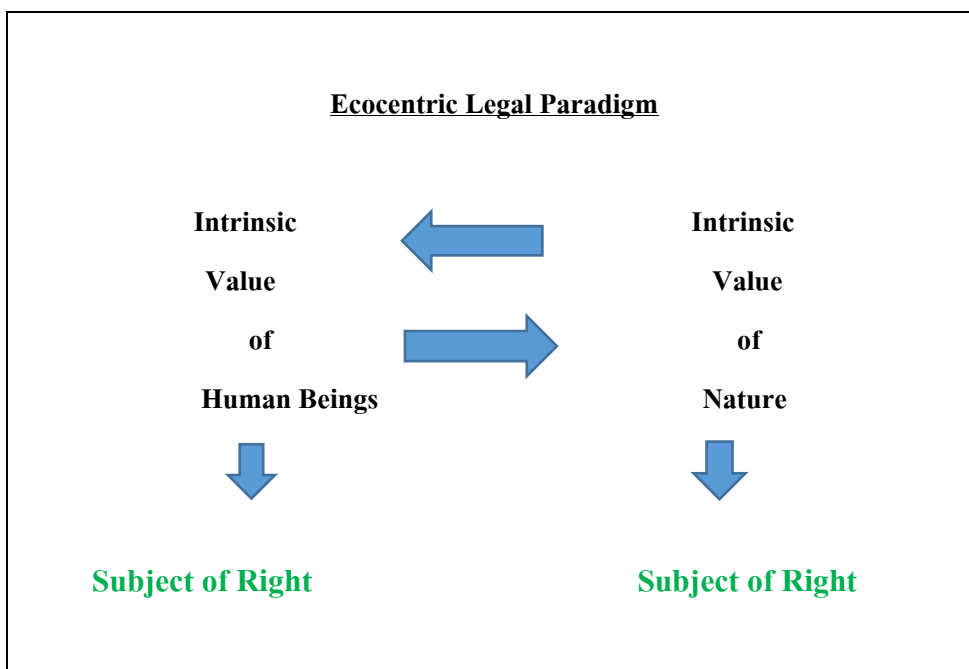
(3) ทฤษฎีโลกาธิปไตย (Earth Democracy Theory)

“ทฤษฎีโลกาธิปไตย Earth Democracy Theory “) หรือกระบวนทัศน์ใหม่แบบโลกาธิปไตย (Earth Democracy Paradigm”) เป็นอีกทฤษฎีหนึ่งที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับการรับรองสิทธิของธรรมชาติ โดยมีหลักการสำคัญที่สนับสนุนให้มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติ เนื่องจากทฤษฎีโลกาธิปไตยมีหลักการที่สำคัญที่ยืนยันถึงความมีอยู่จริงของสิทธิของธรรมชาติว่า “มนุษย์และสรรพสิ่งในธรรมชาติล้วนเป็นสมาชิกของชุมชนโลก สิทธิของโลกเป็นสิทธิอันดับแรก และการที่มนุษย์กับสรรพชีวิตอื่น ๆ ในธรรมชาติอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จึงเป็นชุมชนที่ต้องเคารพสิทธิของแม่ธรณี” และทฤษฎีโลกาธิปไตยมุ่งปกป้องกระบวนกรต่าง ๆ ในทางนิเวศวิทยาที่ล้ำจนชีวิตและสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานอันเป็นฐานที่มาของสิทธิที่จะมีชีวิต ซึ่งรวมถึงสิทธิในการเข้าถึงน้ำ สิทธิที่จะมีอาหาร สิทธิที่จะมีสุขภาพที่ดี เป็นต้น

ทฤษฎีโลกาธิปไตย คือทฤษฎีที่ ดร. แวนดานา ชิวา (Vandana Shiva) นักปรัชญา นักฟิสิกส์และนักนิเวศวิทยา ชาวอินเดียผู้ได้รับรางวัล Right Livelihood Award และ Sydney Peace Prize และเป็นบุคคลสำคัญที่เคลื่อนไหวสิทธิของธรรมชาติทั้งในประเทศอินเดียรวมถึงเคลื่อนไหวสิทธิของธรรมชาติร่วมกับนักเคลื่อนไหวสิทธิของธรรมชาติในระดับสากล ซึ่ง Vandana Shiva ได้

นำเสนอทฤษฎีโลกาธิปไตย ที่มีรากฐานของแนวคิดมาจากความเชื่อ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชาวอินเดีย ที่ไม่ได้แยกมนุษย์ออกจากสรรพสิ่งอื่น ๆ ในชุมชนธรรมชาติ Shiva อธิบายว่าคำว่า “โลกาธิปไตย” หมายถึง ประชาธิปไตยที่ไม่ใช่สำหรับเผ่าพันธุ์มนุษย์เท่านั้นแต่เป็นประชาธิปไตยสำหรับสรรพชีวิตทั้งหมดในชุมชนธรรมชาติ การจะปลดแอกความอยุติธรรมในหมู่มนุษย์จะเกิดขึ้นไม่ได้ หากปราศจากการปลดแอกความอยุติธรรมที่เกิดกับสรรพชีวิตที่เหลือในธรรมชาติ ด้วย สำหรับการดำรงชีพซึ่งสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์มนุษย์ที่ไม่ใช่ทางเลือกในระดับ “เครื่องมือ” แต่เป็นทางเลือกในระดับ “โลกทัศน์” กล่าวคือ เป็นกระบวนการทัศน์การดำรงชีพหรือเศรษฐศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับมุมมองหรือโลกทัศน์ของมนุษย์ในความสัมพันธ์กับโลกใบนี้ เป็นกระบวนการทัศน์ที่ยืนยันว่ามนุษย์ไม่ได้เกิดมาเพียงเพื่อจะเป็นเครื่องจักรผลิตเงินหรือสวาปามทรัพยากร แต่มนุษย์มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการดำรงอยู่ที่สูงส่งกว่านั้น ชีวา ตั้งชื่อกระบวนการทัศน์ใหม่นี้ว่า โลกาธิปไตย จุดเน้นของกระบวนการทัศน์นี้ได้แก่ การที่มนุษย์กับสรรพชีวิตอื่น ๆ ในธรรมชาติอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนและเป็นชุมชนที่เคารพสิทธิของแม่ธรณี นอกจากนี้ ทฤษฎีโลกาธิปไตย ยังเชื่อมโยงสิทธิของแม่ธรณีกับสิทธิมนุษยชนว่า สิทธิของแม่ธรณีเป็นพื้นฐานของความเสมอภาค ความยุติธรรม และความยั่งยืนเพราะหากโลกไม่มีสิทธิมนุษยย์ก็ไม่อาจมีสิทธิมนุษยชนได้ (Vandana Shiva, 2017, ออนไลน์) กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีโลกาธิปไตยเป็นทฤษฎีที่ยอมรับว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนธรรมชาติ และมนุษย์กับสรรพชีวิตอื่นควรอยู่ร่วมกันในชุมชนโลกโดย มนุษย์มีหน้าที่ที่จะต้องเคารพสิทธิของแม่ธรณีและการดำรงชีพของมนุษย์นั้นต้องดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่คำนึงถึงมิติทางนิเวศวิทยาโดยมีหน้าที่ที่จะต้องเคารพสิทธิแม่ธรณีและขณะเดียวกันต้องเคารพสิทธิมนุษยชนขึ้นพื้นฐานของมนุษย์ด้วยเช่นกัน

จากกระบวนการทัศน์ที่ประกอบไปด้วยโลกทัศน์ จริยธรรม ปรัชญา แนวคิดและทฤษฎีที่สำคัญทั้ง 5 ประการที่กล่าวมาข้างต้นเป็นกรอบแนวคิดของกระบวนการทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่มีความสัมพันธ์ต่อกระบวนการนิคิบัญญัติกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็น “สิทธิ” ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ระบบนิเวศ ดังนี้ (ดูรูปภาพที่ 4.6)

รูปภาพที่ 4.6 อิทธิพลของกระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่มีผลกระทบต่อ “สิทธิ”

รูปภาพที่ 4.6 แสดงให้เห็นอิทธิพลของกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่ส่งผลกระทบต่อ “สิทธิ” กล่าวคือ โลกทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่มองเห็นคุณค่าโดยเนื้อแท้ของธรรมชาติ (Intrinsic Value of Nature) ว่ามีคุณค่าเท่าเทียมกับมนุษย์และต่างก็มีสิทธิดำรงอยู่อย่างกลมกลืน เกื้อหนุนและค้ำจุนกัน ด้วยทัศนคติที่แสดงถึงความสัมพันธ์เช่นนี้จึงส่งผลกระทบต่อแนวคิดทางกฎหมาย ได้แก่ จริยธรรมทางกฎหมายที่ขยายความครอบคลุมไปถึงสรรพสิ่งอื่นที่มีใช้มนุษย์ และด้วยจริยธรรมเช่นนี้ของนักกฎหมายสำนักปรัชญากฎหมายธรรมชาติที่ยอมรับถึงความมีอยู่จริงของสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right) ดังนั้น แนวคิดแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Ecocentric Approach) ส่งผลต่อการสร้างกลไกทางกฎหมายที่กำหนดให้มีใช้มนุษย์เท่านั้นที่เป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมาย แต่ธรรมชาติ ระบบนิเวศก็เป็นผู้มีสิทธิตามกฎหมายในฐานะประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right) มีความสามารถตามกฎหมาย (Legal Standing) และได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายโดยตรงทั้งในประเด็น การเป็นผู้ทรงสิทธิ ผู้เสียหาย รวมถึงการเยียวยาความเสียหายด้วย

จากการศึกษาพบว่า กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางนี้แม้จะมีแนวคิดในการรับรองสิทธิของธรรมชาติให้มีสถานะทางกฎหมายแต่ก็ไม่ได้เป็นการต่อต้านหรือตัดสิทธิมนุษย์แต่อย่างใด กล่าวคือ มนุษย์ก็ยังคงเป็นประธานแห่งสิทธิใด ๆ ที่มนุษย์พึงมีแต่ในขณะเดียวกันธรรมชาติก็ควรได้รับการรับรองสถานะให้เป็นบุคคลตามกฎหมายและเป็นประธานแห่งสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองมิให้มีการละเมิดสิทธิเช่นเดียวกับมนุษย์ได้รับการรับรองและคุ้มครองตาม

กฎหมายซึ่งการรับรองสิทธิของธรรมชาตินอกจากจะทำให้ธรรมชาติได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายโดยตรงแล้วในขณะเดียวกันก็จะเป็นการสร้างความยุติธรรมระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดีและเป็นการสร้างความยุติธรรมทางระบบนิเวศด้วย จึงกล่าวได้ว่า แนวคิดแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่ให้การรับรองสิทธิของธรรมชาติผลลัพธ์ที่ได้ นอกจากธรรมชาติจะได้รับการคุ้มครองแล้วมนุษย์ก็ได้รับการคุ้มครองไปด้วยเพราะมนุษย์อยู่ในธรรมชาติ ซึ่งการยอมรับกระบวนการทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางนี้ได้เกิดขึ้น ซึ่งการยอมรับกระบวนการทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางนี้ได้เกิดขึ้นแล้วดังที่จะวิเคราะห์ในหัวข้อต่อไป

2.2 การยอมรับกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง

จากการศึกษาพบว่าก่อนที่จะมีการยอมรับกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมด้วยการรับรองสิทธิของธรรมชาติในมิติทางกฎหมายนั้น มีวิวัฒนาการของการเคลื่อนไหวที่นำไปสู่การยอมรับแนวคิดแบบ Eco Centric Paradigm มีอยู่ 4 ระดับ กล่าวคือ ระดับโลกทัศน์ จริยธรรม นิติปรัชญา และกฎหมาย ดังนี้

1) การยอมรับแนวคิดแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางในระดับโลกทัศน์

จากการศึกษาพบว่าวิวัฒนาการของการยอมรับถึงความมีอยู่จริงของสิทธิของธรรมชาติ มีจุดเริ่มต้นจากโลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco Centric Environmental Worldview) ที่มองว่ามนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้จากการเกี่ยวพันกับระบบนิเวศ มนุษย์ไม่ได้อยู่เหนือระบบนิเวศแต่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนโลก (Earth Community) ซึ่งโลกทัศน์เช่นนี้มีใช้โลกทัศน์ใหม่แต่เป็นโลกทัศน์ที่มีมาแต่โบราณแล้วโดยพบเห็นได้จากกรอบแนวคิดของบรรพบุรุษของชนพื้นเมืองที่มีวิถีชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติในหลายภูมิภาคของโลก แต่งานวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะโลกทัศน์ของประเทศที่มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมในมิติทางกฎหมายแล้ว โดยภูมิหลังของการรับรองสิทธินั้นมีโลกทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางเป็นจุดเริ่มต้นของการเคลื่อนไหวผลักดัน เช่น ประเทศเอกวาดอร์ โบลิเวียที่นำโลกทัศน์แบบ Buien Vivier หรือ Sumak Kawsay ของชนพื้นเมืองในแถบเทือกเขาแอนดิสที่ให้การเคารพธรรมชาติและยกย่องธรรมชาติเสมือนมารดาของมนุษย์ที่เรียกว่า Pachamama หรือ Mother Earth มาเป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญที่นำไปสู่การตระหนัก รับรู้และรับรองสิทธิของธรรมชาติ และประเทศนิวซีแลนด์ที่มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติที่มีกรอบแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญที่กล่าวถึงโลกทัศน์ของชนเผ่าไอรอนอกจากนั้นพบว่า การรับรองสิทธิของธรรมชาติในประเทศอินเดียก็มีการกล่าวถึงโลกทัศน์ของชนพื้นเมืองด้วยเช่นกัน และโลกทัศน์เช่นนี้ก็พบได้จากโลกทัศน์ของบรรพบุรุษของประเทศไทย เช่นเดียวกัน ซึ่งโลกทัศน์ดังกล่าวแม้จะมีใช้เป็นการแสดงออกในมิติทางกฎหมายแต่ก็เป็นการแสดงออกถึงการเคารพสิทธิของธรรมชาติผ่านความเชื่อ พิธีกรรม จารีตประเพณีต่าง ๆ ที่งานวิจัยนี้

เรียกว่า “บรรพกาลสิทธิ” หรือภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ เป็นมรดกทางปัญญาที่บรรพบุรุษของเรามีวิถีความเชื่อและปฏิบัติสืบต่อเนื่องกันมาแต่อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่จะให้มนุษย์เกิดความรักและเคารพสิทธิธรรมชาติในแบบบรรพกาลสิทธินี้ อาจจะไม่สามารถสร้างหรือผลักดันแนวคิดนี้ในโลกสมัยใหม่ซึ่งเป็นโลกที่ต้องคิดตามหลักตรรกะ อธิบายได้ด้วยเหตุและผล ดังนั้นการขยายจริยธรรมของมนุษย์เป็นเรื่องสำคัญที่สุด หากมนุษย์มีความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด โดยเน้นการขยายจริยธรรม (Earth Ethics) จนกระทั่งมนุษย์เกิดความรักความผูกพันต่อธรรมชาติในลักษณะ Love bond ไม่ใช่เกิดจากความผูกพันในลักษณะความกลัว (Fear bond) ดังนั้น งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายและให้ความสำคัญต่อการขยายจริยธรรมเชิงนิเวศ เนื่องจากจริยธรรมจะเป็นตัวบ่งชี้ “สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด” ของคนในสังคม ซึ่งวิธีการที่จะนำไปสู่การขยายจริยธรรมของมนุษย์ให้ครอบคลุมไปถึงผู้ธรรมชาติได้นั้นจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่ทำให้มนุษย์เข้าใจความจริง (True) เข้าใจธรรมชาติ กฎธรรมชาติ กฎจักรวาล เมื่อมนุษย์เข้าใจอย่างถูกต้องแล้วก็จะนำไปสู่การตระหนัก ยอมรับ และรับรองสิทธิของธรรมชาติในที่สุด และเมื่อมีการรับรองสิทธิของธรรมชาติแล้วหากความรับรู้ความเข้าใจหรือจริยธรรมของมนุษย์ครอบคลุมไปถึงสิทธิของธรรมชาติก็จะก่อให้เกิดการบังคับใช้สิทธิอย่างมีประสิทธิภาพ

2) การยอมรับแนวคิดแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางในระดับจริยธรรม

จากการศึกษาพบว่าวิวัฒนาการในระดับจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อมเริ่มเกิดขึ้นในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 เมื่อปี ค.ศ. 1940 Aldo Leopold ได้นำเสนอลำดับของจริยธรรมโดยอธิบายว่าจริยธรรมของมนุษย์เป็นผลมาจากวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ตามลำดับ กล่าวคือ ลำดับแรกที่กำหนดขอบเขตของจริยธรรมไว้เพียงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับปัจเจก ลำดับต่อมาที่เริ่มมีการรับรู้ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกและสังคม องค์การของสังคมเท่านั้น และ Leopold ได้ขยายจริยธรรมไปสู่องค์ประกอบที่ 3 ในระบบนิเวศด้วยการขยายขอบเขตของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสรรพสิ่ง สรรพชีวิตที่เขาเรียกว่า “จริยธรรมแผ่นดิน (The Land Ethics)” (The Aldo Leopold Foundation, 2017, Online) อย่างไรก็ตามแม้ว่าในจริยธรรมแผ่นดิน Leopold จะไม่ได้กล่าวถึง “สิทธิ” และความถูกต้องของของความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติในมิติทางกฎหมาย แต่ “The Land Ethics” ก็นับว่ามีอิทธิพลต่อความคิดและการเคลื่อนไหวของนักวิชาการในหลากหลายสาขาวิชาการ นักปรัชญา นักอนุรักษ์รวมถึงนักกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างยิ่งกล่าวถึง ในปี ค.ศ. Rachel Louise Carson นักวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมได้เขียนหนังสือชื่อ “The Silent Spring” โดยมีการอ้างอิงถึง The Land Ethics อิทธิพลของหนังสือดังกล่าวส่งผลให้มีการรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อมในสหรัฐอเมริกาอย่างกว้างขวางโดยประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาต้องจัดตั้งหน่วยงานเพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อมระดับชาติ The Environmental Protection Agency: EPA ผลจากการกระตุ้น

จริยธรรมทางสิ่งแวดล้อมของ Aldo Leopold นับว่ามีบทบาทเป็นอย่างมากทำให้มีเคลื่อนไหวของนักคิด นักวิชาการรวมถึงนักกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมด้วย (Lear, Linda (1997). Rachel Carson: Witness for Nature. New York: Henry Holt. ISBN 0-8050-3428-5) ทำให้เกิดกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ได้รับการกล่าวขานว่าเป็นกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหัวรุนแรง ที่สำคัญ ๆ ได้แก่ กลุ่มองค์การพัฒนาเอกชน (Non Governmental Organization: NGO) ในปี ค.ศ. 1971 และกลุ่ม Earth First ในปี ค.ศ. 1979 และกลุ่ม People for the Ethical Treatment of Animals: PETA ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1980 ซึ่งได้เคลื่อนไหวเรื่องสิทธิสัตว์ (the Animal Rights Movement) จึงกล่าวได้ว่า โลกทัศน์และจริยธรรมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางเป็นจุดเริ่มต้นของการยอมรับสิทธิของธรรมชาติ ซึ่ง Prof. Katsuhiko Shichinohe, Professor of Law Faculty of Kyushu University กล่าวว่า “แนวคิดด้านจริยธรรมที่ไม่ได้ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anti – Anthropocentrism) เป็นช่วงเริ่มต้นของแนวคิดทฤษฎีในเรื่องสิทธิของธรรมชาติซึ่งได้ยอมรับกันว่าธรรมชาติมีสิทธิและควรมีการรับรองสิทธิของธรรมชาติด้วยเช่นเดียวกันกับที่มนุษย์มีสิทธิ (Katsuhiko Shichinohe, n.d., p.2.)

3) การยอมรับแนวคิดแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางในระดับปรัชญา แนวคิด ทฤษฎี ด้วยอิทธิพลทางความคิดในระดับจริยธรรมทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม เช่น นักนิเวศวิทยา นักวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม และนักกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่ตระหนักถึงคุณค่าของโลกธรรมชาติทางจริยธรรมโดยนักวิชาการหลายสาขาเหล่านี้ได้เชื่อมโยงจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อมของ Aldo Leopold เข้ากับปรัชญา แนวคิด ทฤษฎีที่นำไปสู่การรับรู้และรับรองสิทธิของธรรมชาติ กล่าวคือ ในปี ค.ศ. 1960 เมื่อ James Lovelock ได้พัฒนาทฤษฎีวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมชื่อ “ทฤษฎีกายา” (Theory Gaia) หรือสมมติฐานกายา (The Gaia hypothesis) ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และทฤษฎีนี้ได้เริ่มเป็นที่ยอมรับในวงการวิทยาศาสตร์ที่ยืนยันว่า “โลกมีชีวิตและมีเพียงโลกใบนี้ใบเดียวเท่านั้นที่มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้” และ Lovelock ก็ยกชุกคุณค่าโดยเนื้อแท้ของโลกธรรมชาติในเชิงจริยธรรมเช่นเดียวกันว่า (James Lovelock, 1960, p 37) จากทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นศาสตร์ที่มีตรรกะในเชิงเหตุและผลที่เห็นประจักษ์นำไปสู่การเคลื่อนไหวของนักวิชาการในวงกว้างขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเหล่านักวิชาการทางด้านกฎหมายซึ่งปรากฏให้เห็นจากการ “ยืนยันถึงคุณค่าโดยเนื้อแท้ คุณค่าที่มีมาแต่กำเนิด ซึ่งเป็นหัวใจหลักของปรัชญากฎหมายธรรมชาติ” ที่เชื่อมโยงแนวคิดในด้าน “นิติปรัชญากฎหมายธรรมชาติกับสิทธิของธรรมชาติ” โดยในปี ค.ศ. 1972 ในปี ค.ศ. Christopher D. Stone ได้เขียนหนังสือชื่อ “Should Trees Have Standing – Toward Legal Rights for Natural Objects” ซึ่งหนังสือดังกล่าวเป็นเอกสารเล่มแรกที่เผยแพร่แนวความคิดเรื่อง “สิทธิของธรรมชาติ” ที่มีประเด็นที่น่าสนใจและเป็นจุดเริ่มต้นของการยืนยันถึงความมีอยู่จริงของสิทธิตามธรรมชาติอย่างมี

นัยสำคัญ เช่น “ต้นไม้ควรมีสถานะทางกฎหมายหรือไม่” และในประเด็นสิทธิของธรรมชาตินั้น Stone ยังเชื่อมโยงทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาติว่า “สมาชิกทั้งหมดในชุมชนโลก ซึ่งประกอบไปด้วยมนุษย์ สิ่งมีชีวิตรูปแบบอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์ ตลอดจนสิ่งที่ไม่มีชีวิตล้วนมี “สิทธิตามธรรมชาติ” อันหมายถึง สิทธิที่คิดตัวมาแต่กำเนิดที่มีมาตั้งแต่ก่อนที่มนุษย์จะคิดค้นกฎหมายขึ้นมารับรองซึ่งสมาชิกทั้งหมดในชุมชนโลก ควรได้รับการรับรองให้เป็น “ผู้ทรงสิทธิ” ตามกฎหมาย ซึ่งหมายความว่าสมาชิกที่ไม่ใช่มนุษย์ในชุมชนโลกควร 1) เป็นผู้มีอำนาจใช้สิทธิ 2) การพิสูจน์ความเสียหายพิจารณาจากความเสียหายที่เกิดแก่สิ่งนั้นไม่ใช่จากผลกระทบที่มนุษย์ได้รับและ 3) การชดเชยหรือการเยียวยาความเสียหายยังประโยชน์แก่สรรพสิ่งในธรรมชาติที่ได้รับความเสียหายโดยตรงไม่ใช่แก่มนุษย์ที่ถือครองสรรพสิ่งเหล่านั้น (Stone, 2010, p. 4) หลังจากนั้นอีกไม่นานในปี ค.ศ. 1989 Professor Roderick Nash แห่ง University of California Santa Barbara ได้เขียนหนังสือชื่อ “The Rights of Nature: A History of Environmental Ethics” ซึ่ง Nash ชี้ให้เห็นถึงวิวัฒนาการของความสัมพันธ์ของจริยธรรมกับประวัติศาสตร์แห่งสิทธินับตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมาสิทธิต่าง ๆ ที่กฎหมายบัญญัติรับรองให้แก่มนุษย์นั้นได้รับการผลักดันจากวิวัฒนาการของการขยายความครอบคลุมทางด้านจริยธรรมของสังคมมนุษย์เสมอมาโดยเหตุผลที่สิทธิเหล่านี้มีกรอบแนวคิดของนิติปรัชญาสำนักกฎหมายธรรมชาติที่ยืนยันถึงความมีอยู่จริงของ “สิทธิตามธรรมชาติ (The Natural Right)” ของมนุษย์ ดังนั้น สิทธิเหล่านี้กฎหมายจึงต้องรับรองและคุ้มครองสิทธิให้และการรับรองสิทธิของธรรมชาติก็เช่นเดียวกันตามคำกล่าวของ Nash ที่ว่า “From the Nature of Rights to the Rights of Nature) (ดูภาพที่ 4.3) ซึ่งจากภาพที่ 4.3 Nash ได้แสดงให้เห็นว่าเมื่อจริยธรรมของมนุษย์มองเห็นคุณค่าโดยเนื้อแท้ของธรรมชาติ (Intrinsic Value) ก็จะทำให้จริยธรรมทางกฎหมายขยายครอบคลุมไปถึงสรรพสิ่ง สรรพชีวิต จนกระทั่งนำไปสู่การตระหนัก การยอมรับ และการรับรองสิทธิของธรรมชาติในที่สุด หรือกล่าวอีกนัยก็คือ “จริยธรรมผลักดันให้เกิดการรับรองสิทธิ” นั่นเอง แต่อย่างไรก็ตาม จริยธรรมเป็นปรัชญาแขนงหนึ่งกรอบแนวคิดในระดับจริยธรรมแม้จะมีคุณค่าแต่ก็เป็นเพียงนามธรรมซึ่งการยอมรับคุณค่าโดยเนื้อแท้ของธรรมชาติที่จะทำให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมนั้นจะต้องพิจารณาในแง่ของนิติปรัชญาที่มีกรอบแนวคิดที่ชัดเจนและนำไปสู่เหตุผลในกระบวนการนิติบัญญัติ

ในการเคลื่อนไหวในระดับนิติปรัชญานั้นในปี ค.ศ. 2001 Philosopher Thomas Berry (Thomas Berry (1914-2009)) ได้เขียนแนวคิดที่นับว่าเป็นรากฐานทางนิติปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังการรับรองสิทธิของธรรมชาติชื่อ “10 Principles of Earth Jurisprudence Philosophy” โดย Berry ยืนยันถึงความมีอยู่ของหลักนิติศาสตร์โลก นอกจากนี้ Berry ชี้ให้เห็นว่านิติศาสตร์ที่ใช้เกณฑ์มนุษย์เป็นศูนย์กลางนั้นเป็นนิติศาสตร์ที่กำหนดคระหว่างมนุษย์กับชุมชนโลกธรรมชาติ (EarthCommunity) ที่

ผิด ๆ ดังนั้น จำเป็นที่จะต้องมินิกาสตรในรูปแบบใหม่ที่เป็นนิกาสตรที่คำนึงถึงความสมดุล กลมกลืนและอยู่ร่วมกันของชุมชน โลกธรรมชาติที่ประกอบไปด้วยระบบนิเวศและมนุษย์ที่อยู่ใน ระบบนิเวศนั้น โดย Berry เห็นว่า “ต้องออกจากกรอบเดิมที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง หลังจาก Earth Jurisprudence Philosophy เผยแพร่ออกไปได้รับความสนใจจากนักกฎหมายที่ทำงานเพื่อการพัฒนา กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Cormac Cullinan ได้เขียนหนังสือชื่อ “Wild Law: A Manifesto for Earth Justice” โดยอ้างอิงแนวคิดของ Cicero ของสำนักปรัชญากฎหมายธรรมชาติ นอกจากนั้นยังสนับสนุน Earth Jurisprudence Philosophy ตามแนวทางของ Berry อีกด้วย จากโลกทัศน์ จริยธรรมทางกฎหมายและนิติปรัชญาเช่นนี้ทำให้มีการเคลื่อนไหวผลักดันกระบวนการทศวรรษนี้จนกระทั่งนำไปสู่การรับรองสิทธิของธรรมชาติ แม้ธรณี ระบบนิเวศ อย่างเป็นทางการในมิติทางกฎหมายทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ

4) การยอมรับแนวคิดแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางในมิติทางกฎหมาย

การยอมรับแนวคิดแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางในมิติทางกฎหมายได้เริ่มต้นขึ้น ในปี ค.ศ. 1972 ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศแรกที่ได้แสดงให้เห็นถึงการยอมรับกระบวนการทศวรรษนี้เมื่อมีการฟ้องคดีในนามธรรมชาติเป็นครั้งแรกของประวัติศาสตร์ชื่อคดี “Sierra Club v. Morton, 405 U.S. 727 (1972)” ในคดีดังกล่าวปรากฏว่าผู้พิพากษา William O. Douglas ได้ทำ ความเห็นแย้งในคำพิพากษาชั้นอุทธรณ์ว่า “ธรรมชาติควรมีสถานะทางกฎหมาย (Legal personhood)” แต่เมื่อคดีขึ้นไปสู่ศาลฎีกา ศาลฎีกามลรัฐได้ลงมติ 4 ต่อ 3 เสียงตัดสินคดีนี้โดยยืน ตามคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ว่า “เซียร์คลับไม่มีลักษณะเป็นนิติบุคคลจึงไม่มีสิทธิเป็นผู้ฟ้องคดี ได้โดยตนเองพิพากษายกฟ้อง” ในคดีนี้ Professor Christopher Stone นักกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม ของสหรัฐอเมริกาได้เขียนบทความแสดงความเห็นว่าประเด็นที่ศาลฎีกามลรัฐได้ลงมติ 4 ต่อ 3 เสียง ตัดสินคดีนี้โดยยืนตามคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ว่า “เซียร์คลับไม่มีลักษณะและไม่มีสิทธิเป็นผู้ ฟ้องคดีได้โดยตนเอง จึงพิพากษายกฟ้อง” นั่นก็แสดงว่าศาลพิจารณาถึงความสามารถทางกฎหมาย โดยมองว่า “เทือกเขามิเนเรลคิง” ไม่มีลักษณะเป็น “นิติบุคคล” คำพิพากษาเช่นนี้เป็นเพียงการ พิจารณาพิพากษาจากหลักกฎหมายพื้นฐานอย่างง่ายเท่านั้น หลักการเรื่องนิติบุคคลนั้นเป็นเสมือน ทาสรับใช้ที่ถูกนำมาอ้างอันถือว่าการยอมรับกฎหมายในเชิงประวัติศาสตร์และเป็นส่วนหนึ่ง ของหลักการเหตุและผล การตีความที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง” (Christopher D. Stone, Cited in Prof. Katsuhiko Shichinohe, Lawsuit for “Rights of Nature” in Japan” แปลโดยนายชาญวิทย์ ชัย กัญย์, หน้า 3.) จึงกล่าวได้ว่า แม้ว่าในคดีนี้ศาลจะมีได้สร้างหลักกฎหมายรับรองสิทธิของธรรมชาติ แต่การที่ผู้พิพากษา Douglas ทำความเห็นแย้งไว้ว่า “ธรรมชาติควรมีสถานะทางกฎหมาย” และการ ลงมติในศาลฎีกาที่ยกฟ้อง 4 ต่อ 3 ย่อมแสดงให้เห็นว่าแนวคิดแบบ Eco centric Approach เริ่มได้รับ

การยอมรับในระดับหนึ่งแล้วในกระบวนการยุติธรรมแม้ว่าจะยังไม่พัฒนาไปจนถึงขนาดรับรองสิทธิของธรรมชาติแต่ความเห็นแย้งของผู้พิพากษาในองค์คณะและมติ 4 ต่อ 3 ก็แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางความคิดแบบ Eco centric Approach ได้เกิดขึ้นในมิติทางกฎหมายแล้ว นับว่าคดีนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการวางเมล็ดพันธุ์แห่ง Earth Jurisprudence และเป็นจุดเริ่มต้นของการเคลื่อนไหวสิทธิของธรรมชาติในมิติทางกฎหมายเพราะหลังจากคดี “Sierra Club v. Morton, 405 U.S. 727 (1972) ผ่านไปไม่นานในสหรัฐอเมริกาได้พัฒนาสิทธิของธรรมชาติไปสู่การออกกฎหมายว่าด้วยสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในภาวะใกล้สูญพันธุ์ ค.ศ. 1973 (Endangered Species Act, 1973) โดยกฎหมายฉบับนี้ได้สร้างพัฒนาการของผู้เสียหายกว้างมากขึ้นโดยมาตรา 11 บัญญัติว่า “ผู้ใดก็ตาม (Any Person) สามารถยื่นฟ้องคดีต่อศาลได้ ผลของบทบัญญัติดังกล่าวสามารถแก้ปัญหาเรื่องการเป็นผู้มีสิทธิฟ้องคดีในเรื่องสิทธิของธรรมชาติและถือได้ว่าเป็นกฎหมายต้นแบบของการกำหนดผู้แทนแห่งสิทธิ (Legal Representative) ในอันที่จะใช้สิทธิแทนธรรมชาติ และหลังจาก Endangered Species Act, 1973 ออกมาบังคับใช้ได้ไม่นานกระบวนการทศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางก็เริ่มแผ่ขยายแนวคิดจนเริ่มได้รับการยอมรับมากขึ้นทั้งกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ และกฎหมายของประเทศต่างๆ หลายประเทศ เช่น ในปี ค.ศ. 2006 เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของ “สิทธิ” เมื่อ Tamaqua Borough ในเขต Schuylkill County, Pennsylvania ได้ตราเทศบัญญัติท้องถิ่น (Local Ordinance) รับรองสิทธิของระบบนิเวศทางธรรมชาติและชุมชนทางธรรมชาติหลังจากเทศบัญญัติฉบับแรกผ่านและมีผลบังคับใช้ก็ยังมีกรรับรองกฎหมายระดับท้องถิ่นอีกหลายแห่งเช่น

(1) รัฐเพนซิลเวเนีย (Pensylvania, U.S.A.) มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติ ได้แก่

(1.1) เทศบัญญัติเลขที่ 838 ของเขตเทศบาลบอลด์วิน รัฐเพนซิลเวเนีย (Ordinance No. 838 of Borough of Baldwin, Pensylvania, U.S.A.)

(1.2) เทศบัญญัติเลขที่ 1017 ของเขตเทศบาลฟอเรสต์ฮิลล์ รัฐเพนซิลเวเนีย (Ordinance No. 1017 of Borough of Forest Hills, Pennsylvania, U.S.A.)

(1.3) เทศบัญญัติเลขที่ 2008-2 ของเมืองมาฮานอย ในชุลล์คิลเคาน์ตี รัฐเพนซิลเวเนีย (Ordinance No. 2008-2 of the Township of Mahanoy, Schuylkill County, Pennsylvania, U.S.A.)

(1.4) เทศบัญญัติเลขที่ 2010-0909 ฉบับที่ 2 ของนครพิตสเบิร์ก รัฐเพนซิลเวเนีย (File #: 2010-0909, Version: 2 - Ordinance supplementing the Pittsburg Code, Title Six, Conduct, Article 1 Regulated Rights and Actions, by adding Chapter 618 entitled Marcellus Shale Natural Gas Drilling.) เป็นเทศบัญญัติเพื่อเพิ่มเติมบทที่ 618 ว่าด้วยการขุดเจาะก๊าซธรรมชาติในแหล่งมาร์เซลลัสเชลเข้าในประมวลกฎหมายของนครพิตสเบิร์ก หมวดที่ 6 มาตรา 1

(1.5) เทศบัญญัติเลขที่ 2006 ของเขตเทศบาลทามาควา ในชุยล์คิลเคาน์ตี รัฐเพนซิลเวเนีย (Ordinance No. 612 of 2006, Tamaqua Borough, Schuylkill County, Pennsylvania, U.S.A.)

(1.6) เทศบัญญัติเลขที่ 659 ของเขตเทศบาลเวสต์โฮมสเตด รัฐเพนซิลเวเนีย (Ordinance No. 659 of West Homestead Borough, Pennsylvania, U.S.A.)

(2) รัฐโอไฮโอ (Ohio, U.S.A.) ได้แก่

(2.1) เทศบัญญัติเลขที่ 115-12 ของนครบรอดวิวไฮท์ รัฐโอไฮโอ (Ordinance No. 115-12 of Broadview Heights City, Ohio, U.S.A.)

(2.2) เทศบัญญัติเลขที่ 2012-17 ของหมู่บ้านเยลโลสปริงส์ รัฐโอไฮโอ (Ordinance No. 2012-17 of Yellow Springs Village, Ohio, U.S.A.)

(3) รัฐเวอร์จิเนีย (Virginia, U.S.A.) ได้แก่

(3.1) เทศบัญญัติที่ผ่านการรับรองโดยสภาเมืองฮาลิแฟกซ์รัฐเวอร์จิเนีย ในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2008 (Ordinance approved at a regular meeting and public hearing of the Council of the Town of Halifax, Virginia, held on February 7, 2008) เพื่อเปลี่ยนแปลงแก้ไขประมวลกฎหมายของเมืองฮาลิแฟกซ์ โดยเพิ่มเติมมาตรา 7

(4) รัฐนิวเม็กซิโก (New Mexico, U.S.A.) ได้แก่

(4.1) เทศบัญญัติเลขที่ 2013-01 ของโมราเคาน์ตี รัฐนิวเม็กซิโก (Ordinance No. 2013-01 of Mora County, New Mexico, U.S.A.)

(5) รัฐแมริแลนด์ (Maryland, U.S.A.) ได้แก่

(5.1) เทศบัญญัติเลขที่ 2011-01 ของเมืองเมาเท่นเลคพาร์ก รัฐแมริแลนด์ (Ordinance No. 2011-01 of the Town of Mountain Lake Park, Maryland, U.S.A.)

(6) รัฐนิวแฮมป์เชียร์ (New Hampshire, U.S.A.) ได้แก่

(6.1) เทศบัญญัติที่ผ่านการรับรองโดยสภาเมืองนอตติงแฮมรัฐนิวแฮมป์เชียร์ ในวันที่ 15 มีนาคม 2008 (Nottingham Water Rights & Self Government Ordinance As Amended and Approved at Town Meeting, March 15, 2008)

(7) รัฐแคลิฟอร์เนีย (California, U.S.A.) ได้แก่

(7.1) เทศบัญญัติเลขที่ 2421 (CCS) ของเมืองซานตาโมนิกา รัฐแคลิฟอร์เนีย (Ordinance No. 2421 (CCS) of Santa Monica, California, U.S.A.)

นอกจากที่กล่าวมาข้างต้นยังมีกฎหมายระดับท้องถิ่นในสหรัฐอเมริกาอีกจำนวนหลายท้องถิ่นที่ให้การรับรองสิทธิของธรรมชาติแล้วซึ่งน่าจะเป็นประเด็นวิจัยต่อไปนอกจากนี้การวิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึก ทางสื่อ email Mrs. Shannon Biggs แกนนำที่ทำงานระดับนานาชาติที่มีส่วนร่วมใน

การผลักดันปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณี ค.ศ. 2010 ในเวทีสหประชาชาติและแกนนำในการผลักดันเคลื่อนไหวสิทธิของธรรมชาติในแถบอเมริกาใต้และสหรัฐอเมริกาในการผลักดันให้เกิดการยอมรับสิทธิของธรรมชาติในระดับท้องถิ่นของสหรัฐอเมริกาได้ให้สัมภาษณ์ว่า “ขณะนี้ในสหรัฐอเมริกาได้มีการเคลื่อนไหวให้มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติต่อไปเรื่อย ๆ โดยในปัจจุบันมีมากกว่า 140 ท้องถิ่นที่กำลังเคลื่อนไหวเพื่อให้มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติ และให้ความสำคัญต่อการเคลื่อนไหวในระดับรากหญ้าโดยเชื่อว่าจะนำไปสู่การยอมรับสิทธิของธรรมชาติในระดับรัฐต่อไป (Shannon Biggs, สัมภาษณ์ทาง Email, August 2017) นอกจากนี้ก็พบว่ามีการรับรองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณีไว้ในกฎหมายระดับมลรัฐ ได้แก่ รัฐโคโลราโด สหรัฐอเมริกา โดยเมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2014 รัฐโคโลราโดได้บัญญัติรับรองสิทธิของธรรมชาติในกฎหมายระดับมลรัฐ โดยได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมธรรมนูญแห่งรัฐส่วนที่ 2 มาตรา 32 ไว้ในธรรมนูญแห่งรัฐโคโลราโด นอกจากกฎหมายระดับมลรัฐตามที่กล่าวมา ได้มีการฟ้องคดีในรัฐโคโลราโดสหรัฐอเมริกาในนามธรรมชาติ ได้แก่ คดี Colorado River v. Colorado ที่แม่น้ำ Colorado River เป็นโจทก์ฟ้องรัฐโคโลราโดเพื่อให้ศาลรับรู้ถึงสิทธิของแม่น้ำและรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมาย (Personhood) ให้แก่แม่น้ำโคโลราโดอีกด้วย

นอกจากการยอมรับกระบวนการทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางในมลรัฐต่าง ๆ ของสหรัฐอเมริกาตามที่กล่าวมาข้างต้นแล้วในกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศมีการแสดงออกถึงการยอมรับกระบวนการทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางอย่างเป็นทางการยอมรับถึงความมีอยู่จริงของสิทธิตามธรรมชาติหรือแม่ธรณี โดยเมื่อปี ค.ศ. 2010 มีการประชุมประชาคมโลกว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศและสิทธิของแม่ธรณี ซึ่งจัดขึ้นที่ประเทศโบลิเวียการประชุมประชาคมโลกในครั้งนี้ทำให้เกิดข้อเรียกร้องให้มีการปกป้องธรรมชาติในแบบที่แตกต่าง คือการนำเสนอกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายแบบใหม่และได้รับการยอมรับจากประเทศสมาชิกจนนำไปสู่การรับรองสิทธิปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณี ค.ศ. 2010 (The Universal Declaration of the Rights of Mother Earth, 2010) และประกาศใช้ วันที่ 22 เมษายน ค.ศ. 2010 ซึ่งผู้สนับสนุนปฏิญญานี้มีความมุ่งหวังว่าปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณีนี้จะได้อยู่เคียงข้างปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเพื่อเป็นแนวทางสำหรับอนาคตของมวลมนุษยชาติ นอกจากการรับรองปฏิญญาสากลฉบับนี้แล้วด้วยเหตุที่ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณีเป็นเพียงข้อตกลงร่วมกันของภาคีสหประชาชาติจึงไม่มีผลผูกพันทางกฎหมาย (Non - Legal Binding) กลุ่มผู้สนับสนุนมีความมุ่งมั่นว่าปฏิญญานี้จะเป็นเครื่องมือที่จำเป็นและผลักดันให้มีการสัตยาบันเพื่อจะเป็นข้อผูกพันให้เกิดการปกป้องคุ้มครองสิทธิของแม่ธรณีได้อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม การมีปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณีนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่แสดงถึงการยอมรับในสิทธิของธรรมชาติเกิดขึ้นแล้วในทางระหว่างประเทศสำหรับเบื้องหลังของความพยายามผลักดันให้มีการยอมรับสิทธิของธรรมชาตินี้ขึ้นจากการสัมมนาเชิงลึกด้านการใช้สื่อทาง Email Mr. Cormac Cullinan นักกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมที่มีบทบาทสำคัญในการร่างปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณี ค.ศ. 2010 และเป็นนักกฎหมายที่เคลื่อนไหวผลักดันให้มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณีในหลาย ๆ ประเทศจนสำเร็จ เช่น เอกวาดอร์ โบลิเวีย และสหรัฐอเมริกา เป็นต้น Cullinan ได้ให้สัมภาษณ์ว่า แม้ปฏิญญาสากลฉบับนี้จะมีสถานะเป็นเพียง Soft Law คือไม่มีผลผูกพันทางกฎหมาย (Non -Legal Binding) แต่ก็ได้รับการยอมรับจากสมาชิกหลายประเทศ และมีการเคลื่อนไหวที่จะผลักดันให้มีสถานะทางกฎหมายให้เป็น Hard Law ที่เป็นกฎหมายที่มีสภาพบังคับต่อไป สำหรับผู้วิจัยมีความเห็นว่าเพียงการยอมรับว่าธรรมชาติมีสิทธิจากหลายประเทศที่แม้จะปรากฏในรูปปฏิญญาสากลก็ตามแต่ก็จัดว่าเป็นการวางกรอบกฎหมายที่จะเป็นต้นแบบให้เกิดการนำไปพัฒนาต่อได้ ซึ่งก็พบว่า ประเทศโบลิเวีย และประเทศเอกวาดอร์ ได้นำไปเป็นตัวอย่างในการบัญญัติกฎหมายภายในประเทศ ซึ่งจะเป็นหลักการที่สำคัญ ๆ หลายประการที่สมควรศึกษาเพื่อนำไปสู่การจัดทำร่างกรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติของประเทศไทย

นอกจากที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว การแสดงถึงการยอมรับกระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางด้วยการรับรองสิทธิของธรรมชาติ แม่ธรณี หรือระบบนิเวศในกฎหมายของต่างประเทศบางประเทศมีเกิดขึ้นแล้วในรูปแบบของกฎหมายระดับประเทศ เช่น รัฐธรรมนูญพระราชบัญญัติ กฎหมายระดับมลรัฐ กฎหมายระดับท้องถิ่น นอกจากนั้นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) ก็ได้มีการตัดสินใจที่ยอมรับในสิทธิของธรรมชาติและเป็นที่มาของกฎหมายที่เรียกว่าศาลสร้างหลักกฎหมาย (Judge made law) เพื่อรับรองสิทธิของธรรมชาติอีกด้วยเช่น ประเทศโบลิเวียได้มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติในกฎหมายระดับรัฐธรรมนูญ ได้แก่ รัฐธรรมนูญของเอกวาดอร์ (Constitution of the Republic of Ecuador, 2008) และเมื่อวันที่ 11 เดือนมกราคม ค.ศ. 2017 เม็กซิโก ได้ประกาศว่าเม็กซิโกได้บัญญัติรับรองสิทธิของธรรมชาติไว้ในร่างรัฐธรรมนูญ มาตรา 18 และรัฐธรรมนูญฉบับใหม่จะมีผลบังคับใช้ในเดือนกันยายน ค.ศ. 2018 (Gonzalo De La Rosa, Xochimico, Wikimedia Commons, 2017, Online) และประเทศโบลิเวียได้มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณีไว้ในกฎหมาย 2 ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณี (The Rights of Mother Earth, 2010) หรือเรียกว่า Law 71 และกรอบกฎหมายว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณีกับการพัฒนาแบบองค์รวมเพื่อชีวิตที่ดี ค.ศ. 2012 (Framework Law of Mother Earth and Integral Development for Living Well, 2012) หรือเรียกว่า

Law 300 นอกจากนั้นเมื่อวันที่ 15 มีนาคม ค.ศ. 2017 ประเทศนิวซีแลนด์ได้ตราพระราชบัญญัติชื่อ “Te Awa Tupua (Whanganui River Claims Settlement) Bill – Government Bill 129-2” ได้ประกาศรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมายและสิทธิของแม่น้ำวังกานุย (Whanganui) ประเทศนิวซีแลนด์เป็นแม่น้ำสายแรกของโลกที่ได้รับการรับรองสถานะและสิทธิของแม่น้ำ และมีคำพิพากษารับรองสิทธิของแม่น้ำด้วย

ในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law ที่ศาลสามารถสร้างหลักกฎหมายได้ (Judge Made Law) พบว่าองค์กรที่ใช้อำนาจทางตุลาการ (ศาล) ได้รับการรับรองสิทธิของธรรมชาติไว้ในคำพิพากษา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือในระบบ Common Law เป็นระบบ Precedent ที่คำพิพากษาของศาลจะเป็นแบบอย่างสำหรับคดีอื่นๆ จนกระทั่งเป็นกฎหมายดังที่กล่าวกันว่าศาลสามารถสร้างหลักกฎหมายได้เช่น ศาลนิวซีแลนด์ได้รับการรับรองให้แม่น้ำ Whanganui River เป็นแม่น้ำแห่งแรกของโลกที่ได้รับการยอมรับว่ามีสถานะทางกฎหมาย (Personhood) และแม่น้ำ Whanganui ไม่ใช่ทรัพย์สินของรัฐบาล (Global Alliance on behalf of Author listed below,[online] April, 2017) และต่อมาประเทศอินเดียก็มีคำพิพากษารับรองสิทธิของธรรมชาติ โดยเมื่อวันที่ 22 มีนาคม ค.ศ. 2017 ศาลสูงของอินเดียได้รับการรับรองให้แม่น้ำสองสาย ได้แก่ Ganga River และ Yamuna River มีฐานะว่ามีสิทธิตามกฎหมายเช่นเดียวกับบุคคล และศาลได้แต่งตั้งผู้พิทักษ์ให้เป็นตัวแทนตามกฎหมายของแม่น้ำเหล่านี้ และพลเมืองสามารถยื่นเรื่องร้องเรียน (ฟ้อง) ในนามของแม่น้ำได้ และศาลยังกำหนดให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการที่มีหน้าที่ดูแลและปกป้องรักษาแม่น้ำ (Mari Margil, India Court Declares Personhood for Ganga and Yumana Rivers”, 2017, www.celdf.org) และต่อมาในเดือนเมษายน ค.ศ. 2017 ศาลสูงของอินเดียก็ได้รับการรับรองสถานะบุคคลตามกฎหมาย (Legal personhood) ให้แก่ธรรมชาติที่เป็นต้นน้ำในแถบเทือกเขาหิมาลัย เช่น ทะเลสาบหลายแห่ง ป่า น้ำตก และธารน้ำแข็ง Gangotri and Yamunotri glaciers ที่เป็นต้นน้ำของแม่น้ำคงคา (Ganga River) และแม่น้ำยมนา (Yanuna River) (Online, 2017) และในปี ค.ศ. 2014 CELDF: Community Environmental Legal Defense Fund เดินทางไปที่ Rishikesh ใน Uttarakhand ประเทศอินเดียซึ่งเป็นพันธมิตรกับ Global WASH Alliance-India และ Ganga Action Parivar ได้มีการเคลื่อนไหวให้มีการรับรองสิทธิของแม่น้ำโดยมีการร่างกฎหมายระดับพระราชบัญญัติชื่อ Ganga River Rights Act ซึ่งพระราชบัญญัตินี้จะตระหนักถึงสิทธิของแม่น้ำและประชาชนชาวอินเดียที่จะดำรงอยู่ในระบบนิเวศของแม่น้ำที่มีสุขภาพดี แต่อย่างไรก็ตาม กฎหมายฉบับนี้ยังไม่ผ่านและตราเป็นพระราชบัญญัติบังคับใช้แต่อย่างใด (CELDf, 2017, Online)

สาธารณรัฐโคลัมเบีย ไม่ได้บัญญัติกฎหมายรับรองสิทธิของธรรมชาติเป็นลายลักษณ์อักษร แต่แนวคิดในการรับรองสิทธิของธรรมชาติก็แผ่ขยายไปถึงโคลัมเบีย ดังปรากฏในคำ

พิพากษาของศาลสูงที่พิพากษาวาง หลักการที่สำคัญไว้ 2 ประการ กล่าวคือ 1) ศาลได้วางหลักไว้ว่า “แม่น้ำเป็นประธานแห่งสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครอง” 2) ในคำพิพากษาได้มีคำวินิจฉัยในเชิง ประเด็นโลกทัศน์ทางกฎหมายว่า “ประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาแม่น้ำได้รับการปฏิบัติโดยมีสถานะเป็น “ทรัพย์สิน” เหมือนเช่นผู้หญิง ชนพื้นเมือง และทาสก็เคยได้รับการปฏิบัติและ 3) กฎหมาย สิ่งแวดล้อมภายใต้ระบบที่เห็นธรรมชาติเป็นทรัพย์สินนี้ส่งผลให้สายพันธุ์ ระบบนิเวศลดลงรวมไป ถึงการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศ (Mari Margil, 2017, Online)

นอกจากการรับรองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณีตามที่กล่าวมาข้างต้นยัง ปรากฏว่าในประเทศญี่ปุ่นที่แม้จะยังไม่มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติแต่จากการศึกษาพบว่ามี การยอมรับกระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางซึ่งนักกฎหมายในประเทศนั้นที่เห็นว่า ธรรมชาติควรมีสหิตตามกฎหมาย โดยเห็นได้จากมีการฟ้องร้องคดีให้มีการคุ้มครองสิทธิของ ธรรมชาติ หรือฟ้องคดีในนามธรรมชาติซึ่งปรากฏตามบทความที่ Prof. Katsuhiko Shichinohe อาจารย์มหาวิทยาลัย Khushu สรุปสาระสำคัญได้ว่า ประเทศญี่ปุ่นเริ่มมีการฟ้องคดีเกี่ยวกับสิทธิ ของธรรมชาติมากกว่า 50 ปีแล้ว และมีการ “ฟ้องคดีแทนธรรมชาติ” มากที่สุดกว่า 30 คดี เริ่มฟ้องคดี โดยอ้างสิทธิของธรรมชาติมาตั้งแต่ ค.ศ. 1986 เป็นต้นมา แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากการฟ้อง คดีแทนธรรมชาติของประเทศญี่ปุ่นแล้ว แม้ว่าจะมีการฟ้องคดีแทนธรรมชาติมานานร่วม 30 ปี (เริ่มปี 1986) และกล่าวได้ว่าเป็นประเทศที่มีการฟ้องคดี “แทนธรรมชาติ” มากที่สุดใน ประวัติศาสตร์ แต่ศาลได้พิพากษาฟ้องทั้งหมด ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ใช้ ระบบ Civil Law ซึ่งโดยหลักของการใช้สิทธิในการฟ้องคดีในระบบกฎหมาย Civil Law จะต้อง มีกฎหมายบัญญัติรับรองสิทธิ หรือเป็นกรณีที่ถูกโต้แย้งสิทธิตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ หากไม่มี กฎหมายบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรย่อมไม่อาจเป็นผู้เสียหายทั้งทางนิติบัญญัติและทางพฤตินัยได้ พิจารณาได้จาก คำพิพากษาที่น่าสนใจของประเทศญี่ปุ่น “ในคดีกระต่ายดำอามามิโนคุโระ” ที่ศาล วินิจฉัยในคดีนี้ว่า 1) กระต่ายไม่ถือว่าเป็นผู้มีสิทธิในการฟ้องคดี 2) กลุ่มองค์กรและปัจเจกบุคคลก็ ไม่มีสิทธิเป็นผู้ฟ้องคดีเช่นเดียวกัน โดยศาลให้เหตุผลว่า “ระบบกฎหมายประเทศญี่ปุ่นได้จำกัด สิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคลและปัจเจกบุคคลไว้ แม้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะถือว่าเป็นสิ่งที่มี คุณค่าต่อมนุษยชาติ แต่ประเพณีการมีสิทธิฟ้องคดีของบุคคลธรรมดา นิติบุคคล ต้องเป็นไปตาม กฎหมาย ประกอบกับเมื่อพิจารณาจากกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ไม่มีบทกฎหมายใดที่กล่าวถึงการฟ้อง คดีแทนธรรมชาติ การที่ผู้ฟ้องคดีทั้งหลายโดยอ้างสิทธิของธรรมชาตินั้นอาจยอมรับทางกฎหมาย ได้ว่า เนื่องจากมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ดังนั้น การทำลายธรรมชาติอาจได้รับการยอมรับ ทางกฎหมายก็เป็นได้ ทั้งนี้ องค์กรด้านสิ่งแวดล้อมจะต้องเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการคุ้มครองและ รักษาสิ่งแวดล้อมให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในสังคม และทำให้เห็นว่าการฟ้องคดีโดยปัจเจกบุคคล

และนิติบุคคลแทนชนชาตินั้น ยังคงเป็นประเด็นปัญหาซึ่งทุกคนต้องช่วยกันคิดช่วยกันแก้ไข เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีต่อไป”

กระบวนการที่สนธิเริ่มได้รับการยอมรับจากหลาย ๆ ประเทศอย่างเป็นรูปธรรมด้วยการออกกฎหมายรับรองสิทธิของชนชาติ ระบบนิเวศและในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law ศาลก็ได้สร้างหลักกฎหมายรับรองสิทธิของชนชาติเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ก็ยังมีกรณีการแสดงออกถึงการยอมรับกระบวนการที่สนธิในระดับที่มีเคลื่อนไหวแนวคิด มีการร่างกฎหมาย เช่น มลรัฐในสหรัฐอเมริกาที่อยู่ระหว่างร่างกฎหมายท้องถิ่นกว่า 140 เทศบาล (Shannon Biggs, In-depth Interview, 2017) และบางประเทศก็ประกาศใช้กฎหมายนั้นแล้วและอยู่ระหว่างกฎหมายมีผลบังคับใช้ เช่น รัฐโคโลราโด เม็กซิโก เป็นต้น ส่วนทางภูมิภาคเอเชียพบว่า ประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศจะไม่ค่อยประสบความสำเร็จในทางคดีเนื่องจากศาลยกฟ้องด้วยเหตุผลว่า “ไม่มีกฎหมายให้สิทธิชนชาติฟ้องร้องคดี” ผู้วิจัยเห็นว่าเนื่องจากประเทศญี่ปุ่นใช้ระบบกฎหมาย Civil Law ซึ่งในระบบกฎหมายนี้การใช้สิทธิทางศาลหรือการฟ้องร้องคดีต้องเป็นผู้เสียหายตามกฎหมายและต้องมีกฎหมายบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรรับรองคุ้มครองสิทธิเสียก่อน แต่อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์เชิงลึกทนายความของประเทศญี่ปุ่นที่มองว่า “แม้กฎหมายจะไม่เอื้อต่อการคุ้มครองชนชาติแต่ในมุมมองของนักกฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศญี่ปุ่นเห็นว่าชนชาติมีสิทธิและมีการเคลื่อนไหวถึงการยอมรับสิทธิของชนชาติด้วยการฟ้องร้องคดีในนามชนชาติมาเป็นเวลานานกว่าครึ่งศตวรรษและปัจจุบันก็ยังคงเคลื่อนไหวเพื่อให้ชนชาติได้รับการรับรองสิทธิในทางกฎหมายต่อไป” (Naoki Ikeda, ประธานของ JELF เป็นองค์กรเครือข่ายระดับประเทศ (NGO) โดยทนายความที่ทำงานเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมโดยใช้ความรู้และวิธีการทางกฎหมาย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 มีสมาชิกประมาณ 460 คนใน 47 เขตการปกครอง

นอกจากนี้ยังมีแนวความคิดที่กล่าวถึงกระบวนการที่สนธิที่ผิดพลาดว่า “ประวัติศาสตร์ของการละเมิดสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมาของชาวญี่ปุ่นเกิดจากสมมติฐานและวัฒนธรรมแบบตะวันตกที่ปรากฏตัวอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชนชาติกับวัฒนธรรมที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงทัศนคติและวัฒนธรรมที่ชาวเอเชียมีต่อชนชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการทางเศรษฐกิจและสังคมที่ทำให้เกิดการผสมผสานระหว่างปรัชญาและการเมืองการปกครอง ซึ่งแต่เดิมญี่ปุ่นมีพื้นฐานของวัฒนธรรมที่เกื้อกูลเคารพสืบทอดต่อกันมาทางปรัชญาดังปรากฏให้เห็นจากพิธีกรรมและการดำรงชีวิตที่เป็นจริยธรรมด้านสิ่งแวดล้อมอยู่ในธรรมเนียมปฏิบัติ และชี้ให้เห็นว่าหลายศตวรรษในญี่ปุ่นมีการสะท้อนความคิดเกี่ยวกับปรัชญาของพระพุทธศาสนาและปรัชญาของการอยู่ร่วมกันกับชนชาติปรากฏให้เห็น เช่นมีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์บางแห่งในการประกอบพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการเคารพธรรมชาติ แต่ปัจจุบันเนื้อหาความสัมพันธ์ของผู้คนกับธรรมชาติ

เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากตามรูปแบบและการใช้งานมากกว่าการคำนึงถึงความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศ (Kyoto Journal, 2017, Online)

2.3 ปัญหาอุปสรรค ข้อจำกัด สถานภาพของกลไกทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง

จากการศึกษาพบว่าสถานภาพของกลไกทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ (Paradigm Shift) มีปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัด ดังนี้

1) ปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัดสถานภาพของกลไกทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางในมิติทางด้าน “วัฒนธรรมแห่งสิทธิ”

ปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัดสถานภาพของกลไกทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางในมิติทางด้าน “วัฒนธรรมแห่งสิทธิ” มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการบังคับใช้สิทธิในทางกฎหมาย เนื่องจากการรับรองสิทธิของธรรมชาติ แม้ธรณี ระบบนิเวศ ถือได้ว่าเป็นการนำเสนอสิทธิในบริบทใหม่ที่อยู่นอกเหนือกรอบคิดหรือกรอบวัฒนธรรมแห่งสิทธิที่สังคมคุ้นเคยและเข้าใจ

ในประวัติศาสตร์แห่งสิทธิหากกล่าวถึง “สิทธิ” สังคมมนุษย์รวมถึงนักกฎหมายจะคุ้นเคยถึงสิทธิต่าง ๆ ที่เป็นสิทธิของมนุษย์เท่านั้นแม้โลกทัศน์ของบรรพบุรุษที่มีแนวคิดแบบ Eco-centric ที่ให้การเคารพธรรมชาติส่งผลต่อแนวคิดในทางปรัชญากฎหมายธรรมชาติที่ยืนยันถึงสิทธิตามธรรมชาติมาโดยตลอดและแนวคิดนี้ก็มีเคยถูกลบเลือนหายไปเพราะในที่สุดมนุษย์ก็ต้องยอมรับความเป็นจริงว่ากฎธรรมชาติ กฎจักรวาลนั้นมีอยู่จริงและเป็นสิ่งที่มนุษย์ควบคุมไม่ได้แต่ตรงกันข้ามกฎธรรมชาติ กฎจักรวาลนั้นควบคุมการดำรงอยู่ของสรรพชีวิตและสรรพสิ่งที่อยู่ในระบบนิเวศโลกนี้อย่างสอดคล้องกลมกลืน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแนวคิดการยอมรับสิทธิตามธรรมชาติของสำนักกฎหมายธรรมชาติจะมีความเป็นสากลที่ได้รับการยอมรับมายาวนาน แต่จากการสำรวจประวัติศาสตร์แห่งสิทธิพบว่าในการยืนยันถึงความมีอยู่จริงของหลักกฎหมายธรรมชาติให้ปรากฏเป็นรูปธรรมในทางกระบวนการนิติบัญญัติ เช่น สิทธิพลเมือง สิทธิสตรี ทาส คนผิวดำ และคุณูปการที่ทรงคุณค่ายิ่งของหลักการที่ยืนยันสิทธิตามธรรมชาติของสำนักกฎหมายธรรมชาติก็คือสิทธิมนุษยชน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็น “สิทธิของมนุษย์” เท่านั้น แต่เมื่อจริยธรรมของนักกฎหมายสายนี้ขยายครอบคลุมไปถึงธรรมชาติก็เริ่มปรากฏให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมของการรับรองสิทธิของสรรพชีวิต และสรรพสิ่งนอกเหนือจากมนุษย์ เช่น สิทธิสัตว์ และต่อมาก็ขยายมาถึงการรับรองสิทธิของธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในแง่ของการยอมรับกระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางอย่างเป็นรูปธรรมโดยพิจารณาในมิติของกฎหมายลายลักษณ์อักษรหรือหลักกฎหมายที่ศาลสร้างขึ้นมายอมรับและรับรองสิทธิของธรรมชาติกระบวนทัศน์นี้ก็ถือว่าเป็นกระบวนทัศน์ใหม่

(Paradigm Shift) ที่เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสกระบวนทัศน์หลักแบบ Anthropocentric ที่มีบทบาทอย่างมากส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมสิทธิของมนุษย์ในช่วง 4 ศตวรรษจึงนับว่าเป็นอุปสรรคที่กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางจะได้รับการยอมรับของคนสังคมมนุษย์ที่เป็นสังคมของการบริโภคนิยมและเป็นสังคมแห่งสิทธิที่เรียกร้องสิทธิเพื่อตัวมนุษย์เป็นหลัก

ในการศึกษาเรื่องสิทธิของธรรมชาติเพื่อให้มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติในประเทศไทยนี้มีความจำเป็นที่จะต้องปรับทัศนคติทางกฎหมายของคำว่า “สิทธิ” เสียก่อน กล่าวคือเมื่อกล่าวถึงความหมายของ “สิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณี” ผู้วิจัยเห็นว่าเราไม่อาจนิยามคำว่า “สิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณี” ภายใต้อำนาจตามกฎหมายภายใต้แบบแผนที่นักกฎหมายคุ้นชินและเข้าใจมาโดยตลอดจากความรู้ความเข้าใจในมิติของกฎหมายภายใต้โลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่ดำเนินมากกว่า 3 ศตวรรษ เพราะเมื่อกล่าวถึงคำว่า “สิทธิ” ตามทัศนะที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ย่อมหมายถึง อำนาจหรือผลประโยชน์ที่ได้รับการรับรองและคุ้มครองตามกฎหมาย ได้แก่ สิทธิที่เป็นสิทธิของบุคคล สิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สิน สิทธิพลเมือง หรือสิทธิทางการเมือง เป็นต้น ดังนั้น ก่อนที่จะอธิบายความหมายของสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณี จำเป็นต้องเข้าใจ “สิทธิ” ในบริบทใหม่ที่มีวัตถุประสงค์ในการคุ้มครอง “สรรพสิ่ง” มิใช่สิทธิที่นักกฎหมายคุ้นเคย

คำว่า “สิทธิ” ตามทัศนะที่มีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางเป็นเรื่องที่อยู่นอกกรอบคิดของนักกฎหมายที่มีทัศนะแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กรอบคิดของนักกฎหมายหรือการปกครองแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางมีขอบเขตที่จำกัดอยู่เพียงเรื่องมนุษย์เท่านั้น Christopher Stone นักกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมที่มีชื่อเสียงของสหรัฐอเมริกาผู้เขียนหนังสือ “Should Trees Have Standing? Law, Morality, and the Environment” ตระหนักถึงเรื่องนี้ดี หนังสือของเขาจึงเริ่มต้นด้วยตอนที่มิชื่อ่ว่า “คิดถึงสิ่งที่ไม่ควรคิดไม่ถึง” (The Unthinkable) นอกจากนี้ Cullinan นักกฎหมายสิ่งแวดล้อมผู้มีบทบาทอย่างมากในการร่างและผลักดันปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณี ได้แสดงความเห็นในประเด็นนี้เช่นกันในหนังสือ “Wild Law : A manifesto for earth justice” เขาอธิบายโดยใช้ภาพเปรียบเทียบว่า “หากระบบกฎหมายและการเมืองเป็นรูปภาพที่แขวนอยู่บนผนัง แนวคิดของเราเกี่ยวกับกฎหมายและสังคมก็เป็นเหมือนกรอบรูป ส่วนใหญ่แล้วเมื่อมองรูปภาพเรามักมองไม่เห็นกรอบหรือผนัง แม้มันจะอยู่ตรงนั้นก็ตาม กรอบรูปเป็นตัวกำหนดขอบเขตสายตาและความเข้าใจของเราต่อสังคม” โดยยกตัวอย่างว่า “แนวคิดที่ว่าเราควรให้สิทธิทางกฎหมายแก่สัตว์ไม่ล่อยประสบความสำเร็จนักในศาลของสหรัฐอเมริกา แม้จะมีการณรงค์และแม้จะได้รับการสนับสนุนจากนักกฎหมายหลายคน หนึ่งในเหตุผลคงไม่ใช่เพราะฝ่ายตุลาการไม่ใส่ใจสัตว์ แต่น่าจะเป็นเพราะตอนที่สังคมคือประเทศสหรัฐอเมริกาถูกสถาปนาขึ้น ซึ่งเปรียบได้กับตอนที่รูปภาพอันเป็นระบบ

กฎหมายและการเมืองของประเทศนี้ถูกวาดขึ้น สัตว์ทั้งหลายอยู่นอกกรอบรูป ซึ่งส่งผลให้การรับรองว่าสัตว์ควรได้รับการปฏิบัติในแบบเดียวกับมนุษย์นั้นค้านกับระบบกฎหมายทั้งหมด และในความเป็นจริงแล้วสำหรับคนจำนวนมากมันเป็นสิ่งที่ไม่มีใครคิดออก เพราะมันอยู่นอกกรอบและจะอยู่อย่างนั้นไปจนกว่าแนวคิดของสังคมอเมริกันจะได้รับการวางกรอบใหม่ (Reframed)” (Cormac Cullinan, 2002, pp.57-58)

Thomas Berry กล่าวว่า ปกติเมื่อเราคิดถึงคำว่า “สิทธิ” เรามักจะนึกถึงสิทธิของมนุษย์ แต่ปรัชญาของนิติศาสตร์โลก (Earth Jurisprudence) ที่มีพื้นฐานแนวคิดที่เชื่อว่า ดาวเคราะห์ดวงนี้และสิ่งมีชีวิตทุกเผ่าพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนดาวเคราะห์นี้ล้วนมีสิทธิ และสิทธิที่ว่ามันได้มาด้วยเหตุผลที่มันดำรงอยู่บน โลกนี้ในฐานะสมาชิกที่เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบทั้งหมดของชุมชนโลก (Earth Community) แต่การดำเนินกิจกรรมของมนุษย์ในเวลานี้ได้รับการอุปถัมภ์ค้ำชูและปกป้องจากสถาบันด้านกฎหมายและสถาบันทางการเมืองตามแนวคิดที่ใช้เกณฑ์มนุษย์เป็นศูนย์กลาง แต่แทบไม่ได้ปกป้องคุ้มครองอย่างใดเลยต่อสิ่งมีชีวิตรูปแบบอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์ สิ่งที่มีมนุษย์จะต้องทำก็คือปรับเปลี่ยนระบบความยุติธรรมรูปแบบใหม่ที่ทำให้การตระหนัก ขอมรับ และให้เกียรติแก่โลกใบนี้ และสิ่งมีชีวิตทุกเผ่าพันธุ์ ดังนั้น วิธีการก็คือต้องก้าวออกนอกกรอบที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางและเขียนกรอบใหม่ ซึ่งไม่ได้หมายความว่าต้องทิ้งกรอบคิดแบบมนุษย์ แต่หมายถึงการหันมาตระหนัก ขอมรับฟังมิติบางด้านของความคิดที่ปกติมนุษย์แทบไม่ได้สนใจเลยแม้แต่น้อย Thomas Berry กล่าวต่อไปว่า การเขียนกรอบใหม่ยังขยายขอบเขตไปสู่การใช้ภาษา เมื่อมนุษย์ก้าวออกสู่ภายนอกกรอบคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางได้แล้ว ก็จะต้องเผชิญกับความท้าทายในการสื่อสารถึงสิ่งที่เราคิดออกมา เบอร์รี่กล่าวว่า เรายังมีภาษาไม่เพียงพอสำหรับสื่อสารความจริงของเอกภพและดาวเคราะห์ดวงนี้เพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจ และเมื่อก้าวถึงคำว่า “สิทธิ” เรามักจะนึกถึงแต่สิทธิของมนุษย์ แต่ “สิทธิ” ในบริบทใหม่ที่เปลี่ยนไปจากเดิมที่ถูกกำหนดจากธรรมชาติของการดำรงอยู่ “แม่น้ำก็มีสิทธิของแม่น้ำ” หรือ “ปลาก็มีสิทธิของปลา” สิทธิทุกชนิดจึงต้องมีลักษณะที่จำเพาะเจาะจงที่เป็นไปตามสิ่งมีชีวิตในแต่ละพันธุ์ และต้องอยู่ภายในขอบเขต ยกตัวอย่างเช่น แมลงตัวหนึ่งย่อมไม่จำเป็นต้องมีสิทธิแบบเดียวกับปลาตัวหนึ่ง และ Thomas Berry ได้อธิบายและจำแนกความต่างและบทบาทของสิทธิ ไว้ในบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิสำหรับดาวเคราะห์โลก (ดูรายละเอียดในบทที่ 2)

สิ่งที่ปัญหาก็คือในปัจจุบันยังคงติดขัดอยู่กับแนวคิดมิดิเดิมคือมิดิที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ดังนั้นจึงคงต้องใช้ระยะเวลาที่จะสร้างความตระหนักรู้ถึงการยอมรับสิทธิของธรรมชาติในมิติของการมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง

2) ปัญหา อุปสรรค ในมิติทางด้าน “จริยธรรมด้านสิ่งแวดล้อม”

จริยธรรมเป็นประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับการยอมรับคุณค่าของโลก ธรรมชาติ (Earth Communities) เพราะตราบไคที่จริยธรรมของมวลมนุษยชาติรวมถึงจริยธรรมทางกฎหมายยังถูกรอบงำด้วย Anthropocentrism Approach ตราบนั้นการรับรู้และยอมรับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในบริบทของจริยธรรมเชิงนิเวศก็ยังคงติดกรอบอยู่แต่กำหนดให้ธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุหรือทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อประโยชน์ของมนุษย์เท่านั้น ด้วยกรอบคิดเช่นนี้การทำร้ายธรรมชาติจึงไม่เป็นประเด็นจริยธรรม และเมื่อไม่เป็นประเด็นจริยธรรมก็ไม่ใช่ว่าประเด็นที่จะนำไปสู่การรับรู้และรับรองสิทธิของธรรมชาติ หรือแม้หากมีการรับรองสิทธิของธรรมชาติแล้วแต่จริยธรรมของสังคมมนุษย์ยังไม่ขยายครอบคลุมไปถึงสิทธิของธรรมชาติย่อมก่อให้เกิดปัญหาในการบังคับใช้สิทธิของธรรมชาติอย่างแน่นอน

ปัญหา อุปสรรคในมิติทางด้าน จริยธรรมด้านสิ่งแวดล้อม” จึงมีความสำคัญที่จะต้องทำการศึกษาวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้เพราะเกี่ยวข้องกับรับรู้ ยอมรับ และรับรองสิทธิของธรรมชาติ โดยตรงจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าประเทศที่มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติให้ความสำคัญกับประเด็นจริยธรรม ตามที่ Rodderick Frazier Nash นักกฎหมายสหรัฐอเมริกากล่าวว่า “การขยายความครอบคลุมของจริยธรรมจะทำให้ธรรมชาติ สรรพสิ่งได้รับการคุ้มครอง” (Rodderick Frazier Nash, 1989) และดูภาพที่ 4.5

ในประเด็นจริยธรรมนี้เมื่อนำไปสู่การสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า Shannon Biggs นักกฎหมายสิ่งแวดล้อมสหรัฐอเมริกาให้ความเห็นว่า จริยธรรมเป็นเรื่องสำคัญมากในการบังคับใช้กฎหมายสิทธิของธรรมชาติ และการบังคับใช้สิทธิของธรรมชาติในกฎหมายระดับท้องถิ่นของรัฐในสหรัฐอเมริกา ก็ยังมีปัญหาในการบังคับใช้อยู่มากพอสมควร

อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์เชิงลึกนักกฎหมายต่างประเทศ ได้แก่ Mr. Cormac Cullinan และ นักกฎหมายโบลีเวีย และนักกฎหมายสหรัฐอเมริกา คำตอบที่ได้มีดังนี้

(1) ปัญหา อุปสรรค ในมิติทางการบังคับใช้กฎหมาย

ปัญหา อุปสรรค ในมิติทางการบังคับใช้สิทธิของธรรมชาติในบริบทของประเทศไทยนั้นยังไม่พบปัญหาเนื่องจากประเทศไทยยังไม่มีมีการรับรองสิทธิของธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์เชิงลึกนักกฎหมายต่างประเทศ ได้แก่ Mr. Cormac Cullinan นักกฎหมายระดับสากล นักกฎหมายโบลีเวีย และนักกฎหมายสหรัฐอเมริกา คำตอบที่ได้มีว่า

Mr. Cormac Cullinan นักกฎหมายที่บทบาทในการผลักดันปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิของแม่ธรณี ค.ศ. 2010 กล่าวว่า การปรับกระบวนการที่ศูนย์ที่ฝังรากลึกมานานต้องแก้ในระดับลึก โดย Cullinan มีทัศนะเช่นเดียวกับที่ Thomas Berry เคยแสดงความคิดเห็นไว้ว่า “กลไกทางกฎหมาย

ต้องออกจากกรอบที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางซึ่งต้องปรับในระดับวัฒนธรรมแห่งสิทธิ” ส่วนนักกฎหมายสหรัฐอเมริกา Shannon Biggs กล่าวว่า การบังคับใช้สิทธิของธรรมชาติในสหรัฐอเมริกา ย่อมมีอุปสรรคซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้เพราะการบังคับใช้กฎหมายในเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ต้องปรับเปลี่ยนในระดับฐานราก แต่อย่างไรก็ตาม พัฒนาการในการบังคับใช้กฎหมายจะดำเนินต่อไป เพราะน่าจะเป็นทางเดียวที่โลกและมนุษย์จะอยู่รอดได้ด้วยการเคารพสิทธิของธรรมชาติ ซึ่งในสหรัฐอเมริกา สิทธิของธรรมชาติกำลังได้รับการยอมรับขยายวงกว้าง ไปเรื่อย ๆ (Shannon Biggs, 2017)

3. การเปรียบเทียบกระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางกับกระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง

3.1 เปรียบเทียบกระบวนทัศน์ 2 สาย

เพื่อให้เกิดความชัดเจนในความแตกต่างระหว่างกระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กับ แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางใน 5 ประเด็น คือ โลกทัศน์ (Worldview) นิติปรัชญา (Philosophy of Law) จริยธรรมทางกฎหมาย (Ethics) กรอบแนวคิด (Conceptual Framework) และ ทฤษฎี (Theory) ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวมาแล้วจะพบถึงความแตกต่าง ดังปรากฏในตารางที่ 4.1 (ดูตารางที่ 4.1)

ตารางที่ 4.1 เปรียบเทียบกระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric - Legal Paradigm) และแบบระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco-centric Legal Paradigm)

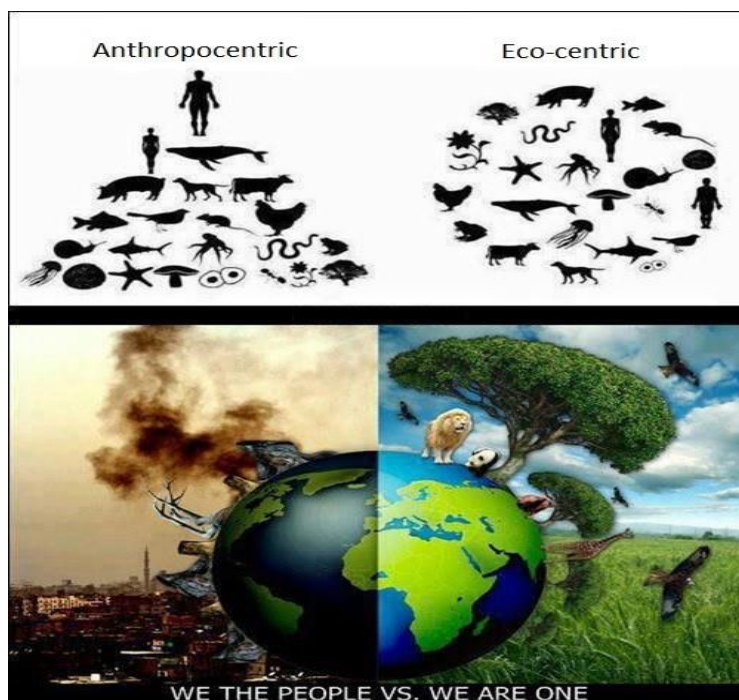
	กระบวนทัศน์ทางกฎหมาย แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric Legal Paradigm)	กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมี ระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco- centric Legal Paradigm)
1) โลกทัศน์ (Worldview)	โลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism)	โลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Eco- centrism)
2) นิติปรัชญา (Philosophy of Law)	สำนักกฎหมายบ้านเมือง (Positive Law)	- สำนักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) - ปรัชญานิติศาสตร์โลก (Earth Jurisprudence)
3) จริยธรรมทางกฎหมาย (Ethics)	จริยธรรมเชิงอรรถประโยชน์ (Utilities Ethics)	จริยธรรมแผ่นดิน (Land Ethic)

	กระบวนทัศน์ทางกฎหมาย แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric Legal Paradigm)	กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมี ระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco- centric Legal Paradigm)
4) กรอบแนวคิด (Conceptual Framework)	- การพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบอ่อน (Weak Sustainable Development) - ไม่ยอมรับแนวคิดบรรพกาลสิทธิ (Paleo Rights of Nature)	- การพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบเข้ม (Strong Sustainable Development) - ยอมรับแนวคิดบรรพกาลสิทธิ (Paleo Rights of Nature)
5) ทฤษฎี (Theory)	- ทฤษฎีสิทธิในสิ่งแวดล้อม (The Environmental Right Theory)	- ทฤษฎีสิทธิของธรรมชาติ (The Theory of Natural Rights) - ทฤษฎีกายา (Gaia Theory) - ทฤษฎีโลกาธิปไตย (Earth Democracy)

ตารางที่ 4.1 แสดงถึงความแตกต่างกันในสาระสำคัญ 5 ประเด็นดังนี้

1) โลกทัศน์ทางด้านสิ่งแวดล้อม

เมื่อเปรียบเทียบโลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กับ โลกทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางจะเห็นได้ว่าโลกทัศน์ทั้ง 2 แบบมีแนวคิดในมิติความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง จากความแตกต่างดังกล่าวผู้วิจัยได้สร้างภาพจำลองที่ 4.1 เป็นภาพจำลองที่แสดงถึงโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติจะเห็นถึงความแตกต่างของความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ กล่าวคือ หากเป็นโลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric Worldview) ภาพซ้ายมือ จะเห็นภาพมนุษย์อยู่เหนือระบบนิเวศทั้งหมด ทำให้สถานภาพของมนุษย์ถูกแยกส่วนออกไปจากระบบนิเวศ มนุษย์จึงเป็นผู้ใช้ประโยชน์และทำลายระบบนิเวศในขณะที่ภาพขวามือ เป็นโลกทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco centric Worldview) จะเห็นภาพมนุษย์อยู่รวมกันกับระบบนิเวศอื่น ๆ หมายความว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ จึงอยู่ร่วมกันพึ่งพาอาศัยและเคารพในสิทธิร่วมกัน (ดูภาพที่ 4.7)

รูปภาพที่ 4.7 โลกทัศน์ทางด้านสิ่งแวดล้อม 2 แบบ (Environmental Worldviews)

ที่มา : ผู้วิจัยโดยดัดแปลงบางส่วนมาจาก Thomas Berry, 2015, Online

ในประเด็นโลกทัศน์ด้านสิ่งแวดล้อมนี้เมื่อนำไปสู่การสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ประชากรสัมภาษณ์ของประเทศไทยไม่ตอบคำถามสัมภาษณ์ในประเด็นนี้ เพราะถือว่าเป็นเรื่องใหม่ สำหรับนักสิ่งแวดล้อมไทยที่ยังไม่พบว่ามีข้อมูลชัดเจนนัก แต่เมื่อนำประเด็นเดียวกันนี้ไปสัมภาษณ์เชิงลึกนักวิชาการสิ่งแวดล้อมญี่ปุ่น โดยทาง email และการได้มีโอกาสไปสัมภาษณ์ด้วยตัวเองที่ กรุงโตเกียวประเทศญี่ปุ่น ได้คำตอบมาว่า แนวคิดแบบ Eco Centric นั้นชาวญี่ปุ่นมีมานานแล้ว เพราะเป็นแนวคิดเช่นเดียวกันชาวบาหลีโด และด้วยเหตุที่ชาวญี่ปุ่นเป็นชนชาติที่อยู่กับธรรมชาติ รัก และเคารพธรรมชาติอย่างมาก เมื่อธรรมชาติถูกทำลายลงไปจึงมีกลุ่มเคลื่อนไหวต่อสู้เรื่อง “สิทธิของธรรมชาติ” มาเป็นเวลายาวนานร่วมครึ่งศตวรรษโดยมีการฟ้องคดีโดยฟ้องในนามธรรมชาติ เป็นโจทก์ แม้จะไม่มีกฎหมายบัญญัติรับรองแต่นักกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมที่เคลื่อนไหวต่อสู้นี้ได้ อิงแนวคิดจริยธรรมแผ่นดินของ Aldo Leopold ที่มีความใกล้เคียงกับแนวคิดพื้นฐานของคนญี่ปุ่นที่ เชื้อในวิถีชีวิตอันเป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติมาตั้งแต่โบราณกาลเรียกว่า “วิถีชีวิตแบบบาหลีโด” ซึ่งคำว่า “บาหลีโด” คำว่า บาหลี หมายถึงนักรบ และคำว่า โด หมายถึง วิถีทางหรือ หลักปฏิบัติดั้งเดิมของวิถีชาмуไรญี่ปุ่นที่ไม่ได้หมายความว่าถึงเฉพาะแต่วิถีแห่งนักรบเท่านั้นแต่ หมายความว่ารวมถึง หลักการ แนวคิด แนวปฏิบัติและจรรยาบรรณของชาวญี่ปุ่นที่เรียกอีกอย่างว่า “วิถีชาмуไรและจรรยาบรรณในแบบญี่ปุ่น และการดำรงชีวิตแบบธรรมชาติ” หลักบาหลีโดนี้เป็นหลัก

ที่ปลูกฝังลงในจิตสำนึกของชาวญี่ปุ่นมายาวนานนับพันปีรุ่นต่อรุ่น ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า วิถีชีวิตบูชาโคกับหลัก Eco centrism มีแนวคิดที่คล้ายคลึงกัน นั่นคือยึดการดำรงชีวิตที่อิงกับธรรมชาติ

กล่าวโดยสรุป ผู้วิจัยเห็นว่า กลุ่มหรือชุดความคิด ชุดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เรียกโดยรวมว่า “กระบวนทัศน์ทางกฎหมาย” นั้น เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบของกระบวนทัศน์ทางกฎหมายทั้ง 5 ประการแล้ว โลกทัศน์เป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดเนื่องจากเป็นหน่วยแรกของชุดความคิดทฤษฎีทั้งหมด ดังนั้น โลกทัศน์จึงเปรียบเสมือนเมล็ดพันธุ์หรือรากฐานของบรรพชาจารย์ (Jurisprudence) คำว่า “บรรพชาจารย์” ศาสตราจารย์ ดร.สุณีย์ มัลลิกะมาลย์ ได้กล่าวไว้ในการทำ Workshop การทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก แก่นักศึกษานิติศาสตร์ดุสิตบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีปทุม ที่ละเชิงเตา โดยได้ให้ความหมายว่า หมายถึง “ศาสตร์ที่สร้างความเป็นธรรมทุกสาขา” ดังนั้น โลกทัศน์จึงเป็นฐานของกลุ่มความคิดแบบ Eco centric ที่สำคัญ ที่จะนำไปสู่การขยายขอบเขตจริยธรรม ปรัชญาทางกฎหมายที่นำไปสู่การผลักดันให้มีการยอมรับและรับรองสิทธิของธรรมชาติหรือสิทธิของแม่ธรณีในที่สุด

2) จริยธรรม

เมื่อเปรียบเทียบจริยธรรมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กับ จริยธรรมแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางจะเห็นได้จริยธรรมภายใต้กระบวนทัศน์ทั้งสองสายมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นของ “ธรรมชาติ” ที่จริยธรรมแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางซึ่งได้แก่จริยธรรมเชิงอรรถประโยชน์ที่มีอุดมการณ์แบบ Anthropos ที่มองเห็นธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุ หรือทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อประโยชน์ของมนุษย์จึงเป็นไปไม่ได้เลยที่จริยธรรมจะขยายครอบคลุมไปถึงธรรมชาติ ซึ่งแตกต่างจากจริยธรรมแผ่นดินอันเป็นจริยธรรมภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่ยกคุณค่าของธรรมชาติว่ามีคุณค่ามาแต่กำเนิดเช่นเดียวกับมนุษย์ ดังนั้น จริยธรรมจึงขยายครอบคลุมไปถึงสรรพสิ่ง ธรรมชาติ ระบบนิเวศ ด้วยจึงกล่าวได้ว่า จริยธรรมมีส่วนสำคัญต่อสิทธิในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จริยธรรมมีความสำคัญต่อ “สิทธิของธรรมชาติ” เพราะหากทราบใดที่จริยธรรมของมนุษย์ยังไม่ขยายความครอบคลุมไปถึงธรรมชาติทราบนั้นธรรมชาติย่อมไม่ได้รับการรับรองให้มีสถานะทางกฎหมาย และแม้หากว่าจะมีการผลักดันของนักกฎหมายหรือคนส่วนหนึ่งให้มีการรับรองสิทธิของธรรมชาติ แต่หากจริยธรรมของมวลมนุษยชาติยังไม่ครอบคลุมไปถึงธรรมชาติ การละเมิดต่อธรรมชาติจึงไม่เป็นประเด็นจริยธรรม ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของนักกฎหมายที่จะยอมรับจริยธรรมเชิงนิเวศและนำไปสู่การผลักดันจริยธรรมเข้าไปในปริมณฑลแห่งปรัชญาทางกฎหมายเพื่อก่อให้เกิดการเคลื่อนไหว พัฒนาและสร้างจริยธรรมใน

สังคมของมวลมนุษยชาติเพื่อก่อให้เกิดการรับรองสิทธิของธรรมชาติให้เป็นรูปธรรม และโดยที่จริยธรรมมีความเชื่อมโยงกับนิติปรัชญาทางกฎหมายอันเป็นหัวใจสำคัญที่นำไปสู่บทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยการรับรองสิทธิ ดังที่จะได้วิเคราะห์ประเด็นนิติปรัชญาในประเด็นถัดไป

3) นิติปรัชญา

เมื่อเปรียบเทียบนิติปรัชญาแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กับ นิติปรัชญาแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางจะเห็นได้ว่าปรัชญาทางกฎหมายของ 2 กระบวนทัศน์มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นการยอมรับถึงความมีอยู่จริงของสิทธิตามธรรมชาติหรือกฎหมายธรรมชาติ เพราะนิติปรัชญาแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางมีแนวคิดอันเป็นหัวใจสำคัญที่ต่อต้านสิทธิตามธรรมชาติหรือกฎหมายธรรมชาติมานานกว่า 3 ศตวรรษแล้วดังนั้นด้วยแนวคิดเช่นนี้จึงไม่มีทางเป็นไปได้เลยที่นักกฎหมายที่ยึดถือแก่นสาระสำคัญของปรัชญากฎหมายบ้านเมืองจะยอมรับถึงความมีอยู่จริงของสิทธิตามธรรมชาติ กฎหมายธรรมชาติ จนนำไปสู่การรับรองสิทธิของธรรมชาติ ระบบนิเวศ ส่วนนิติปรัชญาแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางนั้นก็มิแนวคิดอันเป็นแก่นหรือหัวใจสำคัญที่ยืนหยัดและยอมรับถึงความมีอยู่จริงของสิทธิตามธรรมชาติหรือกฎหมายธรรมชาติมานานกว่า 2 พันปีตั้งแต่สมัยกรีกโบราณมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการรับรอง “สิทธิของธรรมชาติ” (The Rights of Nature) ในมิติทางกฎหมายในที่สุด

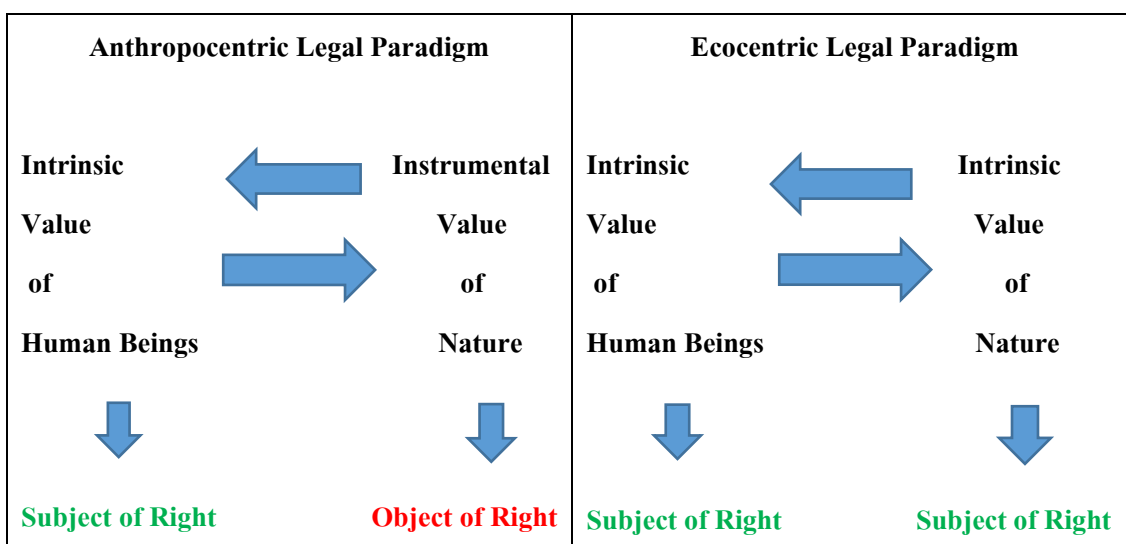
4) แนวคิด

เมื่อเปรียบเทียบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสิทธิของธรรมชาติของกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางกับกระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางพบว่าแนวคิดที่แตกต่างกัน 2 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบอ่อนที่เป็นแนวคิดภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบเข้มแข็งที่เป็นแนวคิดภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศ

5) ทฤษฎี

เมื่อเปรียบเทียบทฤษฎีของกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กับ ทฤษฎีของกระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง จะเห็นได้ว่ากระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางไม่มีทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิของธรรมชาติ สิทธิทางด้านสิ่งแวดล้อมภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางมีเพียง สิทธิในสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นสิทธิในเชิงกระบวนการเท่านั้น ส่วนทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของกระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางมีหลายทฤษฎีด้วยกัน เช่น ทฤษฎีสิทธิของธรรมชาติ ทฤษฎีกายาซึ่งเป็นทฤษฎีวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม ทฤษฎีโลกาธิปไตย (Earth Democracy) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่มีกรอบแนวคิดในการทำงานเดียวกับโลกทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง

ตามที่ได้วิเคราะห์เปรียบเทียบ โลกทัศน์ ปรัชญา จริยธรรม แนวคิดและจะเห็นได้ว่า จุดที่เป็นพื้นฐานหรือหัวใจสำคัญในบรรดาชุดมโนทัศน์ แนวคิด และทฤษฎีทั้งหมดนั้นพื้นฐานสำคัญอันดับแรก ได้แก่ “โลกทัศน์” ที่เป็นเสมือนเมล็ดพันธุ์แห่งธรรมศาสตร์ถูกเพาะบ่มเติบโตขึ้นมาในมโนทัศน์ของมนุษย์ ซึ่งโลกทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมจะส่งผลกระทบต่อปรัชญา จริยธรรม แนวคิด และทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานหรือที่มาของบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้วยกระบวนทัศน์ที่แตกต่างกันตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่งผลกระทบต่อแนวคิดเรื่อง “สิทธิของมนุษย์ กับ สิทธิของธรรมชาติ” ตามที่ผู้วิจัยได้สร้างแผนภูมิที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของกระบวนทัศน์ทั้ง 2 สาย (ดูรูปภาพที่ 4.8)

รูปภาพที่ 4.8 เปรียบเทียบอิทธิพลของกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางกับแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่มีผลกระทบต่อ “สิทธิ”

ภาพที่ 4.8 เป็นการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กับกระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง จะพบถึงอิทธิพลของกระบวนทัศน์ส่งผลกระทบต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมายในประเด็น “สิทธิ” ดังนี้

รูปภาพด้านซ้าย แสดงให้เห็นอิทธิพลของกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่ส่งผลกระทบต่อ “สิทธิ” กล่าวคือ โลกทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่มองเห็นธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุ (Object) ที่มีไว้เพื่อสนับสนุนประโยชน์ของมนุษย์ และมนุษย์เท่านั้นที่มีคุณค่า โดยผลของทัศน์เช่นนี้จึงส่งผลกระทบต่อแนวคิดทางกฎหมาย ได้แก่ นิติปรัชญา จริยธรรม แนวคิด ทฤษฎี และหลักการที่อยู่เบื้องหลังการบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อม โดยผลของกรอบแนวคิดพื้นฐาน (Conceptual Framework) แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางย่อมส่งผล

ต่อบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติในช่วงกว่า 3 ศตวรรษที่ผ่านมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่ยืนอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ของมนุษย์ สิทธิของมนุษย์ และหากแม้ว่าจะมองเห็นความสำคัญของธรรมชาติ ระบบนิเวศก็เป็นการมองเห็นในเชิงมูลค่ามิใช่ในเชิงคุณค่าแต่อย่างใด ด้วยอิทธิพลแบบ Anthropocentric Approach ทำให้การออกแบบกลไกหรือเครื่องมือในเรื่อง สิทธิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก มนุษย์เท่านั้นเป็นผู้มีทรงสิทธิตามกฎหมายในฐานะประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right) ประการที่สอง ธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Right) และประการที่สาม สิทธิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิของมนุษย์ทั้งสิทธิในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและหมายความรวมถึงสิทธิในสิ่งแวดล้อมด้วย

รูปภาพด้านขวา แสดงให้เห็นอิทธิพลของกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่ส่งผลกระทบต่อ “สิทธิ” กล่าวคือ โลกทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่มองเห็นคุณค่าโดยเนื้อแท้ของธรรมชาติ (Intrinsic Value of Nature) ว่ามีคุณค่าเท่าเทียมกับมนุษย์และต่างก็มีสิทธิดำรงอยู่อย่างกลมกลืน เกื้อหนุนและค้ำจุนกัน ด้วยทัศนคติที่แสดงถึงความสัมพันธ์เช่นนี้จึงส่งผลกระทบต่อแนวคิดทางกฎหมาย ได้แก่ จริยธรรมทางกฎหมายที่ขยายความครอบคลุมไปถึงสรรพสิ่งอื่นที่มีชีวมมนุษย์ และด้วยจริยธรรมเช่นนี้ของนักกฎหมายสำนักปรัชญากฎหมายธรรมชาติที่ยอมรับถึงความมีอยู่จริงของสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right) ดังนั้น แนวคิดแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco - centric Approach) ส่งผลต่อการสร้างกลไกทางกฎหมายที่กำหนดให้มีชีวมมนุษย์เท่านั้นที่เป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมาย แต่ธรรมชาติ ระบบนิเวศก็เป็นผู้ที่มีสิทธิตามกฎหมายในฐานะประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right) มีความสามารถตามกฎหมาย (Legal Standing) และได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายโดยตรงทั้งในประเด็น การเป็นผู้ทรงสิทธิ ผู้เสียหาย รวมถึงการเยียวยาความเสียหายด้วย

กล่าวโดยสรุป เมื่อกล่าวถึงคำว่า “สิทธิ” หมายถึง อำนาจหรือผลประโยชน์ที่ได้รับการคุ้มครองและรับรองตามกฎหมาย หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า “สิ่งใดมีสิทธิสิ่งนั้นย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย” และด้วยตรรกะพื้นฐานเช่นนี้ทำให้เห็นอย่างชัดเจนว่ากฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางอันเป็นกระบวนทัศน์สายหลักทั้งในระดับสากลและกฎหมายภายในประเทศไทยเป็นกระบวนทัศน์ทางกฎหมายที่ไม่เคยให้สิทธิแก่ธรรมชาติเลยและโดยผลของกฎหมายทำให้ธรรมชาติไม่ได้รับการคุ้มครอง ดังนั้น แม้ว่าประชาคมโลกรวมถึงประเทศไทยจะได้ทุ่มความพยายามในการแก้ปัญหาวิกฤตระบบนิเวศแต่ด้วยทัศนะแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่มุ่งเข้าใช้ประโยชน์ในธรรมชาติและใช้วิธีจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและสิทธิต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็น สิทธิในการมีส่วนร่วม สิทธิการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ ก็ล้วนแล้วแต่เป็น

สิทธิที่กฎหมายรับรองให้มนุษย์พึงมีหรือพึงใช้สิทธิได้ ที่เรียกว่า “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” แต่ตราบไคที่ธรรมชาติยังไม่มีสิทธิย่อมถือได้ว่ากฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางมีข้อบกพร่อง มีข้อจำกัด และเป็นอุปสรรคต่อการปกป้องรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ส่วนกระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางซึ่งเมื่อหลอมรวมเหตุผลทางโลกทัศน์ ปรัชญา จริยธรรม แนวคิดและทฤษฎีแบบ Ecocentrism แล้วจึงมีเหตุผลเพียงพอที่จะยอมรับถึงความมีอยู่จริงของสิทธิของธรรมชาติที่มนุษย์ควรเคารพ ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่า ความหลากหลายทางชีวภาพและความสมบูรณ์ของระบบนิเวศของโลกกำลังวิกฤตเนื่องจากผลกระทบจากการดำเนินกิจกรรมของมนุษย์ การเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติด้วยการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ในแบบที่เชื่อมโยง เกื้อกูลและสอดคล้องกับกฎหมายธรรมชาติจะนำไปสู่การมีชีวิตรอดของสรรพชีวิต สรรพสิ่งรวมถึงสายพันธุ์ของมนุษย์เองด้วยกระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่งานวิจัยนี้นำเสนอไม่ได้เป็นการต่อต้านมนุษย์ ตรงกันข้ามกระบวนทัศน์นี้จะเป็นการสร้างความยุติธรรมระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และความยุติธรรมทางระบบนิเวศ (Eco Justice) ที่แสดงให้เห็นถึงการยอมรับสิทธิของธรรมชาติในมิติทางกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายต่างประเทศ ดังที่จะวิเคราะห์มาแล้ว

3.2 ลักษณะแห่งสิทธิของ 2 กระบวนทัศน์

ลักษณะแห่งสิทธิเป็นอีกบริบทหนึ่งที่งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าองค์ประกอบแห่งสิทธิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กับ องค์ประกอบแห่งสิทธิที่อยู่ภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางนั้นมีความแตกต่างกันและความแตกต่างดังกล่าวส่งผลกระทบต่อการบังคับใช้กฎหมายในการปกป้องรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยตรง

เมื่อกล่าวถึงคำว่า “สิทธิ” ภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง องค์ประกอบของสิทธิ มี 5 ประการ ดังนี้

- 1) สิทธิต้องเป็นความชอบธรรม
- 2) สิทธิต้องมีประธานแห่งสิทธิหรือผู้ทรงสิทธิ
- 3) สิทธิต้องมีผู้ถือหน้าที่
- 4) สิทธิต้องมีเนื้อหาแห่งสิทธิ
- 5) สิทธิต้องมีวัตถุแห่งสิทธิ

แต่เมื่อพิจารณาคำว่า “สิทธิของธรรมชาติ” ภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง องค์ประกอบของสิทธิมีเพียง 4 ประการ ดังนี้

- 1) สิทธิต้องเป็นความชอบธรรม

2) สิทธิต้องมีประธานแห่งสิทธิหรือผู้ทรงสิทธิ

3) สิทธิต้องมีผู้ถือหน้าที่

4) สิทธิต้องมีเนื้อหาแห่งสิทธิ

ลักษณะของสิทธิที่แตกต่างกันของ 2 กระบวนทัศน์นี้ สามารถเปรียบเทียบได้โดยตาราง
ดังนี้ (ดู ตาราง 4.2)

ตารางที่ 4.2 ลักษณะแห่งสิทธิของกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กับ กระบวนทัศน์แบบ
มีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง

องค์ประกอบของสิทธิ	Anthropocentric Legal Paradigm	Eco centric Legal Paradigm
1. บ่อเกิดแห่งสิทธิ	ใช้เกณฑ์มนุษย์ในการพิจารณา ความชอบธรรมในการได้มาซึ่งสิทธิ	ใช้เกณฑ์ธรรมชาติในการพิจารณา ความชอบธรรมในการได้มาซึ่งสิทธิ
2. ผู้ทรงสิทธิ (Subject of Right)	รัฐ (ศตวรรษที่ 17-20) ปัจเจกชน นิติบุคคล ชุมชน (ปัจจุบัน)	ธรรมชาติ
3. ผู้ถือหน้าที่	รัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (ปัจจุบัน) ประชาชน (ปัจจุบัน)	รัฐ ปัจเจก นิติบุคคลชุมชน มนุษย์ทุกคน
4. การคุ้มครองสิทธิ (Content)	ข้อ 2+ข้อ 3 สามารถเรียกร้องให้ บุคคลหรือนิติบุคคลกระทำหรืองด เว้นการกระทำเพื่อคุ้มครองธรรมชาติ	ธรรมชาติ มีสิทธิคุ้มครองตัวเอง (โดย ผ่านผู้แทนแห่งสิทธิ)
5. วัตถุประสงค์แห่งสิทธิ (Object of Rights)	ธรรมชาติเป็นวัตถุประสงค์แห่งสิทธิ	ไม่มี

ตารางที่ 4.2 แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าลักษณะของสิทธิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมที่อยู่ภายใต้กระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กับ กระบวนทัศน์
ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางนั้นมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงในสาระสำคัญ
5 ประเด็น ดังนี้

1) บ่อเกิดแห่งสิทธิหรือความชอบธรรมแห่งสิทธิ คำว่า “ความชอบธรรม” หมายถึง ถูกต้องตามหลักธรรม ถูกต้องตามนิติบัญญัติ ซึ่งการที่สิทธิใดจะชอบด้วยกฎหมายหรือกฎหมายรับรอง และคุ้มครองจะต้องมีความชอบธรรม (เหตุเกิดแห่งสิทธิหรือการได้มาซึ่งสิทธิ)

กระบวนการทัศน์ทางกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางพิจารณาความชอบธรรมอันเป็นที่มาแห่งสิทธิหรือเหตุผลในการรับรองสิทธิโดยอิงเกณฑ์ประโยชน์สุขของมนุษย์ (Based on Human) และปรัชญากฎหมายบ้านเมืองที่อยู่เบื้องหลังกระบวนการทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางยอมรับเฉพาะสิทธิที่กฎหมายบัญญัติรับรองสิทธิให้อย่างเป็นทางการโดยเรียกว่า “สิทธิทางกฎหมาย” (Legal Right) เท่านั้นดังนั้น สิทธิที่จะได้รับการยอมรับต้องเป็นสิทธิที่อิงเกณฑ์ประโยชน์สุขของมนุษย์และต้องเป็นสิทธิที่ผ่านกระบวนการนิติบัญญัติขององค์กรรัฐปิตัยเท่านั้น ส่วนกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางพิจารณาความชอบธรรมอันเป็นที่มาแห่งสิทธิหรือเหตุผลในการรับรองสิทธิโดยอิงเกณฑ์ประโยชน์สุขของชุมชนโลก (Earth Community) ซึ่งได้แก่ธรรมชาติและมนุษย์ซึ่งอยู่ในธรรมชาตินั้นด้วย และปรัชญากฎหมายธรรมชาติที่อยู่เบื้องหลังกระบวนการทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่ยอมรับว่าสิทธิตามธรรมชาติหรือกฎหมายธรรมชาตินั้นเป็นสิทธิหรือกฎหมายที่มีมาก่อนกฎหมายบ้านเมือง (Positive Law) ซึ่งเมื่อพิจารณาองค์ประกอบของสิทธิในประเด็นที่ว่า “สิทธิต้องเป็นความชอบธรรม” จะเห็นได้ว่าหากมนุษย์ยอมรับความเป็นจริงของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ว่า ธรรมชาติเป็นสิ่งที่มาก่อนมนุษย์ ธรรมชาติเป็นต้นกำเนิดหรือบรรพบุรุษของมนุษย์ทั้งมวลและธรรมชาติมีความสัมพันธ์กับมนุษย์โดยเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนค้ำจุนในการดำรงอยู่ของชีวิตมนุษย์ เมื่อพิจารณาเหตุผลในเชิงนิเวศ เหตุผลในเชิงวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม เหตุผลในเชิงปรัชญาและจริยธรรมทางกฎหมายตามคำกล่าวของ John Locke ที่ว่า “มนุษย์ทุกคนยังมีสิทธิเสรีภาพบางอย่างที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดโดยธรรมชาติ (Natural Rights) ซึ่งแม้แต่รัฐบาลก็ไม่มีสิทธิแย่งไปได้ (inalienable) หมายความว่าสิทธิที่มีมาแต่เกิดนี้เป็นสิ่งสากล ไม่ขึ้นกับวัฒนธรรม ขนบประเพณี ที่แตกต่างกันของแต่ละสังคม และไม่ว่ารัฐบาลไหนก็ไม่มีสิทธิออกกฎหมายใด ๆ ที่รื้อถอนสิทธิที่มีมาแต่เกิดเหล่านี้ไปจากพลเมือง เพราะธรรมชาติต้องอยู่เหนือกฎหมายของมนุษย์อีกที” ด้วยเหตุผลที่กล่าวมานี้จึงมีเหตุผลมากพอที่จะถือได้ว่า “ธรรมชาติมีความชอบธรรม” ที่จะรับรองและคุ้มครองสิทธิ

2) ประธานแห่งสิทธิหรือผู้ทรงสิทธิ (Subject of Right) สิทธิจะต้องมีประธานแห่งสิทธิ เจ้าของสิทธิหรือผู้ทรงสิทธิเสมอ ซึ่งการเป็นผู้ทรงสิทธิมีนัยสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะได้รับการรับรองและคุ้มครองตามกฎหมาย เช่น มนุษย์เป็นประธานแห่งสิทธิในสิทธิมนุษยชนก็หมายความว่ามนุษย์ย่อมได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายผู้ใดจะละเมิดมิได้ ในทำนองเดียวกันหาก

ธรรมชาติได้รับการรับรองให้มีสถานะทางกฎหมายเป็นประธานแห่งสิทธิหรือเป็นผู้ทรงสิทธิ
ธรรมชาติก็จะได้รับคุ้มครองโดยตรง

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบแห่งสิทธิในประเด็นของประธานแห่งสิทธิหรือผู้ทรงสิทธิ
นี้ จะเห็นได้ว่ากฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางมีพัฒนาการแห่งสิทธิในช่วง 3 ศตวรรษที่ผ่านมา
กำหนดให้ รัฐ ปัจเจกชน นิติบุคคล ชุมชน เป็นประธานแห่งสิทธิตามลำดับโดยที่ในช่วงต้น ๆ
กำหนดให้รัฐเป็นประธานแห่งสิทธิ ต่อมาได้พัฒนาไปสู่การที่รัฐมอบสิทธิให้แก่ปัจเจกชน นิติ
บุคคล ให้มีสิทธิเหนือทรัพยากรธรรมชาติหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็น สิทธิครอบครอง กรรมสิทธิ์
หรือสัมปทานสิทธิ จนเกิดการเข้าใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างกว้างขวางจนเกิดปัญหาด้าน
สิ่งแวดล้อม ก็ได้มีการกำหนดกติกากฎหมายระหว่างประเทศตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นกำหนดสิทธิ
ต่าง ๆ ที่เรียกว่า “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” ที่ให้มนุษย์เป็นประธานแห่งสิทธิเหมือนเดิมเพียงแต่หลังจาก
ที่ประเทศไทยเข้าร่วมภาคยานุวัติต่อกติกาสากลว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1996
(พ.ศ. 2539) ที่มีพัฒนาการเรื่องสิทธิชุมชนที่มีลักษณะเป็นสิทธิทางกฎหมาย (Legal Rights)
(ประเด็นสิทธิชุมชนยังเป็นประเด็นโต้แย้งทางวิชาการ โดยมีความเห็น 2 ทาง นักวิชาการฝ่ายแรก
เห็นว่าสิทธิชุมชนเป็นสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right) แต่อีกฝ่ายเห็นว่าสิทธิชุมชนที่มีลักษณะ
เป็นสิทธิทางกฎหมาย (Legal Rights)) มีพัฒนาการไปสู่การมอบสิทธิให้แก่ “ชุมชน” มีส่วนในการ
ปกป้องรักษาธรรมชาติ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งแนวคิดดังกล่าวทำให้ประเทศ
ไทยได้มีการรับรองสิทธิชุมชนในรัฐธรรมนูญ ตั้งแต่ฉบับปี พ.ศ. 2540 จนถึงฉบับปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีพัฒนาการการบัญญัติสิทธิในสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติก็ยังคงเป็น
เพียงวัตถุแห่งสิทธิเท่านั้น ซึ่งในประเด็นนี้ย่อมมีผลโดยตรงต่อการบังคับใช้กฎหมายอย่างชัดเจน
ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เมื่อพิจารณาถึงสถานะของธรรมชาติในมิติทางกฎหมายแบบมีมนุษย์
เป็นศูนย์กลางย่อมทำให้ธรรมชาติไม่ได้รับการรับรองและคุ้มครองตามกฎหมายโดยตรง ตรงข้าม
กับแนวคิดของกระบวนทัศน์ทางกฎหมายแบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางที่เชื่อในตรรกะพื้นฐาน
ว่า “สิ่งใดมีสิทธิ สิ่งนั้นย่อมได้รับการคุ้มครอง” นอกจากนี้ยังมีแนวคิดที่ยอมรับสิทธิตามธรรมชาติ
ของสรรพชีวิต สรรพสิ่งที่รวมกันเป็นชุมชนโลก [มนุษย์อยู่ในชุมชน โลกนี้ด้วย] ย่อมมีสิทธิติดตัว
มาแต่กำเนิด (Inhering) ที่ไม่อาจแบ่งแยกหรือโอนให้แก่กันได้ เช่นเดียวกับที่มนุษย์ได้รับการ
ยอมรับและยืนยันถึงที่มาแห่งสิทธิของการมีสิทธิมนุษยชน กระบวนทัศน์นี้จึงยกคุณค่าโดยเนื้อ
แท้ของธรรมชาติและยอมรับความมีอยู่จริงของสิทธิตามธรรมชาติด้วยการรับรองให้ธรรมชาติมี
สถานะทางกฎหมายในฐานะประธานแห่งสิทธิหรือผู้ทรงสิทธิอย่างเป็นเอกเทศ

3) ผู้ถือหน้าที่ เมื่อกล่าวถึงคำว่า “สิทธิ” ก็ต้องมีผู้ถือหน้าที่ควบคู่กัน ไป คำว่า หน้าที่
หมายถึง ความชอบธรรมหรือความผูกพันตามที่กฎหมายกำหนดให้ผู้ถือหน้าที่จะต้องดำเนินการ

อย่างไรอย่างหนึ่งเพื่อให้เป็นไปตามผลประโยชน์อันชอบธรรมได้แก่ บุคคลซึ่งจะต้องรับผิดชอบต่อสภาพบังคับ (Sanction) เมื่อมี “ผู้ทรงสิทธิ” หรือ “ผู้มีหน้าที่” ซึ่งอาจจะเป็นบุคคล นิติบุคคล ก็ได้

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบแห่งสิทธิในประเด็นเรื่อง “ผู้ถือหน้าที่” ในบริบทของกระบวนการทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางจะเห็นได้ว่าในประเด็นผู้ถือสิทธินี้อาจแบ่งเป็น 2 ช่วงกล่าวคือ ในช่วงศตวรรษที่ 17 – 19 กฎหมายกำหนดให้รัฐเป็นเจ้าของส่วนใหญ่ที่มีสิทธิในทรัพยากรธรรมชาติ (Nationalizations) หรือเป็นประธานแห่งสิทธิ (Subject of Right) โดยกำหนดให้ธรรมชาติเป็นวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Right) และในขณะเดียวกันก็ให้รัฐเป็น “ผู้มีหน้าที่หรือถือหน้าที่” เพื่อดำเนินการปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบแห่งสิทธิภายใต้กระบวนการทัศน์เป็นศูนย์กลางที่กฎหมายกำหนดให้ผู้ทรงสิทธิกับผู้ถือสิทธิเป็นบุคคลคนเดียวก็คือ “รัฐ” (Nationalization) ดังนี้ หากมองในแง่การบังคับใช้กฎหมายแล้วเมื่อผู้ถือสิทธิกับผู้ถือหน้าที่เป็นบุคคลคนเดียวกันย่อมขาดหลักการถ่วงดุลระหว่าง “ผู้ทรงสิทธิ” กับ “ผู้ถือหน้าที่”

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่าการทำหน้าที่เป็นผู้ถือสิทธิและการเป็นผู้ทรงสิทธิพร้อมกันย่อมขัดต่อหลักขององค์ประกอบแห่งสิทธิ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ รัฐในฐานะผู้ทรงสิทธิในทรัพยากรธรรมชาติแต่ขณะเดียวกันรัฐเองก็เป็นผู้ถือหน้าที่ที่จะต้องปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติย่อมทำให้เกิดการใช้อำนาจในลักษณะเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ดังนั้น ในประวัติศาสตร์ของสิทธิที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่ผ่านมาในช่วงกว่า 2 ศตวรรษนี้ รัฐซึ่งเป็นผู้ทรงสิทธิและผู้ถือหน้าที่ในขณะเดียวกันได้ดำเนินการหลายประการในการมอบสิทธิบางอย่างให้บุคคลหรือนิติบุคคลตามกฎหมายเข้าแสวงหาประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติอย่างมากมายมหาศาลตามที่ปรากฏในเรื่องของ “สัมปทานสิทธิ” นอกจากนี้ยังมีการแปรรูปวิสาหกิจ (Privatization) โดยการแปรรูปทรัพยากรของรัฐให้เป็นของเอกชน จนกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมแห่งสิทธิในช่วงการปฏิวัติเกษตรปฏิวัติอุตสาหกรรมเช่นนี้ส่งผลกระทบต่อกฎหมายที่เรียกว่าสิทธิที่กฎหมายรับรองคุ้มครองนี้ นอกจากจะไม่ก่อให้เกิดการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างแท้จริงแล้ว ตรงกันข้ามกลับทำให้เกิดการเข้าใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติและทำลายทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่องมาจนถึงศตวรรษที่ 20 จึงอาจกล่าวได้ว่าหากมองในบริบทของกระบวนการทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางองค์ประกอบแห่งสิทธิเช่นนี้ย่อมทำให้รัฐซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจในทางกฎหมายต่อบังคับใช้กฎหมายในลักษณะที่ก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิของธรรมชาติเสียเอง และผลจากการบังคับใช้กฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางนี้ได้สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเป็นวงกว้างที่สร้างความวิตกกังวลให้แก่มวลมนุษยชาติจนนำไปสู่การพยายามหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นในพัฒนาการของสิทธิในช่วงที่ 2 ที่พัฒนาการของสิทธิเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดจากการที่กฎหมายกำหนดให้สิทธิรัฐเป็นเจ้าของส่วนใหญ่ในทรัพยากรธรรมชาติ

และการแปรรูปรัฐวิสาหกิจไปสู่การผลักดันให้มีการรับรองสิทธิที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมกันในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดของ Elinor Ostrom นักเศรษฐศาสตร์และนักสิ่งแวดล้อมรางวัลโนเบลประจำปี ค.ศ. 2009 ที่เรียกว่า รูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชุมชน (Community – Based Natural Resource Management: CBNRM) และนำไปสู่การยอมรับและรับรองสิทธิชุมชนในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในรูปของ “สิทธิในสิ่งแวดล้อม”

อย่างไรก็ตาม แม้พัฒนาของสิทธิใน 2 ช่วงเวลาตามที่กล่าวมาข้างต้นจะมีลักษณะขององค์ประกอบแห่งสิทธิที่แตกต่างกันบ้างแต่ก็ยังมีจุดที่เหมือนกันก็คือการที่มนุษย์มองธรรมชาติเป็นเพียง “วัตถุแห่งสิทธิ” ที่มีไว้เพื่อประโยชน์ของมนุษย์เท่านั้น ที่ตราขึ้นมาเพื่อมุ่งเข้าใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติซึ่งดำเนินมาอย่างต่อเนื่องกว่า 3 ศตวรรษ โดยเริ่มตั้งแต่ยุคปฏิวัติเกษตรและอุตสาหกรรมจนถึงปัจจุบันที่กฎหมายให้สิทธิมนุษย์เข้าใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติอย่างกว้างขวางจนเริ่มเกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมหลายประการ นอกจากนี้ที่สนะแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางยังแฝงฝังอยู่ในกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ และกฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยที่ตราขึ้นเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมตลอด 4 ทศวรรษที่ผ่านมาล้วนมีมุมมองต่อธรรมชาติในฐานะ “ทรัพยากร” หรือ “สิ่งของ” เท่านั้น ด้วยอิทธิพลของแนวคิดแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางส่งผลกระทบต่อลักษณะที่สำคัญของบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อคุ้มครอง “สิทธิ” ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญ

4) การคุ้มครองสิทธิ (Content) หมายถึง รายละเอียดหรือเนื้อหาที่กฎหมายกำหนดไว้เพื่อให้การรับรองหรือคุ้มครองสิทธิโดยผู้ทรงสิทธิจะเรียกร้องเอาจากบุคคลผู้มีหน้าที่ ส่วนเนื้อหาแห่งสิทธิจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับประเภทของสิทธิ เมื่อพิจารณาองค์ประกอบแห่งสิทธิในประเด็น “เนื้อหาแห่งสิทธิ” ในบริบทของกระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางจะเห็นได้ว่ากฎหมายกำหนดให้ประธานแห่งสิทธิหรือผู้ทรงสิทธิที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในข้อ 2 หรือผู้ถือหน้าที่ตามข้อ 3 (ดูตารางที่ 4.2) สามารถเรียกร้องได้จากบุคคลที่มีหน้าที่หรือถือหน้าที่ตามข้อ 3 ในอันที่จะเรียกร้องให้บุคคลหรือนิติบุคคลกระทำหรืองดเว้นกระทำการใด ๆ ต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องรักษาหรือคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่เมื่อพิจารณาองค์ประกอบแห่งสิทธิในประเด็น “เนื้อหาแห่งสิทธิ” ในบริบทของกระบวนทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางจะเห็นได้ว่ากฎหมายกำหนดให้ “ธรรมชาติ” มีสิทธิคุ้มครองตัวเอง โดยผ่าน “ผู้แทนแห่งสิทธิ” (Representatives)

5) วัตถุแห่งสิทธิ (Object of Rights) หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาแห่งสิทธิ ซึ่งวัตถุแห่งสิทธิอาจจะเป็นทรัพย์สินหรือบุคคลก็ได้ และวัตถุแห่งสิทธิเกี่ยวข้องกับผู้ทรงสิทธิ

หรือผู้มีอำนาจเหนือสิทธิโดยที่ผู้ทรงสิทธิมีอำนาจเหนือวัตถุแห่งสิทธิและเมื่อก้าวถึงอำนาจเหนือวัตถุแห่งสิทธิ...อธิบายว่า ผู้ทรงสิทธิมีอำนาจเหนือวัตถุแห่งสิทธิอยู่ 2 ประการ คือ วัตถุแห่งสิทธิเป็นทรัพย์สิน และวัตถุแห่งสิทธิเป็นบุคคล กล่าวคือ (1) วัตถุแห่งสิทธิเป็นบุคคล เช่น สิทธิของบิดามารดาเหนือบุตรผู้เยาว์ หรือผู้แทนโดยชอบธรรมที่ศาลสั่งให้มีอำนาจเหนือและ (2) วัตถุแห่งสิทธิเป็นทรัพย์สิน เมื่อบุคคลใดมีทรัพย์สินก็ย่อมมีอำนาจเหนือที่จะใช้ทรัพย์สินนั้นได้โดยตรง เช่น เจ้าของกรรมสิทธิ์หรือทรัพย์สิน ซึ่งได้แก่ ทางภาระจำยอม สิทธิเหนือพื้นดิน สิทธิเก็บกิน เป็นต้น

เมื่อก้าวถึงคำว่า “วัตถุแห่งสิทธิ” ในทางกฎหมายภายใต้กระบวนการทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางมักจะเข้าใจว่า วัตถุแห่งสิทธิในทางกฎหมายเรียกว่า “ทรัพย์สินหรือทรัพย์สิน” และขยายความคำว่า “ทรัพย์สิน” หมายถึง วัตถุมีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและถือเอาได้ และทรัพย์สิน หมายถึง วัตถุทั้งมีรูปร่างและไม่มีรูปร่างซึ่งอาจมีราคาและถือเอาได้ ดังนั้น เมื่อกฎหมายกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติโดยให้ธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุแห่งสิทธิที่เป็นเพียงทรัพย์สิน ซึ่งอาจมีราคาและถือเอาได้ บทบัญญัติแห่งสิทธิภายใต้กระบวนการทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางจึงรับรองสิทธิต่าง ๆ ให้แก่มนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิครอบครอง กรรมสิทธิ์ สัมปทานสิทธิ ยิ่งไปกว่านั้นยังได้รับรองสิทธิให้บุคคลตามกฎหมายที่เรียกว่า “นิติบุคคล” ได้สิทธิครอบครอง กรรมสิทธิ์ สัมปทานสิทธิอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัมปทานสิทธิซึ่งกฎหมายมอบให้นิติบุคคลเข้าไปแสวงหาประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติยิ่งกว่าปัจเจก นอกจากนั้นจากการสำรวจสิทธิที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติแล้วพบว่า “สัมปทานสิทธิ” ก่อให้เกิดการเข้าใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติอย่างมากทั้งป่าไม้ แร่ธาตุ ฯลฯ สร้างความเสียหายแก่ธรรมชาติมากมายมหาศาล ซึ่งเมื่อเทียบกับเงินค่าธรรมเนียมนิคมที่รัฐ (ผู้ทรงสิทธิเหนือทรัพยากรธรรมชาติ) ได้รับนั้นนับว่าน้อยมากหากเทียบกับความเสียหายของระบบนิเวศที่ไม่สามารถประเมินค่าได้ นอกจากนั้นยังเป็นประเด็นเรื่องความยุติธรรมทางด้านสิ่งแวดล้อมที่ผลประโยชน์ตกแก่รัฐและนิติบุคคล (หลักหน่วย) แต่ผลกระทบจากความสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ ความสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพนั้นประเมินค่าได้ และผลร้ายที่ได้รับกลับตกแก่ประชากรจำนวนมาก ซึ่งให้เห็นว่าเรื่องนี้เป็นประเด็นความยุติธรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบองค์ประกอบของสิทธิตามที่กล่าวมาข้างต้น หากพิจารณาถึงสาระสำคัญขององค์ประกอบแห่งสิทธิของกระบวนการทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กับองค์ประกอบแห่งสิทธิของกระบวนการทัศน์แบบมีระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางแล้วจะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความแตกต่างในประเด็นเรื่อง ประชานแห่งสิทธิ เนื้อหาแห่งสิทธิ และวัตถุแห่งสิทธิ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าองค์ประกอบที่สำคัญทั้ง 3 ประเด็นนี้มีผลกระทบต่อการปกป้องรักษาธรรมชาติโดยตรงเพราะเมื่อพิจารณาจาก “สิทธิ” ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามที่ได้กล่าวมาในพัฒนาของสิทธิใน 2 ช่วงเวลานั้นแม้ว่าลักษณะขององค์ประกอบ

แห่งสิทธิจะมีประเด็นที่แตกต่างกันบ้างในประเด็นของผู้ทรงสิทธิและผู้ถือหน้าที่ แต่อย่างไรก็ตามก็มีจุดที่เหมือนกันก็คือการที่มนุษย์มองธรรมชาติเป็นเพียง “วัตถุแห่งสิทธิ” ที่มีไว้เพื่อประโยชน์ของมนุษย์เท่านั้น ที่ตราขึ้นมาเพื่อมุ่งเข้าใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติซึ่งดำเนินมาอย่างต่อเนื่องกว่า 3 ศตวรรษ โดยเริ่มตั้งแต่ยุคปฏิวัติเกษตรและอุตสาหกรรมจนถึงปัจจุบันที่กฎหมายให้สิทธิมนุษย์เข้าใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติอย่างกว้างขวางจนเริ่มเกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมหลายประการ นอกจากนี้ทัศนคติแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางยังแฝงฝังอยู่ในกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ และกฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยที่ตราขึ้นเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมตลอด 4 ทศวรรษที่ผ่านมาล้วนมีมุมมองต่อธรรมชาติในฐานะ “ทรัพยากร” หรือ “สิ่งของ” เท่านั้น ด้วยอิทธิพลของแนวคิดแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางส่งผลกระทบต่อลักษณะที่สำคัญของบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อคุ้มครอง “สิทธิ” ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญ 3 ประการ กล่าวคือ 1) ธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุแห่งสิทธิ 2) ธรรมชาติไม่มีสถานะทางกฎหมาย และ 3) สิทธิทางด้านสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิที่รับรองให้แก่มนุษย์เท่านั้น ดังนี้

(1) ธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุแห่งสิทธิ (Object of Law)

อิทธิพลของแนวคิดแบบ Anthropocentrism ที่ไม่เพียงแต่แยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติ แต่ยังให้มนุษย์เหนือธรรมชาติจึงทำให้มนุษย์เห็นธรรมชาติเป็นเพียงสิ่งของหรือทาสและปฏิบัติต่อธรรมชาติ/แม่ธรณีในฐานะ “ทรัพยากร” ที่มีไว้เพื่อให้มนุษย์เข้าครอบครอง เข้าใช้หรือหาประโยชน์เท่านั้น ด้วยแนวคิดเช่นนี้ส่งผลกระทบต่อบทบัญญัติแห่งสิทธิโดยตรง กล่าวคือ กฎหมายกำหนดให้ธรรมชาติมีสถานะเป็นผู้ถูกระทำหรือเป็นวัตถุแห่งสิทธิเท่านั้น (Object of Right) แม้ว่ากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองธรรมชาติ แต่ผู้ทรงสิทธิที่มีอำนาจหน้าที่ในการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกลับมิใช่ตัวธรรมชาติเอง ซึ่งเมื่อพิจารณาตรรกะพื้นฐาน “สิ่งใดมีสิทธิสิ่งนั้นย่อมได้รับการคุ้มครอง” เมื่อกฎหมายไม่เคยรับรองสิทธิให้แก่ธรรมชาติ ธรรมชาติจึงไม่ได้รับการคุ้มครองอย่างแท้จริง

(2) ธรรมชาติไม่มีสถานะตามกฎหมาย (Legal Standing)

ในประเด็นเรื่อง “สิทธิ” สถานะตามกฎหมายหรือความเป็นบุคคลตามกฎหมายมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากบุคคลคำว่า “สถานะของบุคคล” หมายถึง สถานะตามกฎหมายที่จะได้รับความคุ้มครองสิทธิในการเป็นบุคคลและสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองในการเป็นบุคคล โดยบุคคลจะได้รับความคุ้มครองตามสิทธินั้นหรือไม่ ต้องพิจารณาจากความเป็นบุคคลของผู้นั้นเป็นสำคัญ (คำวินิจฉัยที่อ้างอิง คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ 57/2544) และคำว่า “สิทธิ” หมายถึง ประโยชน์หรืออำนาจของบุคคลที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองมิให้มีการละเมิดรวมทั้งบังคับการ

ให้เป็นไปตามสิทธิในกรณีที่มีการละเมิดด้วย ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า “บุคคลใดที่จะได้รับการรับรอง และคุ้มครองตามกฎหมายต้องมีกฎหมายรับรองให้มีสถานะของบุคคลเสียก่อน” และเมื่อได้รับการรับรองให้มีสถานะตามกฎหมายแล้วจึงจะได้รับการพิจารณาว่าบุคคลนั้น ๆ มีสิทธิในเรื่องใดบ้าง

คำว่า “สถานะตามกฎหมาย” (Legal Standing) ย่อมหมายถึงการมีสถานะเป็น ประธานแห่งสิทธิ (Subject of Law) ในอันที่จะได้รับการรับรองและคุ้มครองตามกฎหมาย ซึ่งกฎหมายแบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางที่ให้ความสำคัญเฉพาะมนุษย์เท่านั้นที่ประธานแห่งสิทธิ และธรรมชาติจึงไม่มีสถานะตามกฎหมาย (Legal Standing) ธรรมชาติมีสถานะเป็นผู้ถูกระทำหรือ เป็นวัตถุแห่งสิทธิเท่านั้น (Object of Right) กฎหมายก็ไม่ได้กำหนดให้ธรรมชาติเป็นผู้ทรงสิทธิ แม้ว่ากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครอง ธรรมชาติแต่ผู้ทรงสิทธิมิใช่ตัวธรรมชาติ

(3) สิทธิที่กฎหมายรับรองเป็นสิทธิของมนุษย์ จากการศึกษาพบว่าสิทธิภายใต้ “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” กับ “สิทธิของธรรมชาติ/สิทธิของแม่ธรณี” มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ สิทธิ ด้านสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิที่มนุษย์พึงมีต่อธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมโดยกฎหมายกำหนดให้ ธรรมชาติ/แม่ธรณีหรือสิ่งแวดล้อมเป็นเพียง “Object” แห่งสิทธิ แต่ “สิทธิของธรรมชาติ/สิทธิของ แม่ธรณี” เป็นสิทธิที่เป็นเอกเทศ (เช่นเดียวกับสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี) และธรรมชาติ/แม่ธรณี มีสถานะทางกฎหมายในฐานะประธานแห่งสิทธิ (Subject of Law)

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมของประเทศไทยตามที่กล่าวมาข้างต้น พบว่ามีข้อบกพร่อง ข้อจำกัด ในประเด็นเรื่อง “สิทธิในสิ่งแวดล้อม” ที่ไม่สามารถปกป้องรักษาคุ้มครองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมี ประสิทธิภาพ กล่าวคือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมาด้วย กลไกการบริหารและจัดการ และด้วยกฎหมายเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการจัดการหรือการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันมีพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพ สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 แม้ว่าพระราชบัญญัติฉบับนี้จะมีมาตรการทั้งในด้านนโยบายและ แผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม การควบคุมมลพิษ การกระจายอำนาจการบริการ และการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมลงสู่ท้องถิ่น การกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมมาตรฐาน ควบคุมมลพิษจากแหล่งกำเนิด การติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อม และได้มีการกำหนด สิทธิและหน้าที่ของประชาชนและเอกชนที่จะมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ นอกจากนี้แล้วยังมีกฎหมายฉบับอื่นๆ ซึ่งมีบทบัญญัติบางมาตรา ที่มีส่วน เกี่ยวข้องกับการจัดการส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอีกหลายฉบับ อาทิเช่น พระราชบัญญัติโรงงาน 2535 พระราชบัญญัติสาธารณสุข 2535 พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย 2535

พระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. 2510 พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 พระราชบัญญัติน้ำบาดาล พ.ศ. 2520 พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2503 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 เป็นต้น รวมทั้งยังมีประกาศกระทรวง กฎกระทรวง ระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง กับสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยความตามมาตราใน พระราชบัญญัติต่าง ๆ ข้างต้นอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะได้กำหนด สิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ขึ้นมาหลายประการด้วยกัน แต่สิทธิเหล่านั้นธรรมชาติล้วนแล้วแต่เป็นวัตถุ แห่งสิทธิเท่านั้น ไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดที่บัญญัติให้ธรรมชาติเป็นประธานแห่งสิทธิหรือ ให้ธรรมชาติมีสถานะตามกฎหมาย ซึ่งเมื่อพิจารณา ความหมายของ “สิทธิ” ซึ่งหมายถึง ประโยชน์ หรืออำนาจของบุคคลที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองมิให้มีการละเมิดรวมทั้งบังคับการให้เป็นไป ตามสิทธิในกรณีที่มีการละเมิดด้วย ย่อมเห็นได้ว่าเมื่อ “ธรรมชาติ” มีสถานะเป็นเพียงวัตถุแห่งสิทธิ ไม่มีสถานะเป็นบุคคลตามกฎหมาย แม้จะมีกฎหมายหลายฉบับตามที่กล่าวมาข้างต้นมีวัตถุประสงค์ ในการคุ้มครอง รักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็ตาม แต่ผู้วิจัยเห็นว่า ตราบใดที่ธรรมชาติยังไม่ได้รับรองสถานะให้เป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมายก็ย่อมที่จะไม่ได้รับการ คุ้มครองตามกฎหมายตามหลักแห่งสิทธิ

3) บทบัญญัติแห่งกฎหมายให้สิทธิแก่มนุษย์เท่านั้นมิได้มุ่งให้การคุ้มครองสิทธิแก่ ธรรมชาติโดยตรง

ในประวัติศาสตร์กฎหมายภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางเมื่อ กล่าวถึงคำว่า “สิทธิ” มนุษย์ทุกชาติทุกเผ่าพันธุ์ต่างต่อสู้และดิ้นรนเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในด้านต่าง ๆ เช่น สิทธิพลเมือง สิทธิมนุษยชน สิทธิสตรี ฯลฯ และเมื่อกฎหมายรับรองสิทธิต่าง ๆ ให้แก่มนุษย์ แล้วมนุษย์ต่างก็กล่าวอ้างบรรดาสหิทธิต่าง ๆ บรรดาที่กฎหมายรับรองคุ้มครองเพื่อให้บุคคลอื่นหรือ รัฐเคารพสิทธิของตนหรือมีหน้าที่กระทำหรืองดเว้นการกระทำใด ๆ และหมายรวมถึงการอ้าง อำนาจแห่งสิทธิที่จะมิให้ผู้ใดมาละเมิดสิทธิของตน แต่ภายใต้กระบวนทัศน์แบบมีมนุษย์เป็น ศูนย์กลางไม่เคยมีบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดที่เห็นคุณค่าของธรรมชาติและรับรองให้ธรรมชาติมี สิทธิ ในมิติทางกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมกฎหมายเพียงแต่รับรองสิทธิให้แก่มนุษย์ที่เรียกว่า “สิทธิ ในสิ่งแวดล้อม” ซึ่งเป็นสิทธิที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่กฎหมายรับรองให้ บุคคลพึงมีหรือพึงได้รับ ซึ่งในประเด็นนี้จะวิเคราะห์ถึง สิทธิในสิ่งแวดล้อมในมิติของกฎหมาย ระหว่างประเทศ และสิทธิในสิ่งแวดล้อมในมิติของกฎหมายของประเทศไทย ตามที่ได้วิเคราะห์ มาแล้วข้างต้น

ดังนั้น เมื่อธรรมชาติไม่ใช่ “ผู้ทรงสิทธิ” แม้จะมีการกระทำที่ถือได้ว่าละเมิดสิทธิของธรรมชาติย่อมส่งผลกระทบต่อการปกป้องคุ้มครองตัวธรรมชาติอันถือได้ว่าเป็นข้อบกพร่องของกฎหมายสาย Anthropocentrism เป็นอย่างยิ่ง จากปัญหาดังที่ได้วิเคราะห์มาในบทนี้จึงนำไปสู่การวิเคราะห์ประเด็นสำคัญที่มุ่งหาคำตอบเพื่อนำไปสู่การจัดเป็นกรอบกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของธรรมชาติซึ่งจะได้วิเคราะห์ต่อไปในบทที่ 5